

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İKTİSADİ KRİZLER BAĞLAMINDA GELİR
DAĞILIMI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

ABDULLAH MİRAC BÜKEY

2501130108

DANIŞMAN

YRD. DOÇ. DR. BAŞAK IŞIL ÇETİN

İstanbul - 2016

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : ABDULLAH MİRAC BÜKEY

Numarası : 2501130108

Anabilim/Bilim Dalı : ÇALIŞMA EKONOMİSİ

Danışman : YRD.DOÇ.DR.BAŞAK IŞIL ÇETİN

Tez Savunma Tarihi : 27.07.2016

Tez Savunma Saati : 11:00

Tez Başlığı : İKTİSADİ KRİZLER BAĞLAMINDA GELİR DAĞILIMI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ ~~ÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ.DR.FARUK TAŞCI		KABUL
2- YRD.DOÇ.DR.BAŞAK IŞIL ÇETİN		K a b u l
3- YRD.DOÇ.DR.ZÜBEYİR NİŞANCI		K a b u l

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. UMUT OMAY		
2-YRD.DOÇ.DR.İLK NUR KARAASLAN		

ÖZ

İKTİSADİ KRİZLER BAĞLAMINDA GELİR DAĞILIMI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

ABDULLAH MİRAÇ BÜKEY

Ülkelerin süregelen sosyo-ekonomik sorunları ve siyasi gerginliklerinin bir sonucu olarak istikrarsız bir iktisadi sistem içerisinde gelişme ve yayılma imkanı bulan iktisadi krizler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tamamında iktisadi refahı etkilemekte ve belirlemektedir.

Yapısal mikro ve makro iktisadi sorunların tetiklediği bu krizlerin, milli gelir, büyüme, enflasyon, işsizlik, istihdam, cari işlem dengesi, vergi yükü, yatırım ve faiz gibi bir dizi sosyal ve siyasi istikrarı etkileyecek iktisadi göstergelerinin bütününe etkileri söz konusudur.

İktisadi sistemin bütününe etki eden krizleri birçok kez tecrübe etmiş bir ülke olarak Türkiye örneği üzerinden iktisadi krizleri gelir dağılımı bağlamında ele alan bu çalışma; büyümenin, cari işlem dengesinin, enflasyonun, vergi politikalarının ve faizin gelir dağılımı ile olan ilişkisini 1980-2014 yılları arasındaki dönemi referans alarak, en küçük kareler yöntemi ile tahlil etmekte ve söz konusu dönemdeki 1994, 2001 ve 2008 krizlerinin gelir dağılımına olan etkisini incelemektedir.

EKK yöntemi ile yapılan zaman serisi analizi neticesinde cari işlemler dengesi, enflasyon ve faiz değişkenleri anlamlı çıkmış olup; her üç değişkendeki artışların gelir dağılımını bozduğu tespit edilmiştir. Büyüme oranları ve vergi yükü değişkenleri ise anlamsız çıkmıştır.

İktisadi krizler noktasında gelir dağılımının ise kriz yıllarında veya krizlerin etkilerini hissettirdiği yıllarda bozulduğu, akabindeki yıllarda ise düzelme eğilimine girdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İktisadi krizler, Gelir Dağılımı, Türkiye, En Küçük Kareler Yöntemi.

ABSTRACT

THE INCOME DISTRIBUTION IN THE CONTEXT OF ECONOMIC CRISIS: THE CASE OF TURKEY

ABDULLAH MİRAC BÜKEY

As a result of ongoing socio-economic problems and political tensions of countries, economic crises which find opportunity improve and spread in an unstable economic system, affect and determine the economic indicators on all of developed and developing countries.

These economic crises that triggered by structural micro and macro economic problems; affect economic indicators that affects social and political stability as national income, economic growth, inflation, unemployment, current accounting deficit, tax incidence, investment and interest.

This study which dealt with economic crisis in the context of the distribution of income in the case of Turkey, which experienced the crises that affect whole economic system many times; analyses by The Method of Least Squares the relationship between the income distribution and the economic growth, current account balance, inflation, tax policies and interest, referenced to the period between 1980-2014 years and examines the impact of 1994, 2001 and 2008 crisis to the income distribution in this period.

In the result of the time-series analysis with OLS, the current account balance, inflation and interest rates were increased significantly; increases in all three variables have been found to ruin the distribution of income. Growth rates and tax burden variables were meaningless.

The income distribution in the point of economic crises were detected that deteriorated in the years of crises or to feel the effects of the years of crises, and in the following years tended to get better.

Keywords: Economic Crisis, Income Distribution, Turkey, The Method Of Least Squares.

ÖNSÖZ

İktisadi krizler son yıllarda, özellikle 2008 Küresel Krizi sonrasında yalnızca iktisatçıların değil; bireylerin ve hanehalklarının da ilgi alanı haline gelmiştir. 2008-2009 yıllarında adeta bulaşıcı bir virüs gibi yayılan Küresel Kriz bütün dünya ekonomilerine bulaşmış, bilhassa finans piyasası derinleşmiş olan gelişmiş ülke ekonomilerini derinlikleri nispetinde daha fazla sarsmıştır.

Türkiye ekonomisi ise bu dönemde, henüz çok kısa bir dönem önce geçirdiği Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri'nden aldığı dersler ve elde ettiği tecrübeler ile Küresel Krizle mücadele etmeye çalışmıştır.

İktisadi krizler ekonomik yapıların girift halde olması sebebiyle bir ekonominin bütününe tesiri altına alır. Tesir altına alınan alanlardan biri de gelir dağılımıdır. Gelir dağılımı iktisadi problemler içerisinde belki de çözülmesi en güç dengesizliktir. Halbuki toplumun genel refahı noktasında gelir dağılımı adaletinin ehemmiyeti pek büyüktür.

İhtiva ettiği ehemmiyete rağmen gelir dağılımının hesaplanması, neredeyse çözümü kadar güçlükler barındırmaktadır. Türkiye'de gelir dağılımı 2002 yılından itibaren Türkiye İstatistik Kurumu tarafından istikrarlı olarak hesaplanmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada karşılaşılan en büyük güçlüklerden biri de gelir dağılımı verilerini elde etme noktasında olmuştur. Ancak bu problem farklı metotlarla aşılmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda söz konusu çalışmada, makro iktisadi unsurları etkileyen ve yayılma ve bulaşma hasiyetine sahip iktisadi krizlerin ve buna bağlı olarak sair bazı makro iktisadi değişkenlerin gelir dağılımına nasıl ve ne yönde etki ettiği ekonometrik model ve grafikler yardımıyla izah edilmeye çalışılacaktır.

Tez çalışması sürecinde; tezin başlaması, ilerlemesi ve bitmesi sürecinde benden daha gayretli olduğunu düşündüğüm ve her türlü yardım ve desteği temin eden değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Başak Işıl ÇETİN'e, lisansüstü eğitimime başladığım günden bu yana her görüşmemizde maddi ve manevi alemimde yeni ufuklar açan ve rehberlik eden kıymetli hocam Doç. Dr. Faruk TAŞÇI'ya, tezin

özellikle model kısmında samimane yardım ve tavsiyeleriyle yol gösteren değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Zübeyir NİŞANCI'ya, tezin sürecini takipte adeta ikinci danışman hocam olan kardeşim Araş. Gör. Muhammed Erkam KOCAKAYA'ya, benimle birlikte heyecanlanan ve strese giren diplomalarımın gerçek sahipleri olan anneme, babama ve tüm akrabalarım ve bu mezkur süreç de dahil her daim yanımda olan tüm dost ve kardeşlerime ayrı ayrı müteşekkirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SEBEPLERİ VE UNSURLARIYLA İKTİSADİ KRİZLER VE TÜRLERİ

1.1. İKTİSADİ KRİZ KAVRAMI	4
1.2. İKTİSADİ KRİZ SAFHALARI	6
1.3. İKTİSADİ KRİZLERİN ÖZELLİKLERİ	8
1.3.1. Krizlerin Ani Oluşu.....	8
1.3.2. Tehditlerin Yanısıra Yeni Fırsatlar İhtiva Etmesi	9
1.3.3. Yayılma Hasiyeti.....	9
1.4. İKTİSADİ KRİZ TÜRLERİ	10
1.4.1. Reel Sektör Krizleri.....	11
1.4.1.1. Mal ve Hizmet Piyasalarında Kriz.....	11
1.4.1.2. İşgücü Piyasalarında Kriz	12
1.4.2. Finansal Krizler	13
1.4.2.1. Dış Borç Krizi.....	13
1.4.2.2. Döviz Krizi	13
1.4.2.3. Bankacılık Krizi.....	14
1.5. İktisadi Krizlerin Sebepleri.....	15
1.5.1. Reel Sektör Krizlerinin Sebepleri	15
1.5.1.1. Tekelci Yapı.....	15

1.5.1.2.	Üretim ve Girdi Maliyetleri	17
1.5.1.3.	Düşük Döviz Kuru	18
1.5.1.4.	Bürokratik İşlemler	18
1.5.1.5.	Kayıtdışı Sektör	19
1.5.1.6.	Faiz Politikaları.....	20
1.5.1.7.	Gelir Dağılımı Adaletsizliği.....	22
1.5.2.	Finansal Krizlerin Sebepleri.....	23
1.5.2.1.	Asimetrik Bilgi	24
1.5.2.2.	Finansal Balonlar	27
1.5.2.3.	Faiz Oranları	29
1.5.2.4.	Menkul Kıymetleştirme (Sekuritizasyon).....	31

İKİNCİ BÖLÜM

MUHTELİF YÖNLERİYLE GELİR DAĞILIMI VE GELİR DAĞILIMINA ETKİ EDEN UNSURLAR

2.1.	GELİR DAĞILIMI TEORİLERİ	36
2.1.1.	Klasik İktisat ve Gelir Dağılımı	36
2.1.2.	Neoklasik İktisat ve Gelir Dağılımı	38
2.1.3.	Keynesyen İktisat ve Gelir Dağılımı.....	40
2.1.4.	Marksist İktisat ve Gelir Dağılımı	43
2.2.	GELİR DAĞILIMI TÜRLEİ.....	48
2.2.1.	Kişisel Gelir Dağılımı	49
2.2.2.	Fonksiyonel Gelir Dağılımı	49
2.2.3.	Bölgesel Gelir Dağılımı	50
2.2.4.	Sektörel Gelir Dağılımı	50
2.3.	GELİR DAĞILIMI ÖLÇÜM METOTLARI	52
2.3.1.	Yüzde Paylar Analizi	52
2.3.2.	Lorenz Eğrisi.....	53
2.3.3.	Gini Katsayısı.....	55
2.4.	GELİR DAĞILIMINA TESİR EDEN BAZI MAKRO İKTİSADİ UNSURLAR	56
2.4.1.	İktisadi Büyüme	56

2.4.2.	Küreselleşme	58
2.4.3.	Enflasyon	61
2.4.4.	Vergi Politikası	62
2.4.5.	Faiz.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKTİSADİ KRİZLER VE GELİR DAĞILIMINA ETKİ EDEN UNSURLARIN EN KÜÇÜK KARELER YÖNTEMİ İLE ANALİZİ VE GİNİ KATSAYISI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1.	TÜRKİYE’DE 1980 YILI SONRASINDAKİ BÜYÜK İKTİSADİ KRİZLER.....	67
3.1.1.	Nisan 1994 Krizi	67
3.1.2.	Şubat 2001 Krizi	68
3.1.3.	2008 Krizi	69
3.2.	TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMINA ETKİ EDEN BAZI MAKRO İKTİSADİ UNSURLARIN 1980 YILI SONRASI GELİŞİMİ.....	70
3.2.1.	Büyüme Oranları.....	70
3.2.2.	Cari İşlemler Dengesi.....	71
3.2.3.	Enflasyon	73
3.2.4.	Vergi Yüğü.....	74
3.2.5.	Faiz Oranları.....	75
3.3.	LİTERATÜR.....	77
3.4.	VERİLER VE VERİLERİN ELDE EDİLMESİ.....	78
3.5.	YÖNTEM.....	79
3.6.	TÜRKİYE’DE İKTİSADİ KRİZLER VE GELİR DAĞILIMINA ETKİ EDEN UNSURLAR İÇİN REGRESYON ANALİZİ: EKK YÖNTEMİ	82
3.6.1.	Modelin Genel Tahmini	82
3.6.2.	Modelin Genel Olarak Anlamlılığını Testi (F Testi)	84
3.6.3.	Parametrelerin Anlamlılık Testleri (T Testi).....	84
3.6.4.	Belirginlik Katsayısının Yorumlanması.....	86
3.6.5.	Varsayımlardan Sapmalar	87
3.6.5.1.	Normallik dağılımı	87
3.6.5.2.	Çoklu Doğrusal Bağlantı.....	88

3.6.5.3. Otokorelasyon	89
3.6.5.4. Heteroskedasite	92
3.6.6. Yapısal Kırılma Testi	94
3.7. GİNİ KATSAYISININ GRAFİKSEL YORUMU.....	95
SONUÇ.....	99
KAYNAKÇA	103

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Regresyon Modelinin Genel Hali	83
Tablo 2: Jarque-Bera Normallik Testi.....	88
Tablo 3: Çoklu Doğrusal Bağlantı Testi (VIF)	89
Tablo 4: Otokorelasyon Fonksiyonu Grafiği (Korelogram)	90
Tablo 5: Breusch-Godfrey Testi.....	91
Tablo 6: White Testi.....	93
Tablo 7: Cusum Testi	95

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Lorenz Eğrisi (Türkiye-2005)	54
Şekil 2: Kuznets Eğrisi	57
Şekil 3: Türkiye'nin 1980-2014 Dönemi Büyüme Oranları.....	71
Şekil4: Türkiye'nin 1980-2014 Dönemi Cari İşlemler Dengelerinin GSMH'ye Oranları.....	72
Şekil 5: Türkiye'nin 1980-2014 Dönemi Tüketici Fiyat Endeksi	73
Şekil 6: Türkiye'nin 1980-2014 Dönemi Toplam Vergi Yükü	75
Şekil 7: Türkiye'de 1980-2014 Dönemi Mevduat Faiz Oranları.....	76
Şekil 8: Ana kütle ve Örneklem Regresyon Fonksiyonları	81
Şekil 9: Türkiye'de 1980-2014 Dönemi Gini Katsayısının Seyri	96

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
Çev:	Çeviren
Ed:	Editör
EKK:	En Küçük Kareler Yöntemi
EVDS:	Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
İİE:	Devlet İstatistik Enstitüsü
GINI:	Gini katsayısı
GSMH:	Gayrı Safi Milli Hasıla
GSYH:	Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla
Haz:	Hazırlayan
İMKB:	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KDV:	Katma Değer Vergisi
OPEC:	Organization of the Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
ÖTV:	Özel Tüketim Vergisi
TDK:	Türk Dil Kurumu
TOJDAC:	The Turkish Online Journal of Design Art and Communication (Online Türk Tasarım Sanatı ve İletişim Dergisi)
TÜFE:	Tüketici fiyat endeksi
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP:	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

GİRİŞ

İktisadi krizler ekonomideki arz ve talep dengesini aniden ve şiddetle bozan sıkıntılı süreçlerdir. Bu dengenin aniden bozulması, kriz zeminini yavaş yavaş hazırlayan hiçbir sebebin mevcut olmadığı manasına gelmez. Mesela Şubat 2001 Krizi'nin yalnızca siyasi bir gerginliğin neticesi olduğunun öne sürülmesi; kalp hastalığı bulunan bir adamın herhangi bir olay karşısında aşırı derecede sinirlenerek veya hüzünlendirilerek kalp krizi geçirip ölmesi ve bu adamın ölüm sebebinin sinirlenmek veya hüzünlendirilmek olduğunun iddia edilmesine benzer. Elbette 2001 Krizi'nin de zeminini hazırlayan dış borçların yine dış borçla finanse edilmesi, seçim ekonomileri, rant ve yolsuzluklar gibi unsurlar mevcuttu.

Bir ekonomik kriz içerisinde bulunulduğunun veya krizin başlangıç sinyallerinin alındığının bazı belirtileri vardır. Bu belirtiler iktisadi büyüme, milli gelir, faiz oranları, enflasyon, işsizlik ve gelir dağılımı gibi ekonomik göstergelerdeki değişimlerdir. Söz konusu ekonomik göstergelerdeki anormal ve/veya ani değişimler kriz belirtisidir. Nasıl ki bir insan sağlık kontrolüne girdiğinde, değerlerinde ölçülen yüksek vücut ısısı, anormal kan değerleri gibi teşhisler bir hastalık belirtisi ise, bir ekonominin göstergelerinde görülen anormal değişimler de birer kriz belirtisidir.

Yukarıda anlatılanlara binaen iktisadi krizler bir ekonominin hasta olmasına benzetilebilir. Yani ekonomilerin de insanlar gibi bazen hasta olduğu, iyileştiği ve sağlıklı olduğu dönemler olabilir. İnsan vücudunun kendi içerisinde sistematik organ ve organizmalardan meydana gelmesi gibi ekonomiler de kendi içerisinde organize yapılardan oluşur. O zaman vücudun herhangi bir organındaki bir hastalığın diğer organlara da sirayet etmesi veya etkilemesi gibi, ekonominin herhangi bir sektöründe veya organizasyonunda meydana gelen bir bozulma diğer sektör ve/veya organizasyonlarına da etki edecek; hatta hastalığın tüm vücuda yayılması gibi ekonominin bütününe tesiri altına alacaktır.

İktisadi krizlerin bu yayılma hasiyeti dikkate alındığında, etkisi altına aldığı alanlardan biri de kaçınılmaz olarak gelir dağılımı olacaktır. Milli gelirin toplumda nasıl dağıldığını ve/veya dağıtıldığını inceleyen gelir dağılımı alanı, toplumsal refahın sağlanmasında kilit rol oynayan ana unsurlardandır. Sair enflasyon, büyüme

gibi ekonomik parametrelerin iktisat politikaları yoluyla kontrol edilebilmesi mümkün iken; gelir dağılımında adaletin sağlanması nispeten daha zordur. Nitekim gelir dağılımı adaletsizliği gelişmiş olarak tabir edilen ekonomilerde dahi görülebilmektedir.

İktisadi krizler neticesinde mezkur ekonomik göstergelerde meydana gelen değişimler gelir dağılımını da farklı yönlerde etkilemektedir. Bu bağlamda söz konusu çalışmada, iktisadi kriz dönemlerinde önemli değişimler gösteren bazı ekonomik parametrelerin gelir dağılımına olan etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Gelir dağılımına olan etkisinin incelenmesi planlanan bu ekonomik göstergeler büyüme oranları, cari denge (küreselleşme bağlamında ele alınacaktır), enflasyon, vergi yükü ve faiz oranlarıdır. Teorik noktada iktisadi büyüme ve gelir dağılımı ilişkisi ile ilgili pek çok tartışma mevcuttur. Bu tartışmalardan söz konusu çalışmayı ilgilendiren kısım, iktisadi büyümenin gelir dağılımı adaletine etkisinin pozitif mi negatif mi olduğu yönündeki tartışmadır.

Literatürde bir ekonominin dış dünyaya açılan menfezi olan küreselleşme mefhumunun da gelir dağılımına olan tesiri ile ilgili tartışmalar mevcuttur. Bu menfezin kapısı ise ödemeler bilançosudur. Ödemeler bilançosunun ise en önemli kalemi cari dengedir. Bu bağlamda çalışmanın kapsamı dahilinde gelir dağılımı ile ilişkisi incelenecek olan ikinci iktisadi gösterge; cari dengedir.

Gelir dağılımı ile münasebeti incelenmesi planlanan bir diğer iktisadi unsur enflasyondur. Teorik olarak yüksek enflasyon, iktisadi aktörlerden alt gelir gruplarının satın alma güçlerini üst gelir gruplarına nispeten daha fazla törpüler. Enflasyonun gelir dağılımı ile olan ilişkisi reel gelirleri törpülemesi noktasındadır.

Çalışma dahilindeki bir diğer parametre vergi yüküdür. Vergi politikasının gelir dağılımına olan etkisi toplam vergi gelirinin bileşimine, yani dolaylı ve dolaysız vergilerin toplam vergi gelirindeki paylarına ve bu vergilerin nasıl harcandığına bağlı olarak değişir.

Gelir dağılımı ile münasebeti incelenecek son parametre ise faizdir. Faiz gelir noktasında, faiz geliri elde eden sermaye grupları lehine; sair gruplar aleyhine çalışan bir mekanizmadır.

Ülkemiz iktisat literatüründe, özellikle hesaplanmasındaki zorluklar ve eksiklikler nedeniyle veri elde etme noktasında karşılaşılan güçlükler, gelir dağılımı ile ilgili uygulamalı olarak az sayıda çalışma yapılmasına sebep olmuştur. Bu durum literatürümüzde ufak bir boşluk meydana getirmiştir. İşte bu tez çalışmasındaki hareket noktası olarak seçilen literatürdeki bu boşluk, bir zaman serisi analizi yardımıyla küçük bir katkı ile de olsa doldurulmaya çalışılacaktır. Söz konusu analizde, Türkiye’de ekonomide yapısal değişikliğe gidilen 1980 sonrası dönem yıllar itibarıyla baz alınacaktır.

Bu çerçevede tezin birinci bölümünde iktisadi krizler teorik çerçevede incelenecektir. İktisadi krizler kavramsal olarak genel bir şekilde ele alınacak, akabinde türleri ve sebepleri açısından incelenecektir.

Tezin ikinci bölümünde gelir dağılımı muhtelif yönleriyle incelenecektir. Bu bağlamda gelir dağılımı teorileri etraflıca ele alınmaya çalışılacak, ardından gelir dağılımı türleri ve ölçüm metotları hakkında malumat verildikten sonra üçüncü bölüm için önem arz eden gelir dağılımına tesir eden bazı ekonomik göstergelerin gelir dağılımı ile ilişkisi incelenecektir.

Tezin son bölümünde ise öncelikle 1980-2014 yılları arasında Türkiye’de meydana gelmiş olan büyük iktisadi krizler kronolojik olarak aktarılacak, daha sonra gelir dağılımına tesiri olan seçilmiş unsurların yine aynı yıllar arasında ülkemizdeki seyri bilhassa 1994, 2001 ve 2008 krizleri bağlamında izlenmeye çalışılacaktır. Daha sonra ise, en küçük kareler metodu hakkında bilgi verilecek, bu metot kullanılarak yapılmış bazı çalışmalar aktarılacak ve Türkiye’de 1980-2014 yılları arasındaki sürece ait veriler kullanılarak en küçük kareler metodu ile kriz ve gelir dağılımına etki eden unsurların değerlendirmesi yapılmaya ve yorumlanmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEBEPLERİ VE UNSURLARI İKTİSADİ KRİZLER VE TÜRRLERİ

1.1. İKTİSADİ KRİZ KAVRAMI

Muhtelif ilmi alanlarda “buhran, bunalım, badire, nöbet” gibi farklı kelimelerle kullanılan “kriz” kelimesi, Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde “Bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran” olarak tanımlanmıştır.¹ Krizin bir başka tanımı ise “tüketilemeyen üretimin doğurduğu ekonomik çöküntü” şeklinde ifade edilmektedir.² İktisadi ıstılahta ise içerisinde bulunduğu çevre, şartlar ve devrenin tesirinde olduğu için, tek bir hususi tanım olmamakla beraber bazı emarelerin zuhur etmesi neticesinde ortaya çıkan³, iktisadi sistem içerisindeki birtakım denge unsurlarını bozan⁴ ve ekonomideki temel yapısal özellikleri tahrip eden durumlar olarak belirtilebilir.

“Kriz” kelimesinin bu çeşitli tanımlamalarından yola çıkılırsa iktisadi kriz safhaları zorlu ve sıkıntılı süreçler olarak algılanabilir. Genel olarak bu doğru bir yargıdır. Lakin iktisadi krizlerden toplumun muhtelif kesimleri, geri kalan ekseriyetin aleyhine olsa da kazançlı olarak çıkabilmektedir.

İktisadi kriz en dar tanımıyla ekonomideki arz ve talep dengesinin aniden ve şiddetle bozulmasıdır.⁵ İşte söz konusu dengenin bozulduğu çeşitli piyasalar vardır.

Alıcı ve satıcıların karşı karşıya geldikleri ve mübadelede bulundukları ortama piyasa denir.⁶ Bir iktisadi sistemde ise bu piyasalar, makro iktisat literatüründe genel

¹ Türk Dil Kurumu, [TDK], “Kriz”, 2014.

² Orhan Hançerlioğlu, “**Ekonomi Sözlüğü**”, İstanbul, Remzi Kitabevi, 5. Basım, Ekim 1993, s. 39.

³ Nilgün Tunçcan Ongan, “**Ekonomik Krizin Emek Piyasalarına Etkileri**”, İstanbul, Birleşik Metal-İş Yayınları, Net Basım ve Yayıncılık, No:16, 2005, s. 14.

⁴ “İktisadi Kriz Nedir? Finansal Kriz Nedir? Finansal Kriz Türleri Nelerdir?”, 13 Şubat 2013, (Çevrimiçi) <http://www.gercekportal.com>, 13.12.2014.

⁵ Arif Yavuz, **İşgücü, İstihdam ve Kriz Olgusu**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2010-122, 2012, s. 15.

olarak mal ve para piyasaları olmak üzere iki şekilde ele alınır. Ancak bu iki piyasaya bir de üçüncü olarak emek piyasası da eklenebilir.

Mal piyasası, mal ve hizmetlerin alınıp satıldığı, denge toplam çıktının ve bu çıktıların fiyatlarının belirlendiği piyasalardır.⁷ Para piyasası ise finansal araçların alınıp satıldığı ve denge faiz oranının belirlendiği piyasalardır.⁸ Emek piyasası ise emek gücünün arz ve talep edildiği ve ücret düzeylerinin belirlendiği piyasalar olarak tanımlanabilir. Bu piyasalarda fiyatlar, faiz oranları, döviz kurları, para arzı ve ücretler belirli bir seviyede seyir halindedir. İşte bu arz ve talebin kesişmesiyle oluşan dengelerin herhangi bir sebeple aniden bozulması iktisadi kriz halini ifade eder.

Bu çerçeveden bakıldığında 1929 Büyük Buhranı mal piyasasındaki dengenin bozulmasından (mal arzı mal talebinden aşırı derecede fazla olmuştur); 2008 Küresel Ekonomik Kriz ise para piyasasındaki dengenin (para arzı para talebinin kat kat üstüne çıkmıştır) bozulmasından ileri gelmiştir.

Öte yandan bir ekonomik sistemde krizin var olduğunu gösteren bazı belirtiler vardır. Bunlar makro ekonomik göstergelerdeki değişimlerdir. Bu makro ekonomik göstergeler ise gayri safi milli hasıla, büyüme oranları, fiyatlar genel seviyesi, işsizlik oranları, istihdam, döviz kuru, dış ticaret dengesi, gelir dağılımı, faiz oranları ve bütçe dengesi gibi parametrelerdir. İşte bu göstergelerdeki ve bunlara bağlı rakam ve oranlardaki anormal değişimler kriz göstergeleridir. Nasıl ki bir insandaki ölçülen yüksek bir vücut ısısı bir hastalığın işareti ise, bir ekonominin bu niceliklerindeki müşahade edilen anormal rakamlar, oranlar veya değişimler de kriz emaresidir.

Esasen bu parametreler birbirini etkileyen girift bir sistem içerisinde. Yani herhangi bir makro iktisadi göstergede meydana gelen değişim, bir diğer göstergede de değişime yol açacaktır. Mesela faiz oranlarındaki aşırı bir yükseklik yatırım oranlarına doğrudan tesir edecek ve yatırımları düşürecektir. Bu ise iktisadi büyümeyi yavaşlatacak, büyümedeki düşüş ise istihdam oranlarını azaltacaktır. İşte

⁶ Erdoğan Alkin, **İktisat**, İstanbul, Filiz Kitabevi, Fakülteler Matbaası, 1992, s. 16.

⁷ **A.e.**, s. 16.

⁸ H. Ozan Eruygur, **İktisada Giriş Ders Notları**, Gazi Üniversitesi-İktisat Bölümü, 2010, s. 1.

bu göstergeler böyle iç içe geçmişlerdir ve aralarındaki yüksek bir korelasyonla birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdırlar.

Söz konusu parametrelerdeki değişimlerin şiddetine bağlı olarak iktisadi bir kriz çeşitli safhalara ayrılabilir. Bu devreler resesyon, depresyon, kıtlık ve stagflasyondur.

1.2. İKTİSADİ KRİZ SAFHALARI

Tezin başında da belirtildiği üzere iktisadi krizler ekonomik göstergeler açısından kötüye giden süreçlerdir. Bu kötüye gidişin de safhaları vardır. Bu durum literatürde genelde üç safhada ele alınır. Bunlar resesyon (durgunluk), depresyon ve stagflasyondur. Bunlara ek olarak bazı iktisadi literatürde ise kıtlık kavramı da dördüncü bir safha olarak ele alınmaktadır. Şimdi bu iktisadi kriz safhalarının üzerlerinde kısaca durmakta fayda vardır..

Birinci safha resesyondur. Resesyon, en basit tanımıyla GSYH'nin üst üste iki çeyrek küçülmesi durumudur.⁹ Türkiye'de ise üst üste üç çeyreklik küçülme resesyon adını alır. Resesyon süresinin uzaması ise ciddi bir ekonomik kriz göstergesidir. Resesyon dönemlerinde ekonomik hayat canlılığını kaybeder, piyasalardaki hareketlilik yavaşlar ve alım, satım ve sipariş gibi ekonomik etkinliklerde azalmalar görülür.

Talebin düşmesine bağlı olarak üretimde ve ticari hareketlilikte azalma, fiyat düşüşleri ve bunlara paralel olarak da işsizlikte artış meydana gelmektedir. Böylece alım gücü de düşerek, daralma sürecinin uzaması riski ortaya çıkar ve iktisadi kriz emareleri görülmeye başlanır.

Reel ekonomideki büyüme hızının oldukça yavaşlaması, buna bağlı olarak işsizlikteki artış ve özellikle konut fiyatlarındaki düşüş muhtemel bir resesyonun alameti olabilir.

İkinci safha depresyondur. Depresyon, GSYH'deki küçülmenin en az üç çeyrek üst üste devam etmesi halidir. Yani diğer bir deyişle resesyonun uzaması durumudur. Ekonomide depresyon sürecinde üretim ve milli gelir hızlı ve sert bir düşüş yaşar.

⁹ Gedik Yatırım Menkul Değerler A.Ş., **Ekonomilerde Durgunluk (Resesyon) Dönemleri (ABD Ve Türkiye Örnekleri)**, Gedik Araştırma, İstanbul, 20.02.2008, s. 3.

Buna binaen işsizlik büyük bir alanda yaygınlaşır, fiyatlar genel seviyesi düşme meyli gösterir, bunların hepsine bağlı olarak da toplam satın alma gücü düşer ve bu hal de talep düşüşünü daha da hızlandırarak bir kısır döngü haline getirir.¹⁰

Depresyonu resesyondan ayıran iki temel nokta vardır. Bunlardan birisi depresyonun daha uzun süreli bir çöküşü ifade etmesidir. İkincisi ise depresyondaki küçülme hızının daha yüksek seyretmesidir. Bazı iktisatçılara göre GSYH'deki küçülmenin depresyon olarak kabul edilmesi için yüzde 10 dolayında bir küçülme olması gerekir. Hatta öyle ki, ABD'de Büyük Depresyon (1929) süresince GSYH neredeyse yarı yarıya düşmüştür. 1929'da 103,6 milyar dolar olan GSYH, depresyonun son yılı olarak kabul edilen 1933 yılında 56,4 milyar dolara gerilemişti.¹¹

Üçüncü safha ise stagflasyondur. Stagflasyon, ekonomi durgunluğa girdiği zamanlarda, fiyatlar genel seviyesinde de talep kanunu gereğince düşüş meyli vardır. Lakin iktisat teorisine tezat bir durum olarak, 1970'li yıllardaki Petrol Krizi döneminde durgunluk ile enflasyon bir arada yaşanmıştır. İşte bu duruma, İngilizcede durgunluk manasına gelen “stagnation” ve para bolluğu veya enflasyon manasındaki “inflation” kelimelerinin birleşiminden oluşan “stagflation” ismi verilmiştir.¹²

Stagflasyon diğer bir deyişle, nominal talepteki azalmaya mukabil fiyatların buna ayak uyduramaması şeklinde de tanımlanabilir. Nitekim 1969 yılında İngiltere'de GSYH'deki küçülme % 0,5 olmasına mukabil, fiyatlar genel düzeyindeki artış % 5,5 olmuştur.¹³

Stagflasyonun sebepleri üzerinde muhtelif fikirler mevcut olmakla birlikte, ekseriyetteki iktisatçılara göre en temel sebep maliyet enflasyonudur. Bilhassa hammadde (1970'lerdeki petrol fiyatları gibi) fiyatlarındaki artıştır.

¹⁰ “İktisadi Depresyon Nedir?”, (Çevrimiçi) <http://www.iktisatsozlugu.com/nedir-74-İKTİSADİ%20DEPRESYON>, 14.12.2014.

¹¹ Mahfi Eğilmez, “Ekonomik Krizleri Anlama Rehberi”, **Kendime Yazılar**, 15 Kasım 2012, s. 1.

¹² “Stagflasyon nedir?” (Çevrimiçi) <http://www.iktisatsozlugu.com/nedir-4705-STAGFLASYON>, 14.12.2014.

¹³ Ongan, **A.g.e.**, s. 14.

Literatürdeki son iktisadi kriz safhası ise kıtlıktır. Kıtlık, belirlenen fiyat seviyesinde talebin arzdan daha fazla olduğu durumdur. Bu talep fazlası genellikle belirli ürün veya hizmetler içindir. Tüketim harcamalarındaki artışlar, üretim yetersizlikleri gibi etkenler kıtlık sebebidirler.¹⁴

1.3. İKTİSADİ KRİZLERİN ÖZELLİKLERİ

İktisadi krizleri daha iyi kavramak noktasında, krizlere has özelliklere de bakılmalıdır. Bu çerçevede, makro ekonomik göstergelerdeki her negatif hareketliliğe iktisadi kriz demek doğru değildir. Konjonktürel olarak da bu göstergelerde düşüşler veya artışlar görülebilir.

Ekonomideki herhangi bir gelişmenin kriz olarak değerlendirilebilmesi için belirli nitelikleri taşıması gerekir. Bu noktada iktisadi krizler ortak özelliklere sahiptir. İktisatçılara göre krizlerin üç temel unsuru vardır. Bunlar:¹⁵

- Krizlerin aniden, beklenmedik ve tahmin edilemez oluşu,
- Tehlike ve tehdit unsuru ihtiva etmesinin yanısıra aynı zamanda da yeni fırsatlar öne çıkarması,
- Yayılma, sıçrama ve bulaşma hasiyeti göstermesidir.

Bu temel unsurların izah edilmesi konumuz açısından pek önemlidir.

1.3.1 Krizlerin Ani Oluşu

Krizlerin en çok göze çarpan özelliği aniden, beklenmedik bir anda vuku bulmasıdır. Şu halde uygulanan iktisat politikası gereği yaşanan gelişmeler kriz olarak tanımlanamaz. Mesela, aşırı derecede ısınan bir ekonomiyi soğutmak adına alınan sıkı bir mali politika veya para politikası tedbirlerinden sonra döviz kurlarında artış veya büyüme hızında bir düşüş olsun. Bu gelişme kriz olarak adlandırılmaz; çünkü zaten beklenen, istenen bir durum söz konusudur.

¹⁴ “Ekonomik Kriz Dönemleri; Stagflasyon, Enflasyon, Durgunluk ve Kıtlık”, (Çevrimiçi) <http://www.ekodialog.com>, 16.12.2014.

¹⁵ Coşkun Can Aktan ve Hüseyin Şen, “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri”, **Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı**, Sayı: 42, Cilt: 2, Kasım-Aralık 2001, s. 1226.

Meseleye bir de “kriz” kelimesinin nüansından bakılırsa, mesele daha da netleşir. Tıp dilinde “miyokard enfarktüsü” olarak adlandırılan, umumi tabiriyle kalp krizi olarak bilinen hastalık da aniden ortaya çıkar ve kritik müdahaleler kısıtlı bir zaman diliminde yapılamazsa hasta kaybedilir. Zaten aniden ortaya çıkıyor olmasaydı, hastalık “kriz” kelimesiyle birlikte zikredilmezdi.

1.3.2. Tehditlerin Yanısıra Yeni Fırsatlar İhtiva Etmesi

İktisadi kriz dönemleri zorlu ve sıkıntılı süreçlerdir. Fakat bazen de olumlu neticeler de ihtiva eder. Kriz safhaları güvensizliğin, belirsizliğin ve riskin hakim olduğu dönemlerdir. İşte böyle dönemlerde fertlerde, hanehalklarında ve tüzel kişiliklerde tasarruf meyli artar. Bu da mikro planda geliri doğrudan, makro planda ise dolaylı olarak artırıcı tesire sahiptir.¹⁶

Kriz dönemlerinde mecburi devalüasyona gidilmesi ise ihracatı, dolaylı olarak da yeni üretim süreçlerini teşvik ederken; ithalatı da azalma eğilimine sokar. Böylece GSMH’ye de artırıcı cihette bir etki yapar.

Bir de bilhassa finansal krizler bazı kesimler adına yeni fırsatlar anlamına gelir. Misalen, 2008 Küresel Kriz Safhası’na elinde likidite sahibi olarak girenler reel varlıkların değerleri düştüğü için, onları daha ucuza satın alma fırsatını yakalamışlardır. Söz gelimi 500.000 TL değeri olan bir evi 250.000 TL’ye alma şansı elde etmişlerdir.¹⁷

1.3.3. Yayılma Hasiyeti

İktisadi krizlerin hastalık gibi yayılma ve bulaşma vasıfları da vardır. Mesela bir kalp krizi vakasında hastalık nasıl beyne, böbreklere ve sair organlara da zarar veriyorsa, iktisadi krizler de yalnızca ortaya çıktıkları organizasyona, sektöre ve ülke ekonomisine değil; diğer sistemlere de zarar verir, onlara da yayılır, bulaşır, tesiri altına alır.

Küreselleşme ülke ekonomileri arasındaki sınırları kaldırmıştır. Dolayısıyla ekonomiler birbirine neredeyse entegre olmuş, iç içe geçmiş, girift hale gelmiştir. Bu etkiyle artık ekonomiler birbirlerinden daha çok etkilenir hale gelmişlerdir. Nitekim

¹⁶ A.e., s. 1226.

¹⁷ Yavuz, A.g.e., s. 31.

2008 Küresel Krizi, 2007 Haziran ayında ABD’de başlamış, Temmuz ayında Avustralya ve Avrupa’ya, Ağustos ayında da Asya’ya sıçrayarak tüm dünya ekonomilerine bulaşmıştır.¹⁸ Müşahade edildiği üzere kriz 1-2 ay gibi kısa bir zaman zarfı içerisinde kötü huylu bir tümör gibi tüm dünya ekonomilerine yayılmış, bu yüzden de “Küresel” Ekonomik Kriz adıyla zikredilmiştir.

1.4. İKTİSADİ KRİZ TÜRLERİ

Esasen krizler reel sektör ve finans sektörü krizleri şeklinde kalın çizgilerle ayrılmaz. Çünkü sabıkan zikredildiği üzere finans sektörü reel sektörün sermaye kanadındaki boşluğu doldurur ve bu iki sektör birbiri ile daimi olarak irtibat halindedir. Dolayısıyla bu iki sektörden herhangi birisinden kaynaklanan krizin diğerine de tesir etmesi kaçınılmaz olacaktır.

Bu hususiyete binaen literatürde kriz çeşitlerine dair standart bir tasnif yoktur. Ancak iktisadi krizler temel olarak iki ana grupta toplanabilir. Bunlar reel sektör krizleri ve finansal krizlerdir. İsimlerinden de anlaşılacağı üzere biri reel sektör üzerinde, diğeri finans sektörü üzerinde zuhur eder.

Reel sektör krizleri tarım, sanayi ve kısmen de hizmet sektöründe ortaya çıkan ve üretim ve istihdama doğrudan tesir eden krizlerdir. Burada hizmet sektörü için kısmen diye ifade edilmesi, finans sektörünün de ekseriyetle hizmet sektörü adıyla zikredilmesindendir. Reel krizler mal, hizmet sektörleri ve işgücü piyasalarında şiddetli üretim ve istihdam daralmalarına yol açabilir. Reel sektör krizleri mal ve hizmet piyasalarında kriz ve işgücü piyasalarında kriz olmak üzere kendi içerisinde ikiye ayrılır.¹⁹

Temel fonksiyonu, reel sektör faaliyetleri için ihtiyaç duyulan finansmanı sağlamak olan finansal sektörde vuku bulan krizler finansal krizlerdir. Finansal krizler, finansal sektör faaliyetlerinin işleyişini, beklenmedik ve önemli ölçüde olumsuz etkileyecek

¹⁸ Halil Tunalı, “Mortgage Sistemi: Temelleri, Gelişimi ve Krizi”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 58, Sayı:1, İstanbul, Yıl: 2008, s. 119.

¹⁹ “Finansal Krizin Reel Sektör Üzerindeki Etkileri v Kriz Sonrası Temel Göstergelerdeki Değişim: Kayseri Örneği”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Isparta, Cilt: 17, No: 2, 2012, s. 122.

durumların ortaya çıkması olarak tanımlanmaktadır.²⁰ Finansal piyasalarda asimetrik bilginin hakim olması, piyasanın şeffaf bir görünümünden uzak olması ve alım satım işlemlerini yapan şahısların kimliklerinin belirsiz olması spekülasyonu bu sektörün içerisine ister istemez dahil etmektedir.²¹ Finansal krizler kendi içerisinde dış borç krizi, döviz krizi ve bankacılık krizi olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır.

1.4.1. Reel Sektör Krizleri

Reel sektör krizleri ekonomide asli üretimin yapıldığı piyasalarda ortaya çıkan krizler olduğundan dolayı üretimi ve istihdamı doğrudan ve seri bir şekilde etkiler. Bu çerçevede üretim bağlamında mal ve hizmet piyasalarında krizler ve istihdam bağlamında işgücü piyasalarında krizler olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

1.4.1.1. Mal ve Hizmet Piyasalarında Kriz

Mal ve hizmet piyasaları ekonominin doğrudan üretim yapan kısımlarıdır. O halde reel krizler mal piyasalarındaki arz talep dengesinin bozulmasından ileri gelir. Arz noktasından ele alındığında beklenmedik maliyet artışları, teknolojik değişimler, doğal afetler, finansman sorunları, ham madde ve ara mal noksanlığı gibi birçok etken üretimde problemlere yol açar. Dolayısıyla GSMH artış hızında yetersizlikler meydana gelir ve bu da arz kaynaklı bir kriz manasına gelir.

Vakaya talep cephesinden bakılırsa piyasadaki talep daralması göze çarpacaktır. Aslında iktisadi krizler dünyadaki cari ekonomik sistemin kronik hastalığıdır ve sürekli nükseder. Bu nüks ekseriyetle talep yetersizliğinden kaynaklanır. Çünkü mevcut sistem mütemadiyen üretim üzerine bina edilmiştir. Bu sürekli üretim ve stoklanma, mukabilinde talebi göremezse kriz patlak verir. Nitekim 1929 Büyük Bunalımı'ndan sonra hakim olmaya başlayan Keynesyen Ekonomik Model, bu daralan ve sıkışan talebi canlandırmaya yönelik devlet müdahalesini destekliyordu. Mal ve hizmet piyasalarında dengenin bozulmasına neden olan ve talep daralmasından kaynaklanan krizlerin sebepleri arasında likidite yetersizliği, satın

²⁰ H. Levent Dalyancı, "Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizlerin Ekonometrik Analizi", **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 2, İstanbul, 2010, s. 6.

²¹ Başak Işıl Çetin, **İktisadi Sistemler Bağlamında Gelir Dağılımı-Kredi Ekonomisi İlişkisi Ve Türkiye**, Ankara, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları, Yayın No: 41, 2013, s. 145.

alma gücünün azlığı, yüksek enflasyon, piyasalardaki güvensizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik gibi daha birçok unsur gösterilebilir.²²

1.4.1.2. İşgücü Piyasalarında Kriz

İşgücü piyasalarında emek talebi ve arzı arasındaki dengesizlikten kaynaklanan krizlerdir. Arz ve talep arasındaki dengesizlik sonucu işsizlik meselesi ortaya çıkmaktadır. İşsizlik en genel tanımıyla, çalışma istek ve kabiliyeti bulunduğu halde cari ücret haddinde iş bulamama vaziyetidir. İşsizlik ictimai hayata zarar verdiği gibi ferde de psikolojik, ruhi ve bedeni açılardan zarar verir. İşsizliğin ictimai ve ferdi hayata zararları üzerine yapılan ilk çalışmalar, 1929 Buhranı zamanlarında yapılmış ve günümüze değin derinleştirilmiştir.²³

İşsizliğin ferdi zararları temelde iki noktada ele alınabilir. Bunlar bedeni sağlık sorunları ve ruhi sorunlardır. İş sahibi olmak ferde hayatını kazanma imkanı, zaman algısı, sosyal çevre, sosyal kimlik, statü ve hayat düzeni gibi faydalar sağlar. Dolayısıyla işini kaybeden şahıs bu hak ve faydalardan mahrum kalacaktır. İşsizlik endişe, depresyon, umutsuzluk, hayattan zevk alamama, özgüven kaybı, karamsarlık, işe yaramama duygusu, boşluğa düşme ve asabiyet gibi ruhsal sağlık sorunlarına sebep olabilir.²⁴

İşsizlerde bedensel sağlık sorunlarının daha sık görüldüğü birçok araştırmada elde edilen bir neticedir. Yapılan çalışmalara göre işsizler çalışanlara nispeten daha çok hastalanır ve hastalık süreleri de daha uzundur. İşsizlik genellikle psikosomatik hastalıklara²⁵ sebebiyet verir. Beslenme ve uyku bozuklukları, yorgunluk, halsizlik, mide yada karın ağrıları, kalp ve dolaşım hastalıkları, tansiyon, kolesterol gibi iç sıkıntılardan da kaynaklanan hastalıklar, işsizlik referanslı hastalıklardır denilebilir.²⁶

²² Nihat Işık ve Erhan Duman, “1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi’nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, Çankırı, 2012, s. 77-78.

²³ Kuvvet Lordoğlu, Nurcan Özkaplan, Naci Gündoğan, **Çalışma Ekonomisi-II**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 2755, 1. Baskı, Ocak 2013, s. 132.

²⁴ M. Yaşar Tınar vd., **Çalışma Psikolojisi**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No:2756, 1. Baskı, Ocak 2013, s. 208.

²⁵ Psikosomatik: Psikolojik kökenli bedensel hastalıklar. Yunanca ruh manasına gelen “psyche” ile beden manasına gelen “soma” kelimelerinin birleşiminden teşekkül eder.

²⁶ **A.e.**, s. 208.

1.4.2. Finansal Krizler

Finans sektörü bir ekonominin sermaye kanadını oluşturan ve reel ekonomiye kaynak aktaran koludur. Bu sebeple finans sektöründe ortaya çıkan bir problem kaçınılmaz olarak reel sektörü de vuracaktır. bu bağlamda ekonominin bütününe tesiri altına alan finansal krizler dış borç, döviz ve bankacılık krizi olmak üzere üç başlık altında ele alınacaktır.

1.4.2.1. Dış Borç Krizi

Kamu veya özel sektörün dış borçlarını ödeyememesi neticesinde vuku bulan krizlerdir. Dış borç krizi ekseriyetle az gelişmiş ülke ekonomilerinde meydana gelir. Az gelişmiş ülke ekonomileri, sermaye yapıları bakımından güçsüz oldukları için yatırımlarını ya karşılıksız para basarak ya da dış borç ile finanse edecektir. Karşılıksız para basmanın maliyeti ise doğrudan fiyatlar genel seviyesini sıçratmaktır, ki bu durumda geriye dış borç seçeneği kalmaktadır. Bu durum da az gelişmiş ekonomileri dış borca bağımlı hale getirir ve bu noktada kırılgan bir yapıya sahiptirler.

1970'lerdeki Petrol Krizleri, dış borçlanma krizlerini küresel çapta tetiklemiştir. 1974 Krizi'nde OPEC (Organization of the Petroleum Exporting Countries) ülkeleri petrol fiyatlarını dört katına çıkarmış, bu da petrol ithalatçısı ülkelerin hem mevcut dış borçlarını hem de üretimlerini idame ettirebilmek için bundan sonra da ihtiyaç duyacakları enerji fiyatlarını geometrik olarak artırmıştır. Hal böyle olunca dış borç sorunu küresel hale gelmiş, petrol ithalatçısı ülkeler moratoryum ilan etmiş ve ihracatçı ülkeler ise alacaklarını tahsil edemez duruma düşmüştür. Netice olarak borçlu ülke ekonomileri iflasa sürüklenmiş, alacaklı ülkelerde ise üretimin azalmasından kaynaklı işsizlik sorunları başgöstermiştir. Mesela 1980 yılında, Üçüncü Dünya Ülkelerinin dış borçlarını ödeyememesinden kaynaklanan ithalatlarını kısımları ABD'de 2 milyona yakın kişinin işsiz kalmasına neden olmuştur.²⁷

1.4.2.2. Döviz Krizi

Bir ülke parasının spekülasyon neticesinde önemli ölçüde değer kaybettiği veya piyasalardaki etkin yabancı para cinsinin aşırı değerlendirildiği veya para politikası

²⁷ Ayten Olcar, **Türkiye'nin Dış Borç Sorunu ve Kriz Etkileri**, T.C Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Çorum, 2013, s. 54.

otoritesinin (genelde merkez bankaları) devalüasyona gitmek mecburiyetinde kaldığı vaziyetlerde vuku bulan krizlerdir.²⁸

Literatürde “para krizi” veya “ödemeler dengesi krizi” olarak da adlandırılan döviz krizleri dış borcu yüksek olan ekonomilerde ağır tahribata sebebiyet vermektedir. Çünkü dış borç döviz cinsinden olduğu için milli paranın değer kaybı, mevcut borcu da kurların yükselmesi nispetinde artıracaktır.

Öte yandan ham madde, enerji ve/veya ara mal açısından ithalata bağımlı olan ülkelerde ise reel üretim de dışa bağımlı olmuş olur. Hal böyle olunca devalüasyon, girdi fiyatlarını dövizin değerlenmesi nispetinde artırarak üretim maliyetlerini yükseltir. Dolayısıyla reel üretimde ve GSMH’de düşüş, işsizlik ve enflasyon oranlarında da artış müşahade edilecektir.

Döviz krizi safhasında merkez bankasının döviz rezervini kullanarak piyasaya tahvil yoluyla döviz enjekte etmesi, faiz hadlerini artırarak sıcak para girişi sağlaması ve devalüasyon ilan edilmesi kısa vadeli mücadele politikaları iken; ithalatı azaltmaya ve/veya ihracatı artırmaya yönelik olarak yapısal değişimler icra edilmesi ise döviz krizi ile uzun vadeli mücadele politikalarıdır.²⁹

1.4.2.3. Bankacılık Krizi

Bankalar tasarruf sahibi mudilerden topladıkları fonları gerçek veya tüzel kişilere kredi olarak tahsis eden ve mukabilinde kredi faizi temin eden müesseselerdir. Banka, bu kredi faizinden daha düşük bir mevduat faizini de mudilerine vermektedir ve kredi faizi ile mevduat faizi arasındaki fark ve işlem ücretleri kadar nema elde eder. İşte bu döngü içerisinde, bankanın verdiği kredilerin geri ödenmesinde problemlerle karşılaşılırsa banka zarara uğrar. Üstelik asıl fon sahibi mudilerine de mevduat faizlerini ödeyemez hale gelir. Bu noktada banka veya bankalar veya bankacılık sektörü krize girer, ki literatürde buna bankacılık krizi denir.³⁰

Bankacılık krizlerinin tesiri ekonominin bütününe şamildir. Hatta yapılan çalışmalara göre para krizleri ortalama bir buçuk yıl sürerken bankacılık krizleri ortalama üç yıl

²⁸ Ongan, **Ag.e.**, s. 28.

²⁹ **A.e.**, s. 29.

³⁰ **A.e.**, s. 30.

sürmektedir. Dolayısıyla bankacılık krizlerinin ekonominin bütününe olan maliyeti ve üretime verdiği tahribat para krizlerine göre daha fazladır.³¹

Bankacılık sektörü reel sektörün sermaye kaynağıdır. Yani bu sektörde ortaya çıkan bir problem reel sektöre olan kredi musluğunu daraltacak, bu da ekonomideki üretimi yavaşlatacaktır. Üretim azalışı işsizlik sorununu tetikleyecek ve ekonomideki toplam gelir azalacaktır.

1.5. İKTİSADİ KRİZLERİN SEBEPLERİ

Esasen her iktisadi kriz nev-i şahsına münhasırdır. Yani her bir iktisadi krizin kendine has sebepleri, krize sebep olan ortamı ve krize yol açan faktörleri ve neticeleri ayrı ayrıdır. Bu bağlamda bu bölümde ise yalnızca kriz türleri üzerinden krizlerin sebepleri hakkında umumi bir çerçeve çizilecektir.

1.5.1. Reel Sektör Krizlerinin Sebepleri

Reel sektör krizleri bir önceki alt başlıkta iki boyutta incelenmişti: Mal ve hizmet piyasalarında krizler ve işgücü piyasalarında krizler. İktisat teorisinde mal ve hizmet üretimi için dört faktör bulunur. Bunlar emek, sermaye, doğal kaynak ve müteşebbistir. Bu dört faktörden emek ve sermaye üretimin olmazsa olmaz iki unsurudur. Üretim için ihtiyaç duyulan emek faktörünü işgücü piyasaları sağlar. Dolayısıyla emek gücü üretimin vazgeçilmezi olduğu ve mal piyasası ile işgücü piyasalarının iç içe olması hasebiyle reel sektör krizlerinin sebeplerinin, bu iki piyasa ayırt edilmeden ele alınması daha isabetli olacaktır. Mal ve hizmet piyasalarındaki krizler üretim ve talep daralması ile arz fazlalığı ve işgücü piyasalarındaki krizler de işsizlik, yani emek talebi azalması noktalarından telakki olunmalıdır.

1.5.1.1. Tekelci Yapı

Klasik iktisat teorisine göre, tekel piyasasında birçok alıcı karşısında tek bir satıcı vardır ve bu satıcı fiyatları etkileme kabiliyetine sahiptir. Böylece piyasadaki üretim miktarını ve fiyatları belirleyen tekel firma piyasadaki tek güç konumundadır. Lakin tekelci yapının teorideki mukabili tek bir firma olsa da tatbikatta tekel yapı denildiği

³¹ Halil Tunali, “Kasım 200 Ve Şubat 2001 Krizleri Sonrasında Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul, 2007, s. 19.

vakit, teorideki oligopol piyasa akla gelmelidir. Oligopol piyasa ise az sayıda satıcıya mukabil birçok alıcının piyasada rekabet etmesidir. Yani tekel yapı ile oligopol yapı arasındaki farklı nokta piyasada birden çok; fakat az sayıda satıcı olması, ortak nokta ise satıcının piyasada iktidar olmasıdır. Müşahade edildiği üzere oligopol yapı günümüz piyasa sistemini daha çok hatırlatır.

19. yüzyılda sosyal hayata dair fikirlere iki cereyan damgasını vurmuştur. Bunlar: Liberalizm ve Marksizm. Aslında bu iki cereyan birbirine tezat görünse de kapitalizmde rekabet unsurunun normal olduğu konusunda hemfikirdirler. Liberalizm'in mümessili Adam Smith cemiyetin farklı tabakaları arasında menfaat noktasında uyumun mevcut olduğunu; Marksizm'in mümessili Karl Marx ise rekabete rağmen üretim araçları sahipleri ile emek kesimi arasında bir menfaat çatışması olduğunu iddia ederlerdi. Halbuki zaman gösterdi ki kapitalizm bir rekabet düzeni değildir. Bilakis kapitalizm bir rekabet düşmanıdır.³² Nitekim bugün Amerika, Almanya, Japonya gibi ülkelerdeki ilk yüz sanayi şirketi; dünya toplam endüstriyel üretiminin yaklaşık yarısını karşılamaktadır.³³ Günümüzdeki cari iktisadi sistemdeki vaziyet ekonomik koşulların kendi hallerine bırakılmaları halinde en iyi sonucu ancak güçlüler açısından sağladığıdır.³⁴

Piyasada iktidarın az sayıdaki oligopol yapıda derç olmasının iktisadi krizler açısından münasebeti tesir alanı cihetindendir. Türkçede bir deyim vardır: “Azdan az, çoktan çok gitmek”. Mesele bu bağlamda ele alınırsa, mevcut piyasa mal ve hizmet üretiminde az sayıdaki oligopol firmalara bel bağlamıştır. Hal böyle olunca bir kriz durumunda, bu firmalar bir üretim aksaklığı, bir iflas veya bir işçi çıkarma mecburiyetine girerse tüm piyasayı etkisi altında bırakır ve iktisadi krizlerin yayılma etkisine haiz olur. Misalen Amerikan ekonomisinde 1880’li yıllarda birçok irili ufaklı şirket vardı. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise bu şirketler savaş sonrası ekonomisinin getirdiği şartlar sebebiyle birleşmek zorunda kalmış ve tekeller oluşturmuşlardır. Öyle ki 1929 Büyük Buhran zamanında 200 kadar şirket Amerikan

³² Mustafa Özel, **Piyasa Düşmanı Kapitalizm**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2. Basım, Şubat 1993, s. 18.

³³ A.e., s. 20.

³⁴ John Kennet Gailbraith, **Ekonomi Kimden Yana**, Belkıs Çorakçı ve Nilgün Himmetoğlu (Çev.), İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 2. Basım, Ekim 1990, s. 18.

ekonomisinin %50'si üzerinde söz sahibi idi. İşte mezkur hal, bu 200 şirketten tek birisinin dahi iflasının ekonomide getireceği tahribat üzerine bir fikir oluşturabilir.³⁵

1.5.1.2. Üretim ve Girdi Maliyetleri

Firmalar bir malı veya hizmeti mamul haline getirebilmek için muhtelif maliyetlere katlanırlar. Bunlar genelde ham madde, ara mal, işçilik, yönetim gideri, bakım giderleri ve sair gider ve maliyetlerdir. Hususen ham madde ve ara mal maliyetleri tarım ve sanayi sektörlerinde ehemmiyet arz etmektedir. Mesela tarım sektöründe gübre, bitki koruma ürünleri, mazot, yem, zirai ilaç ve enerji en önemli girdi maliyetlerini temsil eder.³⁶

Ülkemizde tarım sektöründe 2006 yılı verileriyle, yıllık kullanılan mazot miktarının yaklaşık olarak bir buçuk milyar litre olduğunu³⁷ hesaba katarsak, mazotun toplam sektör içerisindeki maliyeti gözler önüne serilir. Sanayide ise üretim koluna göre değiştiği için ham madde, ara mal ve girdiler ve maliyetleri standart değildir.

İşte söz konusu girdi fiyatlarındaki ani bir artış mezkur sektörlerdeki üretim maliyetlerine doğrudan doğruya tesir edecektir. Bu artan maliyet nispetinde ise üretim sekteye uğrayacaktır. İktisadi sistem içerisinde, hususen reel sektör firmaları birbirine görünmez ağırlarla bağlanmıştır. Örneğin tarım sektöründeki bir firma sanayi sektörü içerisindeki bir firmaya ham madde veya ara mal temin eder. Sanayi sektöründeki bir demir-çelik firması bir otomotiv firmasına ara mal sağlayabilir. Hal böyle olunca reel sektör içerisinde girift bir yapı ortaya çıkar. İşte girdi fiyatlarının sıçramasından kaynaklanan maliyet artışları, bu yapı içerisinde yayılma hasiyeti göstererek derin bir krize sebep olur.

³⁵ “1929 Dünya Ekonomik Bunalımı”, (Çevrimiçi) https://tr.wikipedia.org/wiki/1929_D%C3%BCnya_Ekonomik_Bunal%C4%B1m%C4%B1, 20.12.2014.

³⁶ Ali Adıyaman ve Semra Günay, “Türkiye’de Yüksek Tarım Maliyeti Sorununun Çözümünde Biyodizelin Yeri”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı: 19, Cilt: 13, Erzurum, 2008, s. 109-111.

³⁷ İlkay Dellal, Hakan Efendi Özat ve Tijen Özudoğru, **Tarımda Mazot Kullanımı ve Mazot Destekleri**, Tarım Ve Köyişleri Bakanlığı, Yayın No:163, Ankara, Eylül 2007, s. 8.

1.5.1.3. Düşük Döviz Kuru

Bretton Woods sisteminin çöküşü ve küreselleşmenin tesiriyle ülke ekonomileri arasındaki hudutlar kalkmıştır.³⁸ Böylece sermaye tüm dünyada seyyal hale gelmiştir. Günümüzde “sıcak para” diye tabir edilen seyyal sermayenin bir ülke ekonomisinden çıkıp diğer bir ülke ekonomisine girmesi, bilişim sektörünün de vasıtasıyla bir insanın kendi evinde bir odadan diğerine geçmesinden daha kolay hale gelmiştir.

“Yüksek faiz düşük kur” ülkemizde 2000’li yıllarda tatbikata koyulan temel iktisadi politikaydı. Mezkur politikada maksat faiz oranlarını yüksek tutup, 1980’li yıllarda ihracatı teşvik ederek kazanılmaya çalışılan seyyal yabancı sermayeyi ülke ekonomisine çekmekti. Yüksek faizden nemalanmaktan başka bir gayesi olmayarak ekonomiye dahil olan yabancı sermaye miktarı arttıkça döviz kurları da buna bağlı olarak düşmektedir.

Düşük kur ithal malların fiyatlarının ucuz olması, ihraç mallarının ise daha düşük fiyatla satılması manasına gelir. Bu durum ithalat noktasında, ithal tüketim ürünleri talebini artırır ve iç piyasadaki üreticiler zarara uğrayacaktır. Aynı şekilde ihracat yapan firmaların ise karları düşecek, belki de zarar edeceklerdir. Böylece dış ticaret firmaları ve ithal mallarına mukabil üretim yapan dahili üreticiler, ekonominin bir bütün olduğu da göz önüne alınırsa iflasa kadar sürüklenebilirler ve reel sektör krize girer. Hasılı düşük kur dahili tüketimi, üretim olmadan tetikleyecek; ülke ekonomisini bir rehavet içine sokarak tüketici bir ekonomik model haline getirecektir.

1.5.1.4. Bürokratik İşlemler

Bir ülkedeki bürokratik işlemlerin kesreti, müesseseleri arasındaki irtibatsızlık manasına gelir. Bu ise o ülkenin gelişmemişliğine delalet eder, ki bu ağır aksak topallayarak yürüyen bir insanı ihtar eder.

Bir ekonomide müteşebbisin üretim faktörlerini sistemli bir şekilde bir araya getirmesi, onları stratejik olarak kullanması ve evirip çevirmesi reel üretim açısından son derece ehemmiyet arz eder. Bu noktada girişimcilik makro ve mikro ölçekte

³⁸ Recep Tarı ve Durmuş Çağrı Yıldırım, “Döviz Kuru Belirsizliğinin İhracata Etkisi: Türkiye İçin Bir Uygulama”, **Yönetim ve Ekonomi**, Celal Bayar Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler, C: 16, S:2, Manisa, 2009, s. 95.

ekonomilerin büyümesi için bir motor, işsizlik hastalığına bir çözüm olarak istihdam alanı ve atıl kapasitelerin doldurulması gibi iktisadi manada daha birçok hayati işleve sahiptir.

İşte bir ekonomi için kritik bir yere sahip olan girişimciliğin önündeki en kalın bariyerlerden birisi bürokratik işlemlerdir. Mesela Peru'nun gecekondü mahallelerinden birinde küçük bir elbise dükkanı açmak için; ruhsat alabilmek günde 6 saatlik bir çaba ile 289 gün ve parasal olarak ise 1231 Amerikan Dolarına mâl olur, ki bu meblağ Peru'daki asgari ücretin 31 mislidir. Bir kamu arazisinde ev inşa etmek ise tam 207 bürokratik işlem ve 6 yıl 11 aya mâl olur.³⁹ Ülkemiz ise AB ülkeleri arasında resmi işlem kesreti bakımından ilk sırada olup herhangi bir girişimcilik faaliyeti 172 resmi imza ve ortalama 2,5 ay ile neticelenmektedir.⁴⁰

Görüldüğü üzere bürokratik işlemlerin fazlalığı girişimciliğe menfi tesir ederek ekonomide iktisadi büyüme, istihdam, mal ve hizmet üretimi ve sair cihetlerden problemlere yol açarak iktisadi bir krizde dolaylı olarak rol oynar.

1.5.1.5. Kayıtdışı Sektör

Gizli ekonomi, yeraltı ekonomisi, enformel ekonomi gibi isimlerle de zikredilen kayıtdışı sektör bilinen istatistik yöntemlerine göre tahmin edilemeyen ve gayri safi milli hasıla hesaplarını elde etmede kullanılamayan gelir inşa edici ekonomik faaliyetlerin tümünün yapıldığı sektördür.⁴¹ Bu faaliyetler vergi kaçakçılığı, faturasız alışveriş, sigortasız çalışma ve çalıştırma, kaçakçılık ve uyuşturucu ticareti gibi gayri meşru işlere şamil olduğu kadar; çocuk, yaşlı ve hasta bakıcılığı, ev işi yapma gibi meşru faaliyetleri de kapsar.⁴²

Ekonomide kayıtlı sektör ve sabık kayıtdışı sektörün bir arada bulunması ikili bir yapı ortaya çıkarır. Kayıtdışı sektör sermaye maliyetleri düşük, ucuz emek, verimsiz kaynaklar ve düşük gelir inşa etme hususiyetlerine haizdir. Söz konusu sektör bu

³⁹ Hernando De Soto, **Sermayenin Sırrı**, Murat Aygen (Çev.), Ankara, Liman Kitapları, Mart 2005, s. 14.

⁴⁰ Ahmet İncekara, "Bir Girişimci İktisat Politikalarını Nasıl Okumalıdır?", **Salı Semineri**, Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği, 10 Kasım 2009.

⁴¹ Türkmen Derdiyok, "Türkiye'nin Kayıtdışı Ekonomisinin Tahmini", **İktisat Dergisi**, Mayıs 1993, S:14, s. 54.

⁴² Ahmet Fazıl Özsoylu, **Türkiye'de Kayıtdışı Ekonomi**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, Birinci Basım, Mart 1996, s. 10.

yönüyle ve vergi kayıtlarına girmemesi hasebiyle kamu harcamaları üzerinde menfi etki yaparak toplam talepte azalmaya sebep olur. Vergi geliri azalan devlet kamu harcamaları için daha çok borçlanır ve bu crowding-out⁴³ etkisi yapar. Bu özel sektör yatırımlarının daha da azalmasına yol açar.

Kayıtdışı sektörün iktisadi krizi tetikleyen unsurlarından biri de bahsedilen ikili yapı içerisinde haksız rekabete sebep olmasıdır. Devlet kayıtdışı sektörden tahsil edemediği vergi kaybını, vergi kaçırmanın zor olduğu alanlarda daha yüksek vergi oranları uygulayarak telafi etmektedir. Bu durum devletin vergi kaçakçılığının kolay olduğu alanlara dolaylı olarak sübvansiyon aktarmasıdır. Hatta devlete ödenmeyen bu vergi, bir nevi faizsiz kredi hükmünde olmaktadır.⁴⁴

Kayıtdışı sektörün sebep olduğu sabık müessirler, kayıtlı sektör karşısındaki haksız rekabet, sektörde kullanılan kara para, mali sisteme ve piyasa verdiği güvensizlik tüm ekonomide bir gelir kaybına yola açar ve şayet bu gelir kaybı ani olursa ekonomi krize girmiş demektir.

1.5.1.6. Faiz Politikaları

Klasik iktisat teorisine göre faiz oranları ile yatırım miktarı birbirine ters orantılıdır. Malum üretim faktörleri dört tanedir (emek, sermaye, doğal kaynak ve müteşebbis), ki bu üretim faktörlerinin birinin dahi noksan olması üretimin yapılamayacağı manasına gelir. İşte faiz bu üretim faktörlerinden sermayenin maliyetini doğrudan belirler ve maliyet üretimin tamamına akseder. Üretim sürecinden bağımsız olarak sırf yüksek faiz oranının tesiriyle ortaya çıkan bu artık maliyet, müteşebbisin veya üreticinin sırtında fazladan bir yük ve dolaylı olarak nihai malın alıcısı karşısında ise ekstra bir fiyattır. Böylece mal ve hizmet piyasalarındaki denge noktasında hem arz hem de talep cephesi yönünden bir tümsektir.

İşçiye emeğinin bir kısmının, faizden nemalanmak suretiyle üretim prosesine katılmayı düşünmeyen biriktirici sınıf tarafından elinden alındığını düşündüren ve

⁴³ Devletin piyasadan borçlanması piyasa faiz oranlarını artırır, ki bu da özel sektör yatırımlarının düşmesine sebep olur.

⁴⁴ Elşen Resuloğlu Bağırzade, “Kayıtdışı Sektörün Ekonomideki Rolü Tartışmaları Üzerine: Bir Literatür Taraması”, **International Journal of Economic and Administrative Studies**, Year:7, Number:14, Winter 2015, s. 46.

üretim maliyet olarak akseden faiz, ekonominin durgunluğa girdiği zamanlarda toparlanmasını geciktirmektedir. Ekonominin canlı ve hareketli olduğu bir dönemde sürekli artan faiz oranı üretim maliyetini artırır. Buna mukabil fiyatlar sürekli artırılamaz ve kârlar azalma eğilimine girer. Bu durum üretim yapan borçluyu olduğu kadar alacaklıyı da tedirgin hale getirir. Böylelikle ekonomide genel bir endişe havası hakim olmaya başlar. Borçluya borcunu ödemesi için baskılar artacak, piyasada bir likidite ihtiyacı başgösterecektir.⁴⁵ Şayet ödemeler yapılamaz hale gelirse (ki bu kaçınılmazdır), iktisadi refah bir durgunluk ve ardından bir krizle sona erecektir.

Faiz oranlarının yüksekliği tasarruf sahiplerini üretim alanından çekerek bankalara yönlendirir. Çünkü faiz risksiz, garanti, herhangi bir gayret istemeyen, tembellik döşğinde haksız bir gelir ve servet elde etmenin bir diğer adıdır. Üretim ise gayreti, riski üstlenmeyi, milletin istifadesine sunulan gerçek bir mal veya hizmeti ister. Bu noktada mal ve hizmet piyasaları açısından faiz, üretimsizlik ekonomisine büyük bir kapı açar. Zira TÜİK rakamları incelendiğinde sanayi üretim endeksi⁴⁶ ile faiz oranları⁴⁷ arasında negatif ve yüksek oranlı bir korelasyon olduğu görülür.

Bilinenin aksine yüksek faiz, üretim ve yatırım için gerekli olan tasarruf miktarını da azaltacaktır. Faiz oranlarının yükselmesi yatırımları ve buna bağlı olarak geliri azaltacaktır. Üstelik yüksek faiz harcamaları da kısacağı için toplumun umumi gelirinde bir azalma meydana gelecektir. Zira tasarrufun, gelirin artan bir fonksiyonu olduğu da hesaba katılırsa gelirin azalması fiili tasarrufu da azaltmış olacaktır.⁴⁸ Sözün özü, yükselen faiz oranları yatırımı, üretimi, harcamaları, geliri ve tasarrufu umumen azaltacak ve krize mahal verecektir.

Finans sektörünün reel sektör karşısında uçurumlu karlar etmesi, reel sektöre akması elzem olan dahili veya harici tasarrufun finans sektörüne gitmesi reel mal ve hizmet üretimine ket vurur. Burada idrak edilmesi gereken nokta reel sektörün finans

⁴⁵ M. A. Mannan, **İslâm Ekonomisi**, Bahri Zengin ve Tevfik Ömeroğlu (Çev.), İstanbul, Fikir Yayınları, 4. Baskı, 1980, s. 243.

⁴⁶ TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2013**, Yayın No: 4361, Ankara, 2014, s. 308-319.

⁴⁷ **A.e.**, s. 575.

⁴⁸ J. M. Keynes, **Genel Teori**, Uğur Selçuk Akalın (Çev.), İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2. Basım, Nisan 2010, s. 102.

sektörüne ihtiyacı olduğu kadar, finans sektörünün de reel sektöre muhtaç olmasıdır. Bu iki kesim et ve tırnak gibi bir bütündür. Faiz oranlarının tefrit derecesinde seyretmesi finans kesimini kayırmaktır, ki bu halin mal ve hizmet piyasalarını arz noktasında krize sokması kaçınılmazdır. Üretim maliyeti artan reel kesim mal ve hizmet arzını azaltacak veya kesecek, cari borçları da artan faiz nispetinde derinleşeceği için belki de iflasa kadar sürüklenecektir.

1.5.1.7. Gelir Dağılımı Adaletsizliği

Tezin konusu iktisadi krizlerin gelir dağılımına nasıl tesir ettiği yönündedir; fakat iktisat alanında unsurların nedensellikleri genellikle çift yönlü çalıştıkları için bu başlık altında gelir dağılımının iktisadi krizlere nasıl tesit ettiği ele alınacaktır.

Gelir dağılımı en geniş tanımıyla, mal ve hizmet üretimi neticesinde ortaya çıkan milli hasılatın bireyler, iktisadi gruplar, üretim faktörleri, bölgeler ve/veya sektörler arasındaki dağılımıdır.⁴⁹ Gelir dağılımı iktisadi büyüme, yoksulluk, sağlık gibi toplum için refah anlamında önem arz eden unsurlara doğrudan tesir eder. Aynı zamanda bu unsurlar da gelir dağılımını doğrudan etkilemektedir.

Yapılan bazı ekonometrik çalışmalarda iktisadi krizlerin gelir dağılımını tahrip ettiği görülmüştür. Mesela, Türkiye’de 1987-1994 yılları arasında kentlerdeki en yüksek gelire sahip %20’lik dilimin gelirinin toplam gelir içerisindeki payı %50,9’dan %57,2’ye yükselmiştir. Buna bağlı olarak da kentsel Gini katsayısı 0,44’ten 0,52’ye çıkmıştır.⁵⁰ İktisadi krizlerin gelir dağılımına olan tesiri cihetine ileriki konularda değinilecektir.

İktisadi krizlerin gelir dağılımını tahrip ettiği malum iken, gelir dağılımının iktisadi krizlere olan tesiri tetikleyici rolünde olmasıdır. Şöyle ki gelir dağılımındaki bozukluk arttıkça, gelir ve servet ekseriyetle toplumun emek veya ücretli kesiminden sermaye gruplarına doğru akar. Hal böyle olunca düşük gelirli kesimin zaten sınırlı olan alım gücü, kriz dönemlerinde ortaya çıkan enflasyon, işsizlik ve sair

⁴⁹ Haşmet Başar, **Selected Technical Terms In Labour Economics And Industrial Relations**, İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi, Üniversite Yayın No:3704, Fakülte Yayın No: 537, İstanbul, 1992, s. 24.

⁵⁰ Orhan Bilge (Haz.),” Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri”, **Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi**, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Baskı Tarihi: 31 Ağustos 2010, Ankara, Mayıs 2009, s. 83.

sebeplerden ötürü daha da zayıflar. Üstelik tasarrufun, gelirin bir fonksiyonu olduğu göz önüne alınırsa; gelir düzeyinin düşük ve dağılımının ise bozuk olması hem tasarrufun hem de yatırımların düşük olmasına sebep olur.⁵¹ Bu ise yoksulluk olgusunun yaygınlaşmasına ve geliri düşük bu kesimin alım gücü yetersizliğinden kaynaklanan talep şoklarına zemin hazırlamaktadır.

Mesele bu açıdan ele alındığında, gelir dağılımı bozukluklarının iktisadi krizlere olan tesiri kısa vadede olmamakla birlikte orta ve uzun vadede ortaya çıkmakta⁵² ve bu tesir iktisadi krizin derinleşmesinde çarpan rolünü oynamaktadır.

1.5.2. Finansal Krizlerin Sebepleri

Finansal kriz en genel tanımıyla, finans sektöründe meydana gelen, ürün ve hizmet fiyat ve miktarlarında kabul edilebilir hududun ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalardır.⁵³ Finans sektörü, nihai mal ve hizmet üretimi yapan reel sektöre gerekli sermayeyi temin ederek lokomotif vazifesi üstlenir. Bu noktada et ve tırnak gibi birbirinden ayıramaz halde bulunan finans sektörü ve reel sektör, ancak kader birliği ile ortak hareket ederlerse üretim treni suhuletle yol alır. Aksi takdirde vagon ve lokomotifin ters yönlere hareket etmesi gibi birbirlerine köstek olurlar.

Finans sektörü “etik” mefhumunun en ehemmiyetli olduğu alanlardan biridir. Çünkü tasarruf sahipleri kar etme güdüsüyle en kıymetli varlıklarını, paralarını ve değerlerini finans sektörünün kucağına bırakarak, ona emanet etmektedirler. İşte bu noktada emanet bırakılan kişinin ne kadar “emin” olduğu önem kazanır. “emanet” mefhumu üzerine bina edilen bir sektör de doğrudan doğruya temelini “güven” unsuruna dayandırmış olur.

“Güven ve itimat” unsuru finans sektörü için neden gereklidir sorusuna yanıt ararken finans işlemindeki taraflar açısından konuya yaklaşmak yararlı olacaktır. Öncelikle finans piyasasının müşterileri, finans piyasası ile iş yapan insanlar ve kurumlar açısından mesele ele alındığında, müşteriler işlem yapabilmeleri ve

⁵¹ Başak Işıl Çetin, “Kapitalist Sistemde Kredi Ekonomisi, Finansal Kriz ve Gelir Dağılımı”, **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt:12, Sayı: 3, Ankara, 2012, s. 102.

⁵² Sinan Borluk, “Gelir Dağılımı Üzerine”, **Anahtar Dergisi**, T.C. Bilim Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı Genel Müdürlüğü, Sayı: 311, Ankara, Kasım 2014, s. 23.

⁵³ Cüneyt Sevim, **Öncü Göstergeler Yaklaşımına Göre Finansal Krizler Ve Türkiye Örneği**, BDDK Kitapları No: 11, Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurumu, Ankara, 2012, s. 6.

paralarını ve mal varlıklarını teslim edebilmeleri için yolsuzluğa ve manipülatif işlemlerle zarara uğratılmayacaklarını, dürüstlüğe aykırı davranılmayacağını bekleyeceklerdir. Bunlar sağlıklı bir finans piyasasının oluşmasının da asgari koşullarıdır.⁵⁴ Yani “ahlaki normlar” finans sektörünün her şeyden evvel en büyük çarkıdır.

John Maynard Keynes, iktisadi krizlerden çıkış yolu olarak devletin otonom harcamalar yapmasını tavsiye eder. Buna göre devletin yaptığı bir birimlik otonom harcama, çarpan etkisiyle dalga dalga yayılacak ve ekonomiyi canlandırarak krizden çıkaracaktır. Fakat kriz dönemlerinde, güvensizlik ortamında şahıslar yalnızca kendilerine güvenebileceklerini ve başka hiçbir şahıs veya müesseseye itimat edemeyeceğini düşünerek harcamalarını ciddi manada kısırlar. Bu durumda güvensizlik ve itimatsızlık unsuru krizleri hem derinleştirir hem de krizlerden çıkış süreçlerini birkaç kat uzatır.⁵⁵

Öte yandan sektörün sahip olduğu büyük güç, etkinlik ve büyük meblağların söz konusu olması meydana gelen iktisadi krizlerin tahribatını da derinleştirmektedir. Zira âlâ bir şeyin bozulması, edna bir şeyin bozulmasından daha ziyade bozuk olur. Söz gelimi bir esnafın iflası, bir finans kuruluşunun iflası kadar ses getirmeyecek, tesir alanı ve meblağı da finans kuruluşunkine nazaran sınırlı kalacaktır.

O halde günümüzde reel sektörden daha büyük meblağlar ile iktisadi sistem içerisinde yerini alan ve piyasaya daha yüksek bir sesle hitap etmesi cihetiyle kriz dönemlerinde ekonomide derin hendekler açan finans sektörü krizlerinin sebepleri sıralanırken, en temelde yatan meselenin güvensizlik, itimatsızlık ve gayrı ahlaki tutum ve davranışlar olduğu unutulmamalıdır.

1.5.2.1. Asimetrik Bilgi

Asimetrik bilgi, finansal piyasa aktörleri arasında bilginin simetrik olarak dağılmaması, bazı aktörlerin diğer bazı aktörlere göre daha fazla bilgiye sahip olması

⁵⁴ Bülent Balkan, “Bankacılık ve Finans Sektöründe Etik”, Türkiye Etik Değerler Merkezi Vakfı, İstanbul, 28 Nisan 2009, s. 1.

⁵⁵ Hüseyin Tunç, **Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul, Nesil Yayınları, Kasım 2010, s. 46.

manasına gelir.⁵⁶ Asimetrik bilgi finans piyasalarında rekabet noktasında bir adaletsizliğe medar olur. Bu durum, sektörün krizler karşısındaki kayganlığını artırır ve krizlerden çıkış sürecini uzatır.⁵⁷

Akerlof asimetrik bilgiyi “Limon Piyasası” tabirinden yola çıkarak izah etmiştir. Şöyle ki, sıfır ve ikinci el otomobil piyasasında iyi arabalar ve “limon” tabir edilen kötü arabalar mevcuttur. Piyasadaki bireyler satın aldıkları arabanın iyi mi yoksa limon mu olduğunu bilmeden satın alırlar. Yalnızca q ihtimalle iyi araba, $(1-q)$ ihtimalle de limon araba olduğunu varsayarak alım yaparlar. Buna mukabil otomobil satıcısı, sattığı arabanın iyi mi yoksa limon mu olduğu hakkında daha fazla bilgiye sahiptir ve q ve $(1-q)$ ihtimallerini çok daha isabetli hesaplar. İyi ve kötü arabaların aynı fiyattan satıldığı da göz önüne alınırsa, alıcı ve satıcı arasındaki bu asimetrik bilgi iyi araba satıcısına da dezavantaj getirir. Otomobil satıcıları arasındaki bu haksız rekabet neticesinde iyi araba satıcısı piyasa fiyatını beğenmeyerek piyasadan çekilir.⁵⁸

Akerlof, Gresham Kanunu’nun⁵⁹ burada tadil edilmiş bir şekilde yeniden ortaya çıkmış olduğunu söyler. Yani kötü arabalar iyi arabaları piyasa dışına defetmeye meyyaldirler.⁶⁰ Tabi bu teşbihin bütünüyle geçerli olmadığını, aralarında ince farklar da bulunduğunu ifade eder. Asimetrik bilginin finansal piyasalara olan etkisine geçmeden evvel iki konunun daha izah edilmesinde fayda vardır. Bunlar: Ters seçim ve ahlaki tehlike.

Otomobil piyasası misalinden devam edilirse, iyi ve kötü arabaların birlikte bulunduğu piyasada iyi arabaların reel değerinden düşük, kötü arabaların ise reel değerinden yüksek bir ortalama fiyat belirlenecektir (ikisinin ortasında bir fiyat düzeyi). Bu fiyattan mutmain olmayan iyi araba satıcıları piyasadan çekilince, ekseriyeti kötü arabalardan oluşan “limon” bir piyasa ortaya çıkacaktır. Bu hal piyasa

⁵⁶ Sevim, A.g.e., s. 17.

⁵⁷ A.e., s. 18.

⁵⁸ George A. Akerlof, “The Market For “Lemons”: Quality Uncertainty And Market Mechanism”, **The Quarterly Journal Of Economics**, Volume: 84, Issue: 3, August 1970, s. 489.

⁵⁹ “Kötü para iyi parayı kovar” formülüyle dile getirilen yasaya göre, değeri düşük para değeri yüksek parayı tedavülden kaldırır.

⁶⁰ A.e., s. 490.

etkinsizliği anlamına gelir. Öte yandan yüksek kaliteli arabaların daha ucuza satılması ise piyasa etkinsizliğinin bir başka boyutudur.⁶¹

Bu otomobil piyasası analizi finans piyasaları üzerinden yorumlanırsa artık arabalar yerine düşük riskli şirket (iyi şirket) ve yüksek riskli şirket (kötü şirket) vardır. Söz konusu finans piyasasında borç alanlar şirketlerinin mali durumunu bilmektedirler; ancak tahvil veya hisse senedi alan borç verenler aynı derecede bilgi sahibi değildirler. Riski düşük firmanın ihraç ettiği tahvilin fiyatı yüksek, yüksek riskli firmanın ihraç ettiği tahvil fiyatı ise düşük iken piyasada ortalama bir fiyat oluşur. Bu durumda düşük riskli (iyi) tahviller reel değerin altında satılırken yüksek riskli (kötü) tahviller reel değerin üzerinde satılır. Böylece düşük riskli şirket tahvil satmaktan vazgeçer ve piyasa yüksek riskli tahvillerle dolar.⁶²

Hasılı bilgi asimetrisi neticesinde ortaya çıkan finansal piyasanın kötü tahvillerle şekillenmesi ve genel olarak risk seviyesinin yükselmesi piyasayı işlemez hale getirir. İşte alıcıların bilgi noksanlığından kaynaklı, verimsiz ve riskli yatırımlar yapmak durumunda kaldıkları bu hal ters seçimdir. Ters seçim, finans piyasalarını krizler karşısında hassas ve kırılgan hale getirir; hatta finansal krizlerin önde gelen sebepleri arasında gösterilebilir.

Ahlaki tehlike ise iktisadi aktörlerin sözleşme yapmalarından sonra ortaya çıkan ve taraflardan birinin diğersinin faaliyetlerini gözleyemediği saklı faaliyetlerden kaynaklanan⁶³ gayrı ahlaki durumlardır. Ahlaki tehlike finansal piyasalarda ise fon arz edenin fon talep edeni takip edemediği; borçlunun, fonu borç verenin arzulamadığı alan ve faaliyetlerde kullanması neticesinde görülür.⁶⁴ Bu durumda borçlu başkasının fonuyla risk aldığı düşüncesiyle adım atacak ve yatırımı irrasyonel bir şekilde değerlendirecektir. Dolayısıyla borcun alacaklıya geri ödenme ihtimali de düşecektir.

⁶¹ Salih Şimşek ve Adem Karakaş, “Asimetrik Bilgi-İktidar Ve Kurumsal Düzenleme Üzerine”, **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt: , Sayı: 4-5, Kasım 2006/Şubat 2007, s. 23.

⁶² A.e., s. 24.

⁶³ A.e., s. 23.

⁶⁴ Cem Okan Tuncel, “Asimetrik Bilgi Problemi Çerçevesinde Bankacılık Krizlerinin Nedenleri Üzerine Bir İnceleme: Mikro Ekonomik Yaklaşım”, **Business And Economics Research Journal**, Volume: 4, Number: 1, 2013, s. 86.

Ahlaki tehlikenin hisse senedi piyasalarında ortaya çıkan özel hali Asil-Vekil Problemi olarak isimlendirilir. Bir şirketin hisse senedi sahipleri ile yöneticileri farklı kişilerdir. Buna göre hisse senedi sahipleri veya ortaklar “asil”, şirket yöneticileri ise “vekil”dirler. Şayet vekil, asilin değil de kendi şahsi menfaatleri doğrultusunda hareket eder, yasadışı ve gayri ahlaki tutumlarla da bunu desteklerse; artık ahlaki tehlike zuhur etmiştir.⁶⁵

Ahlaki tehlike problemi çerçevesinde hususen finans şirketleri için, muhasebe teknikleriyle şirketlerin zararlarının gizlenmesi ve gerçek mali durumlarının saklanması sonucunda reel piyasa değerlerinden aşırı derecede yukarı yönlü sapmaları, mevzuata aykırı işlemlerde bulunulması, müşterilerin ve yatırımcıların dolandırılması ve kamunun yanıltılması gibi skandallar yakın tarihte meydana gelen finansal kriz dönemlerinde açığa çıkmış ve krizlerin yayılmasında aktif rol oynamışlardır.⁶⁶

Hasılı asimetrik bilgidен kaynaklanan ters seçim ve ahlaki tehlike meseleleri, finans sektörü için büyük bir itimatsızlık havası barındırır. Sektörde, burna kötü kokular getiren güvensizlik havasının hakim olması sektörün krizler karşısındaki kırılganlık ve hassasiyetini artırır, dayanıklılığını azaltır, krizlerin yayılmasını hızlandırır ve krizlerden çıkış süreçlerini uzatır.

1.5.2.2. Finansal Balonlar

Finansal balon, aktif fiyatlarının süratle ve mütemadiyen artarak kendi temel değerlerini yüksek derecede aşmasıdır. Hatta bu artışın miktarı ve sürekliliği, gelecekte de bu artışın devam edeceği istikametinde beklenti oluşturur. Fiyatların yükseleceği şeklindeki bu iyimser kanaat, yeni yatırımcıları sürekli olarak aktif piyasasına çeker, bu piyasaya her yeni giriş aktifin fiyatını daha da şişirir ve neticede

⁶⁵ Nilgün Çağlarımak Uslu ve Diğerleri, **Para ve Banka**, Nilgün Çağlarımak Uslu ve Bilge Kağan Özdemir (Ed.), Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2667, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1633, 3. Baskı, Nisan 2013, s. 61.

⁶⁶ Bu konuda misâlen İmar Bankası ve Enron Skandalları tam da konuya parmak basmaktadır.

spekölasyon saikiyle oluşmuş bir balon, kabarcık veya köpük tabir edilen mefhum oluşur.⁶⁷

Piyasada, maksadı finansal balon oluşturup sonrasında bu balonu patlatmak suretiyle sermaye kazancını azamiye çıkartmak isteyen spekölatörler ve sıradan sermaye kazancı elde etmek isteyen alıcılar olduğu farzedilsin. Aktif piyasası denge fiyatlarını yönlendirebilecek kadar finansal güce sahip spekölatörler yüklü bir miktarda alım yaparlar ve aktifin fiyatı büyük bir artış kaydeder ve finans balonu şişmeye başlar.⁶⁸

Söz konusu aktifin fiyatının arttığını gören sıradan alıcılar bu artışın reel olduğu fikriyle alıma başlarlar. Sıradan alıcıların alıma başlamasıyla aktifin fiyatı daha da şişer ve balon büyümeye devam eder. Finans balonu maksimum seviyesine ulaşıncaya kadar bu alımlar tedricen devam eder. Finansal balonun büyüklüğü kâfi noktaya geldiğinde artık patlamaya hazırdır.⁶⁹

Spekölatörler, finans balonu henüz nihayet noktasına ulaşmamasına ve piyasada halen sıradan alıcı gruplar mevcut olmasına rağmen ellerindeki kağıtları artık bu son alıcı gruplara satmaya başlarlar. şayet spekölatörler kağıtları ellerinde tutmak suretiyle balonun nihayet hududuna ulaşmasını beklerler ise, son alıcı gruplar da piyasaya girdikten sonra kağıtları satacak potansiyel alıcılar bulamayacaklardır. Yani spekölatörler ellerindeki kağıtları nihayet dereceye yakın bir fiyatla bu son alıcı gruba satarlar ve fonlarını piyasadan çekerler. Artık balona iğne batırılmıştır.⁷⁰

Potansiyel alıcı kalmadığı için piyasaya artık yeni yatırımcılar girmez. Böylece aktif fiyatındaki mütemadi artış kesilir. Fiyat artışının durması ile sıradan alıcılar paniğe kapılırlar ve hızla ellerindeki kağıtları çıkartmaya çalışırlar. Bu durumda aktifin fiyatı da süratle düşmeye başlar, hatta temel değerinin dahi altına düşer, ki finansal kriz hali başlamış olur. şşte finansal balonun patlama hali bu şekilde gerçekteşir.⁷¹

⁶⁷ Cengiz Samur, “ ”Finansal Kabarcıklar Teorisi” ve Finansal Krizler”, **İktisat Faköltesi Mecmuası**, İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 5016, Cilt: 61, Sayı: 1, İstanbul, Yıl: 2011, s. 120.

⁶⁸ **A.e.**, s. 132.

⁶⁹ **A.e.**, s. 133.

⁷⁰ **A.e.**, s. 133.

⁷¹ **A.e.**, s. 134.

Bu hayali senaryodan yola çıkılırsa spekülâtörler, aktifî en asgari fiyatından satın alıp satılabilecek azami noktada satmak suretiyle büyük bir spekülâtif kar elde etmişlerdir. Tersine, sıradan alıcılar aktifî yüksek fiyattan alıp düşük fiyattan satmışlardır. En büyük zarara ise son alıcılar uğramıştır.

Süreç, sıradan alıcılardan spekülâtörlere servet transferiyle neticelenmiştir. Yani spekülâtörlerin kazançları sıradan alıcıların kayıplarına müsavidir. İşte bir nevi “Paradan para kazanmak” diye tabir edilen hakikat da budur. Esasen bu senaryo, finansal krizlerin gelir dağılımına olan tesirini bir derece izah etmektedir.

İktisat tarihinin ilk spekülâtif finansal balonu olarak 1634-1637 yılları arasında Hollanda’da vaki olan ve orijinal ismiyle “Tulipomania” olarak bilinen “Lale Çılgınlığı” vakasıdır.⁷² Bu dönemde, Hollanda halkı günümüzün tahvilleri misali yatırımını lale soğanlarına yapmıştır. Neredeyse tüm tarım alanlarının dahi lale bahçelerine dönüştürüldüğü söz konusu dönemde, evler lale soğanı ile ipotek ettiriliyordu.⁷³ Lakin oluşan bu finans balonu patladığında ise lale soğanları ulaştığı zirve noktasındaki fiyatının %10’una dahi satılamıyordu.⁷⁴

Hasılı öz ihtiraslarından beslenen homo-economicus, ekonomideki tasarrufları verimsiz bir şekilde kanalize eden⁷⁵ ve iktisadi krizlerin başlıca sebeplerinden biri olan spekülâtif finansal balonların yaptığı tahribatlardan, Lale Çılgınlığı’ndan son 2008 Küresel Krizi’ne kadar olan 370 yıldan fazla bir süre zarfında dahi ders alamamıştır.

1.5.2.3. Faiz Oranları

Faiz oranlarının yükselmesi finansal krizlerin başta gelen sebebi olarak gösterilmektedir.⁷⁶ Esasen yükselmesinden öte, faiz mefhumunun nev-i şahsına

⁷² Adil Oran, “Balonları Daha İyi Tanımaya Çalışmak: Balon Tanımları, Modelleri ve Lale Çılgınlığı Örneği”, **Dokuz Eylül İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 1, İzmir, Yıl: 2011, s. 156.

⁷³ İsmail Mazgıt, “Sermaye Piyasalarında Spekülasyon: Tarihin Tekerrürü”, Ekim 2007, (Çevrimiçi) http://www.ekonomikorumlar.com.tr/dergiler/gundem/Gundem_1_Sayi_512.pdf, 13.02.2015, s. 10.

⁷⁴ Merter Akıncı, Gönül Yüce Akıncı ve Ömer Yılmaz, “Lale Çılgınlığı’ndan Mortgage Krizi’ne Spekülâtif Balonlar”, **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl:7, Sayı: XIX, Eylül 2014, s. 724.

⁷⁵ Hakan Kapucu ve Diğerleri, **Politik İktisat ve Adam Smith**, İstanbul, Yön Yayıncılık, 2010, s. 461.

⁷⁶ M. Hanifi Aslan, **Makro İktisat Politikası**, İstanbul, Alfa Aktüel, 2008, s. 228.

münhasır hususiyetleri, onu finansal krizlerin ve dolaylı olarak reel krizlerin de baş müsebbibi haline getirmiştir.

Aristoteles tarafından paranın, herhangi bir ürünün mukabili olmayan ve kendi varlığından ileri gelen bir kazanç⁷⁷ olarak nitelenen faiz; iktisat ıstılâhında borç verenin, borç verdiği ana paraya ilaveten ve muayyen miktarda bir fazlalığı borçluya yüklemesi⁷⁸ şeklinde tanımlanabilir. İlk çağlarda Eflatun tarafından da gayrı ahlaki olarak değerlendirilen⁷⁹ faiz, ekonomide suni bir şişme ve fiyat artışlarına (enflasyon) sebep olur. Böylece piyasada patlamaya hazır bir finansal balon meydana gelmiş olur.

Faiz oranlarının hızla yükseldiği piyasalarda yatırımlar ciddi bir şekilde azalır ve ekonominin resesyon dönemine girmesi kaçınılmaz hale gelir. Üstelik faiz oranlarının yükselmesi tersine seçim problemlerinin de hızla artmasına neden olur.⁸⁰ Çünkü yüksek faizi ödemeyi göze alan kesim daha riskli yatırımlar yapanlardır. Risk primi düşük yatırımcılar yüksek faiz ödemeye sıcak bakmayacaklardır. Dolayısıyla finansal kurumlar kredileri bu yüksek riskli yatırımcılara vermek mecburiyetinde kalacaklardır. Hal böyle olunca piyasada ekseriyetle riskli yatırımcılar yer alacaktır, ki bu durumda piyasanın hassasiyeti artacak ve kredilerin batma ihtimali yükselecektir. Böylece yüksek faiz tersine seçim bakımından da bir finans krizine zemin hazırlamış olacaktır.

Klasik iktisadi teoride borç verilen paranın kira getirisi, paranın zaman değeri, sermayenin üretim gelirinden aldığı pay gibi tanımlamalara tabi olan faiz; fon fazlası olanlarla fon açığı olanların karşılaştığı finans piyasalarında borç alan yada borç veren her iki taraftan birini mutlaka zulme uğratır. Faiz, kar veya zarar edeceği henüz bilinmeyen bir teşebbüsün vaki olmadan evvel, oranının tespit edilmesinden ötürü iki taraftan birini zarara verir.⁸¹ Örneğin, % 6 faiz oranıyla verilen bir borç neticesinde üretimden % 2 kâr veya zarar edilsin, ki bu durumda borçlu ziyandadır. Fakat

⁷⁷ Aristoteles, **Politika**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000, s. 23.

⁷⁸ Ebul-Âlâ El-Mevdudi, **Tefhim-ül Kur'an**, İstanbul, Hilâl Yayınları, 1978, Cilt: 1, s. 297.

⁷⁹ İshak Emin Aktepe, **İslâm Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık**, İstanbul, TKKB Yayınları, s. 49.

⁸⁰ Aslan, **A.g.e.**, s. 228.

⁸¹ Osman Özsoy, "Türkiye'de Katılım Bankacılığı", TKKB Eğitim No: 2001-2012-57, İstanbul, 02-03 Haziran 2012, s.11.

meseleye madalyonun ters yüzünden bakıldığında borç verenin de zulme uğrama ihtimali vardır. Mesela % 6 faiz oranıyla verilen bu borç neticesinde borçlu üretimden % 400 kâr etsin. Borçlunun bu yüksek kârı tamamen alacaklının temin ettiği fon ile yaptığı düşünülürse bu sefer de alacaklı için ortada bir haksızlık husûle gelmiş olur.

Hasılı faiz bazen borçluyu bazen de alacaklıyı kesen, her iki tarafı da keskin bir bıçak gibidir. Çünkü faiz, insanın en kör noktası olan geleceği tahmin ederek sermayenin getirisini belirlemeye çalışmaktır. İşte bu öngörülen getiri mutlaka gerçekleşen getiriden sapacaktır.⁸² Öngörülen ve gerçekleşen getiriler arasındaki bu sapmalar finans piyasaları açısından dengesizlik, istikrarsızlık ve neticede ise kriz demektir.

1.5.2.4. Menkul Kıymetleştirme (Seküritizasyon)

Menkul kıymetleştirme likit olmayan aktiflerin ihraç edilebilir, sermaye piyasalarında alım satımı yapılabilir ve likit sağlayabilir hale getirilerek menkul kıymete tahvil edilmesidir. Söz konusu menkul kıymetleştirmeye şâmil olan aktifler gayrimenkul ipotekleri (mortgage), taşıt kredileri, kredi kartı alacakları ve kira ödemeleridir.⁸³ Görüldüğü üzere bu aktifler likiditesi ya çok düşük, yada likit olmayan varlıklardır.

Likit olmayan aktiflere hareket yeteneği kazandırmak gayesiyle icat edilen menkul kıymetleştirme; ekonominin likidite kuvvetini artırarak şahısların ve müesseselerin normal kapasitelerinden daha fazla kredi kullanmalarına imkan verir. Bu imkan yüksek getiri iştahı, tamâhkarlık ve ihtiraslarla da beslenince iktisadi aktörler ayaklarını yorganın dışına çıkarmış olurlar ve hastalığa yakalanırlar. Yani seküritizasyon finans piyasalarında kredi miktarının ve likiditenin aşırı bollaşmasına, fiyatların yükselmesine ve bunların neticesinde finans balonuna sebep olur.

Seküritizasyon bankacılık sektöründe finansal analiz açısından en büyük risklerden olan kısa vadeli kaynaklar ile uzun vadeli varlıkların finansmanını artırır.⁸⁴ Dönen

⁸² A.e., s. 12.

⁸³ Pelin Ataman Erdönmez, “Aktif Menkul Kıymetleştirilmesi”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 57, İstanbul, 2006, s. 75.

⁸⁴ Hadiye Aslan, “İpotekli Konut Finansman Sisteminde Kriz”, **BDDK 8. Kuruluş Yıldönümü Konferansı**, İstanbul, 29 Ağustos 2008, s. 12.

varlıkların kısa vadeli, duran varlıkların ise uzun vadeli kaynaklarla finanse edilerek oluşturulması gereken aktif-pasif dengesi şayet itidalli olmazsa, müessese her an likidite sıkıntısına düşebilir. Böylece sektörde bilanço uyumsuzluğu nedeniyle bankacılık krizi riski artar.

Menkul kıymetleştirme sürecinde sabıkan zikredilen likiditesi düşük aktiflere sahip olan kaynak firma, bu aktifleri bir havuzda toplar ve özel amaçlı kuruma devreder. Özel amaçlı kurum da bu aktifler karşılığında ikincil piyasada menkul kıymetler ihraç eder. Yani seküritizasyon süreci biraz kompleks yapıdadır. Bu menkul kıymetleştirme süreci piyasada sekiz aktörün rol almasıyla gerçekleşir. Bu aktörler: Kaynak kuruluş, hizmet veren aracı kurum, özel amaçlı kuruluş, garantör, yatırım bankerleri, derecelendirme kuruluşu, yatırımcı ve süreci kolaylaştıran taraftır.⁸⁵ Seküritizasyon sürecinde birçok aktörün devreye girmesi finansal piyasayı derinleştirir, bir kriz esnasında tahribat bu aktörlerin tümüne tesir eder ve krizin şiddetini artırır.

Ahîren, menkul kıymetleştirme şu hususiyetleriyle finansal krizlerin ortaya çıkmasında rol oynamaktadır:

- Portföy kalitesini düşürmek,
- Sağlıklı finansal raporlamayı önlemek,
- Kredi piyasasının denetim etkinliğini azaltmak,
- Merkez bankasının para ve kredi kontrolünü zorlaştırmak,
- Ahlaki tehlike ve ters seçim problemlerine sebep olmaktadır.⁸⁶

Çalışmanın bu kısmına kadar iktisadi krizler teorik olarak incelenmiştir. Bu bağlamda ilk olarak iktisadi krizler kavramsal olarak ele alınmış, ardından krizlerin safhaları ve krizlerin özellikleri belirtilmiştir. Daha sonra iktisadi krizlerin türleri reel ve finansal krizler alt başlıklarında ayrı ayrı incelenmiş ve son olarak bu iki tür iktisadi krizin sebepleri de birbirlerinden ayrı olarak ele alınmıştır.

⁸⁵ Nursen Vatansever, “Varlığa Dayalı Menkul Kıymet uygulaması”, **Muğla Üniversitesi SBE Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, Muğla, Güz 2000, s. 262-265.

⁸⁶ Erdem Alptekin, “Menkul Kıymetleştirme ve Küresel Finans Krizindeki Rolü”, **AR&GE Bülten** İzmir Ticaret Odası, İzmir, Nisan 2009, s. 13.

Yukarıda bahsi geçen konular çalışmanın birinci bölümünü oluşturmakta olup bir sonraki bölümde gelir dağılımı konusu teorik olarak incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

MUHTELİF YÖNLERİYLE GELİR DAĞILIMI VE GELİR DAĞILIMINA ETKİ EDEN UNSURLAR

Üretim faaliyetlerine katılan faktörlerin elde edilen hasıladan fonksiyonel bölüşüm sonunda aldıkları paylara gelir denir. Söz konusu bölüşüm neticesinde faktörlerden emeğin aldığı paya ücret, sermayenin payına faiz, doğal kaynağın payına rant ve müteşebbisin aldığı paya da kâr adı verilir. Gelirin “nominal gelir”, “reel gelir”, “safı gelir”, “gayri safı gelir” gibi çeşitleri mevcuttur.⁸⁷ Ancak konu itibariyle teferruata girilmeyecektir.

Milli gelir ise bir ülkede genellikle 1 yıl olarak belirlenmiş bir zaman diliminde tüketim ve yatırıma yönelik olarak üretilen mal ve hizmetlerin toplam parasal değeridir.⁸⁸ Gelir dağılımı ise bir ülkenin gayri safı yurtiçi hasılası toplamının, o ülkede yaşayan kişiler, sektörler ve/veya bölgeler arasındaki dağılımıdır.⁸⁹

İktisat literatüründe “servet” ile “gelir” kavramları bazen karıştırılabilmektedir. Servet bir şahsın veya milletin sahip olduğu, refah seviyesini artırma potansiyeli bulunan eşyanın tümüdür.⁹⁰ Her türlü gayrimenkul, yeraltı zenginlikleri ve hatta beşeri sermaye vasfı dahi servete şâmindir. Yani gelir akışkan bir değer iken servet stok bir değerdir.

Servetin gelir getirme potansiyeline mukabil; gelirin de servet için bir kaynak vazifesi vardır.⁹¹ Bu nedenle gelir ve servet arasındaki karşılıklı ilişkinin korelasyon katsayısı yüksek ve pozitif yöndedir. Tüm bunlar dikkate alındığında gelir dağılımı ile servet dağılımının farklı şeyleri ifade ettiği görülür.

⁸⁷ Halil Nadaroğlu, **Ekonomi Ansiklopedisi 2**, İkinci Cilt, İstanbul, Paymaş Yayınları, 1983, s. 491.

⁸⁸ Cem Somel, **Makroiktisada Giriş**, İstanbul, Yordam Kitap Basım ve Yayın Tic. Ltd. Şti., Eylül 2014, s. 13.

⁸⁹ Tayyar Doğan, **Sosyal Politika Kavramları Sözlüğü**, Ankara, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Sürüm: 1, 2012, s. 4.

⁹⁰ Ömer A. Aksu, **Gelir ve Servet Dağılımı**, İstanbul, İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi, 1993, s. 56.

⁹¹ **A.e.** s. 69.

Yine servetin, gelirin birikimli hali olması sebebiyle servet dağılımının gelir dağılımına nispeten daha eşitsiz dağıldığı ifade edilebilir.⁹² Çünkü servetin büyüklüğü arttıkça gelirin büyüklüğü de o nispete artar. Örneğin 100.000 TL ‘lik bir servetin yılda % 10 kâr ile yatırıma dönüştüğü bir piyasada, bu servet 10 yılda 100.000 TL gelir getirir ve dönem sonunda toplam servet 200.000 TL olur. Aynı piyasada ve aynı şartlar altında 10.000 TL’lik bir servet 10 yılda 10.000 TL kâr getirirken dönem sonundaki toplam servet 20.000 TL’ye ulaşır. Görüldüğü üzere artık bu iki farklı büyüklükteki servetin değerleri arasında uçurum oluşmuştur ve eşitsizlik daha da artmıştır.

Sanayi devrimi öncesinde ülkeler arasındaki kişi başına gelirler arasındaki fark pek azdı. Ancak bu durum sanayi devrimiyle birlikte değişmeye başladı. Sanayi devrimi öncesinde, en yoksul ile en zengin ülkelerin kişi başı gelirleri arasında tahmini % 30’u dahi geçmeyen fark, 1870’te % 1100, 1995’te ise % 5000’e kadar çıkmıştı.⁹³ Günümüzde ise bu oran % 21800 civarındadır.⁹⁴ Gittikçe artış gösteren bu rasyolar, ülkeler arası gelir eşitsizliğinin son iki asırda ortaya çıkan sanayi devriminin ürünü olduğunu belirtmektedir.

Ülkeler arasındaki bu gelir uçurumu günümüzde aynı bölge, ülke, kent hatta mahalle içerisinde bile görülmektedir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kentleşme ile sanayileşme süreçlerinin eş zamanlı olarak gerçekleşmemesi, kente doğru akan nüfusun giderek yoğunlaşması ve bu işgücünün kentlerde yığılması neticesinde kent merkezlerinde gecekondulaşma ve varoş bölgelerin ortaya çıkması⁹⁵ o ülke veya kentte gelir dağılımı bozukluğunu tetikleyen ilk unsurlardır. Öte yandan bu gecekondu ve varoş bölgelerdeki işgücünün vasıfsızlığı, işsizliğin yüksek oluşu ve altyapı yetersizliği gelir dağılımı eşitsizliğini daha da artıran unsurlar olarak belirtilebilir.

⁹² “Difference Between Wealth and Income”, (Çevrimiçi), <https://www.khanacademy.org/economics-finance-domain/macroeconomics/gdp-topic/piketty-capital/v/wealth-vs-income>, 27.12.2015.

⁹³ Daniel Cohen, **Dünyanın Zenginliği, Ulusların Fakirliği**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s. 27.

⁹⁴ United Nations Development Programme, **Human Development Report 2015**, New York, 1UN Plaza, 2015, s. 262-265.

⁹⁵ Sabri Çakır, “Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 24, Isparta, Aralık 2011, s. 139.

2.1. GELİR DAĞILIMI TEORİLERİ

Hakim iktisadi konjonktüre bağlı olarak kendisine verilen ağırlık dönem dönem değişse de; gelir dağılımı iktisat tarihinde her zaman yer bulmuş ve inceleme konusu olmuştur. Farklı ekonomik yaklaşımlar mezkûr problemi fikri altyapıları doğrultusunda ele almış ve gelir dağılımı meselesine bu bağlamda çözüm önerileri sunmuşlardır. Bu bölümde gelir dağılımı teorileri söz konusu ekoller açısından ele alınacaktır.

2.1.1. Klasik İktisat ve Gelir Dağılımı

İktisat literatüründe klasik ekolün başlangıç tarihi, Adam Smith'in Ulusların Zenginliği adlı eserini neşrettiği 1776 yılı olarak genel kabul görmüş ve ekol David Ricardo tarafından Adam Smith'in attığı temel üzerine bina edilerek geliştirilmiştir. Klasik iktisat anlayışında iktisadi düzen piyasa mekanizması ile sağlanır. Yani piyasa kendi haline bırakıldığı zaman uzun vadede var olan bütün problemleri çözer.

Ricardo tarafından geliştirilen ve kapitalizmin dinamik unsuru olarak kabul gören klasik ekonomi bölüşüm teorisi, topraktan hasıl olan ürünlerin gelirinin kâr, rant ve ücret şeklinde üç sınıf arasındaki dağılımının belirlenmesini incelemektedir. Söz konusu model sermaye birikimi ile bölüşümün karşılıklı ilişkileri üzerine dayanmaktadır.⁹⁶

Adam Smith'in daha çok iktisadi büyümenin nasıl sağlanacağı üzerinde durması nedeniyle; David Ricardo'nun "Bilimin öz konusu" olarak addettiği, iktisat biliminin birbirlerine rakip olarak bulunan iktisadi sınıflar (üretim faktörleri) arasındaki sanayi ürünlerinin (hasılatın) dağılımına dair fikirleri referans alındığında, klasik iktisat gelir dağılımı teorisi üç temel faraziyeyle dayanmaktadır. Bunlar: Emek-Değer Teorisi, Azalan Verimler Kanunu, ve Ücretlerin Tunç Kanunudur.⁹⁷

⁹⁶ Ufuk Başoğlu, Nalan Sönmezoğulları, İlker Parasız, **Gelir Bölüşümü**, Bursa, Ekin kitabevi, 1999, s. 1.

⁹⁷ Mustafa Aykaç, Özcan Dağdemir, Naci Gündoğan, **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk**, Editörler: Naci Gündoğan, Verda Canbey Özgüler, 1. Baskı, Eskişehir, T.C Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2935, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1891, Ocak 2013, s. 20.

Bir malın değerini yalnızca o malın üretimi için harcanan emek miktarının belirlediği ileri sürülen teoriye Emek-Değer Teorisi denir.⁹⁸ Ricardo'ya göre üretimin verimli topraklardan hiç rant getirmeyen verimsiz topraklara doğru genişlemesiyle üretim değeri sadece emek ve sermaye tarafından belirlenir. Hatta emek ile sermayenin üretim sürecine birlikte girmesi emeğin alet ve makinelerle, yani sermaye ile donatılması manasına gelir. Yani sermaye esasen dolaylı emektir. Böylece üretim dolaylı emek ve doğrudan emek tarafından yapılmış olup, üretimin sürecinin tamamı “emek” faktörü tarafından gerçekleştirilmiş olur.⁹⁹ Ricardo'nun Emek-Değer Teorisi'ni geliştirmesindeki amacı malların değerini ölçmede ortak bir değer ölçüsü tanımlamaktır.

Bir üretim sürecinde kullanılan üretim faktörlerinden birinin miktarı artırılır ve diğer faktörlerin miktarı sabit tutulursa¹⁰⁰, miktarı artırılan faktörün ilâve her birimi üretime dahil oldukça toplam ürün muayyen bir seviyeye kadar azalan bir hızla artacaktır. Bu seviyeden sonra artırılan her ilave üretim faktöründe toplam ürün miktarı azalmaya başlayacaktır. İktisadi ıstılahta bu vaziyete Azalan Verimler Kanunu adı verilir.¹⁰¹ Toplam ürün miktarında azalmaya yol açan bu durumun sebebi, artırılan değişken faktörün verimliliğinin gittikçe azalması ve tarım arazilerinin hudutsuz olmamasıdır.

Azalan Verimler Kanunu Thomas Robert Malthus'un Nüfus Teorisi tarafından desteklenmektedir. Gıda yoksunluğu, işçilerin sefaleti ve sınıf çatışmalarının yoğun olduğu bir ortamda bulunan Malthus, gıda maddelerinin aritmetik olarak artması mukabilinde (1,2,3,4,5,...) nüfusun geometrik olarak artacağını; neticesinde nüfus artış hızının aşırı olacağını ve nüfusun bu hızlı artışının geç evlenme, doğum kontrolü gibi tedbirler ile engellenmezse; gıda maddeleri nüfusa yetmeyecek ve

⁹⁸ Toktamış Ateş, **Ekonomi Ansiklopedisi 1**, İkinci Cilt, İstanbul, Paymaş Yayınları, 1983, s. 377.

⁹⁹ Ersan Bocutoğlu, “İktisat Teorisinde Emeğin Öyküsü: Değerin Kaynağı Olan Emekten Marjinal Faydanın Türevi Olan Emeğe Yolculuk”, **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, HAK-İŞ, Cilt: 1, Sayı: 1, Ankara, 2012, s. 134.

¹⁰⁰ Ceteris Paribus

¹⁰¹ **Sosyal Bilimler Ansiklopedisi 1**, İstanbul, Risale Yayınları, 1991, s. 106.

savaşlar, açlık, sefalet gibi ölümleri yükseltecek pozitif önlemlerin devreye gireceği tezini iddia etmiştir.¹⁰²

Azalan Verimler Kanunu şöyle işler: Nüfus kaçınılmaz bir şekilde artar ve daha fazla gıda maddesi üretilebilmesi için öncekilere kıyasla daha verimsiz olan topraklar da tarıma açılır. Böylece istihdam düzeyi de arttıkça hem işgücünün verimliliği hem de toprağın verimliliği düşmüş olur.¹⁰³

Verimsiz toprakların kullanımı verimli toprakların rantını artıracaktır. Nüfus artışıyla birlikte ihtiyaçlar ve gıda fiyatları da artış gösterecek ve bu artış ücretlere de emek talebi şeklinde yansıyacak ve ücretler artış gösterecektir. Fakat Malthus'un iddia ettiği üzere, ücretler uzun vadede asgari geçim düzeyinde belirlenir ve bu seviyede sabit kalır. Bu teoriye Ücretlerin Tunç Kanunu denir.¹⁰⁴ Ayrıca literatürde buna “doğal ücret” de denir.

Hasılı Klasik İktisatta gelirin bölüşümü Azalan Verimler Kanunu çerçevesinde rantın yükselme meylinde olması, ücretlerin ise kısa vadede yükselme ve uzun vadede geçimlik düzeyde sabit kalması sebebiyle kârlar düşme eğiliminde olacaktır.

2.1.2. Neoklasik İktisat ve Gelir Dağılımı

1870’li yıllarda ortaya çıkan ve günümüzde en dominant iktisadi ekol olan Neoklasik iktisat, Liberal Felsefenin iktisadi alandaki temsilcisi olan Klasik İktisadın yeniden yorumlanmış biçimidir. Neoklasik iktisat akımının kurucusu olan Alfred Marshall, o dönemde mevcut iktisadi sistemin, sık sık olduğu gibi, yine bir krizle boğuşması üzerine hususen sosyalist akımlar tarafından yoğun tenkitler alması üzerine klasik iktisadın bazı varsayımlarında değişikliklere gitmiş ve teorisine yeni varsayımlar ilâve etmiştir.

Teorisini Klasikler gibi “laissez faire laissez passer” temel taşı üzerine oturtan Marshall’ın, klasik iktisadın makro iktisadi boyuttaki tahlillerini muhafaza etmekle

¹⁰² Sedat Murat, **Dünden Bugüne İstanbul’un Nüfus ve Demografik Yapısı**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2006-49, 2006, s. 35.

¹⁰³ Nazım Öztürk, “Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 24, Birleşik Metal-İş Basın Yayın Dairesi, İstanbul, 2010, s. 63-64.

¹⁰⁴ Demir Demirgil, **Ekonomi Ansiklopedisi 3**, İkinci Cilt, İstanbul, Paymaş Yayınları, 1983, s. 1295.

birlikte mikro iktisadi boyutta analizler yapmış olması¹⁰⁵, kendine has varsayımlarına bir temel yapı malzemesi olmuştur. Neoklasik Teorinin diğer varsayımları ise kısaca şöyle sıralanabilir: Hareket noktasının homoeconomicus (rasyonel) insan modelinin olması, piyasada tam rekabet koşullarının mevcut olması, kâr maksimizasyonunun esas alınması ve matematiksel çözümlerinin ceteris paribus yöntemiyle basitleştirilmesidir.¹⁰⁶

Marksist akımın Klasik iktisadı kendi silahı olan “Emek-Değer Teorisi” üzerinden emeğin sömürsünü ileri sürerek vurması üzerine Neoklasik iktisatçılar tarafından bu teori, “Fayda-Değer Teorisi” ile ikâme edilmiştir. Buna göre bir malın değerini belirleyen unsur o maldan elde edilen marjinal faydadır.¹⁰⁷ Böylece Marksizmin saldırılarına karşı bir savunma mekanizması geliştirilmiştir. 1870-1890 yılları arasındaki iktisadi bunalımların müsebbibinin serbest piyasa ve görünmez el mekanizmalarının olduğu ve mesuliyetin de bunlara ait olması gerektiği tenkitlerine karşı Neoklasik iktisatçılar aksini iddia ederek; serbest piyasanın aslında kaynakları en mükemmel şekilde dağıtan bir düzen olduğunu ve bu intizamın işleyişini bozan unsurun ise, sendikal faaliyetler neticesinde ücretlerde meydana gelen artışlar yüzünden emek faktörünün hak ettiğinden fazlasıyla mükâfatlandırılması olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹⁰⁸ Böylece piyasada genel bir verimsizlik vukû bulmuştur.

Neoklasik iktisatçı John Bates Clark 1899’da yayınladığı eserinde The Distribution of Wealth: A Theory of Wages, Interest and Profits (Servetin Bölüşümü: Ücret, Faiz ve Kar Teorisi), üretim faktörlerinin tam rekabet şartları altında marjinal verimliliklerine göre pay almaları gerektiğini ve bu bölüşümün en hakkaniyetli ve en adil bölüşüm olduğunu ifade etmiştir. Bu doğal yasanın bölüşümü, muntazam işlemesi ve mülkiyet haklarının engellenmemesi şartıyla her üretim faktörüne kendi ürettiğini vereceğini savunmuştur.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Selda Atik, “Post Otistik İktisat Çerçevesinde Küresel Ekonomik Kriz ve NeoKlasik İktisat İlişkisi”, **EconAnadolu 2009: Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi**, Eskişehir, 17-19 Haziran 2009, s. 4.

¹⁰⁶ **A.e.**, s. 4.

¹⁰⁷ Marjinal fayda: Bir malın tüketilen veya kullanılan son biriminin tüketiciye sağladığı faydadır.

¹⁰⁸ Hasan Dudu, “Neoklasik İktisat Kuramının Genel Çerçevesi ve Eleştirisi”, **Aydınlanma 1923**, Sayı: 48, İstanbul Teknik Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Kulübü Yayın Organı, 2004, s. 27.

¹⁰⁹ Öztürk, **A.g.e.**, s. 78.

Sonuç olarak dinî, kültürel, sosyal, etik ve ahlâki unsurları analiz dışı bırakarak homoeconomicus ve ceteris paribus gibi basitleştirici varsayımları¹¹⁰ hareket noktası ittihâz eden Neoklasik iktisat; gelirin üretim faktörleri arasında nasıl dağılacığı meselesi hakkında tahlil yapmaz.¹¹¹ Neoklasik iktisadın kurucusu Marshall’a göre üretimden elde edilen değer bütün faktörler arasında marjinal verimlilik esasına göre en hakkaniyetli bir biçimde paylaşılır ve bölüşüm meselesi kendiliğinden çözülmüş olur.¹¹²

2.1.3. Keynesyen İktisat ve Gelir Dağılımı

Klasik/Neoklasik iktisadın zihnî ve fikrî dünyasını şekillendiren “Bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler” ve “Her arz kendi talebini yaratır” düstûrları, sarkaç ve kaldıraçtan meydana gelen bir mekanizma gibi birbirlerini tetikleyerek hususen Amerika ve Avrupa ekonomilerinde bir üretim çılgınlığı husûle getirmişti. Klasik iktisadın varsayım ve prensipleri gereği sınırsız özgürlük sınırsız üretimi de beraberinde getirmiş ve bu da arz yönlü bir iktisadi sistemi ortaya çıkarmıştı. Kısa devreli iktisadi bunalımlar ise konjonktürel dalgalanmalar olarak izah ediliyordu.

Klasik iktisadın Birinci Dünya Savaşı’na kadar doğruluğundan şüphe dahi duyulmayan otomatik dengeleri, 1929’da başlayan Büyük Dünya Bunalımının tesiriyle ortaya çıkan kronik depresyon ve işsizlik neticesinde büyük sarsıntıya uğramıştır.¹¹³ Tüm dünya ekonomilerine sirayet eden krizin netice verdiği müzmin depresyondan çıkma reçetesi 1936 yılında İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes’ten gelmiştir. Keynes o yılda yayımladığı “İstihdamın, Paranın ve Faizin Genel Teorisi (The General Theory of Employment, Interest and Money)” isimli meşhur eserinde krizden kurtuluş için tedavi yöntemleri tavsiye etmiştir. Ona göre ilaç devlet

¹¹⁰ Uğur Dündar ve Cüneyt Dumrul, “İktisat Biliminin Sınırları Üzerine: Aykırı İktisat Yaklaşım”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 36, Erciyes, Ağustos-Aralık 2010, s. 242.

¹¹¹ Utku Altunöz, “Egemen Neoklasik İktisata Eleştirisel Yaklaşım: Post Otistik İktisat ve 2008 Küresel Krizinin Post Otistik Analizi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 29, CMT GRUP Ajans W.T. Yayıncılık, 2014, s. 19.

¹¹² Gülçin Manzak Aydın, “Verimlilik Kavramı: Klasik ve Neoklasik Yaklaşımların Karşılaştırılması”, **Anahtar Dergisi**, Yıl 26, Sayı: 306, T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Korza Yayıncılık Basım San. ve Tic. Ltd. Şti., Ankara, 2014, s. 15.

¹¹³ Nisfet Uzun, “Keynes’de Ekonomik İstikrarsızlığın Bir Kaynağı Olarak Belirsizlik ve Bekleyişlerin Yeri”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 7, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri, 1996, s. 102.

müdahalesidir. Bu bağlamda Keynes'in Liberal sisteme bütün bütün karşı olmadığı, sistemin aksayan yönlerini ıslah etmek niyetinde olduğu söylenebilir.

Müdahaleci devlet anlayışının temsilcisi olan Keynesyen iktisadın varsayımları şöyle sıralanabilir:¹¹⁴

- Keynesyen Makro Teori ekonomik sistemde meydana gelen durgunluk, işsizlik, enflasyon ve deflasyon gibi dalgalanma ve dengesizliklerin; ekonominin arz cephesinin iktisat politikalarına karşı duyarsız olduğunu ileri sürer. Bu nedenle söz konusu dengesizliklerin ancak toplam talep ayarlamaları ile giderileceğini iddia eder.
- Keynezyenlere göre devletin vergi ve harcama politikalarını ihtiva eden maliye politikası, para arzı ayarlamalarını içeren para politikasına göre toplam talebe tesir açısından daha kuvvetlidir.
- Fiyatlar genel seviyesi veridir.
- Teorinin önemli bir parçası özel sektör yatırımlarının belirsizlikler ve ileriye yönelik beklentilerden büyük ölçüde etkilenmesidir.
- Tam istihdam denge düzeyine kadar talepteki her artış arzı da peşinden sürükler. Dolayısıyla denge düzeyini belirleyen unsur satın alma gücüyle desteklenmiş efektif taleptir.
- Makro denge, toplam arz ve talebin veya toplam yatırım ve tasarrufun kesiştiği noktada sağlanamadığı zaman “enflasyonist açık” veya “deflasyonist açık” meydana gelir. Bu istikrarsızlık durumu ancak devletin efektif talebi yönlendirmesi, yani müdahale etmesiyle atlatılabilir.

Kapitalist sistemi son derece “gayrı ahlaki” ve “dinsiz” olarak niteleyen¹¹⁵ Keynes'e göre, yatırım fonları arz ve talebinin faiz haddindeki değişmelerle otomatik olarak sağlanacağını öne süren Say Yasası hükümsüzdür. Ona göre yatırım-tasarruf eşitliğini sağlayan unsur faiz değildir. Tasarruf düzeyini belirleyen unsur gelir,

¹¹⁴ Kamil Güngör, “İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler”, 1998, (Çevrimiçi), <http://www.ceterisparibus.net/dusunce/genel.htm>, 25.02.2016. s. 10-11.

¹¹⁵ Ayşe Buğra, **İktisatçılar ve İnsanlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1. Baskı, Araştırma-İnceleme Dizisi 52, 1995, s. 269.

ekonomik istikrarın temel değişkeni olan yatırımları belirleyen unsur ise geleceğe yönelik beklentilerdir.¹¹⁶

Keynes'e göre piyasa sistemi içerisinde gelişen ve piyasa davranışlarını en aşikâre bir biçimde ortaya koyan müessese "borsa" dır. Ona göre bu müessese, işleyiş temelinde belirsizlik hâkim olduğu için bir "kumarhane" gibi işler. Belirsizlik hali taraflar arasında bilgi eksikliğine sebep olur ve bu bilgi asimetrisi ise gelir eşitsizliğinin önemli sebeplerinden birini teşkil eder. İşte bu noktada devlete düşen en önemli rol bu belirsizliği azaltmak ve bilgi eksikliğini gidermektir.¹¹⁷ Yine bu çerçevede "aktif" devlete düşen diğer roller ise kaynak dağılımında etkinlik sağlamak; iktisadi istikrar, büyüme ve kalkınmanın sağlanması, adil gelir ve servet dağılımının sağlanması, kapitalist kurallar karşısında ekonomik aktivitede dezavantajlı olan şahıs ve grupların korunması ve onlara destek verilmesi olarak sıralanabilir.¹¹⁸

Keynes gelir dağılımı konusunda fikirler beyan etmişse de bizatihi bir gelir dağılımı teorisi oluşturmamıştır. Fakat onun yolunu takip eden Kenneth Ewarth Boulding ve Nicholas Kaldor gibi iktisatçılar Keynezyen gelir dağılımı teorisi oluşturmaya teşebbüs etmişlerdir.

Boulding'e göre milli hasılanın ücretler ve sair faktörler arasındaki dağılımını yalnızca toplu sözleşmeler, ücret pazarlıkları ve müteşebbislerin kabiliyetleri değil; aynı zamanda ekonomideki yatırım, tasarruf ve likidite tercihi de tayin eder.¹¹⁹ Devlet iç borçlanma faizleri gelir dağılımına doğrudan etki eder. Faiz oranlarının düşmesi eşitsizliği azaltır. Ayrıca rekabet koşulları da gelir dağılımını etkiler. Tekel gücü arttıkça emek sermaye karşısında zayıflar ve üretimden aldığı pay da giderek azalır. Bunun sonucunda da gelir dağılımında bozulma görülür.¹²⁰

¹¹⁶ A.e., s. 259.

¹¹⁷ A.e., s. 267.

¹¹⁸ Güngör, A.g.e., s. 12.

¹¹⁹ Erdoğan Alkin, "Keynes'yen Gelir Dağılımı Teorisi ve Kaldor Modeli", **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 29, Sayı:1, İstanbul, Yıl: 1969, s. 133.

¹²⁰ Süleyman Ulutürk ve Devrim Ersezer, "Gelir, Gelir Dağılımı ve Devletin Rolü", **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi, Yayın No: 91, Seri: 47, İstanbul, 2005, s.98.

Neoklasik iktisatta gelir dağılımını tayin eden etken marjinal verimlilik iken; Kaldor'un geliştirdiği gelir dağılımı teorisine göre bu etken marjinal tasarruf eğilimidir. Kaldor'un teorisine göre gelir grupları işçiler ve sermayedarlar olmak üzere ikiye ayrılır. Her grup da kendine mahsus marjinal tasarruf eğilimlerine sahiptir. Sermayedarların marjinal tasarruf eğilimleri işçilerin marjinal tasarruf eğilimlerine nispeten daha yüksektir. İşte gelir dağılımı eşitsizliğinin şiddetini belirleyen unsur işçiler ve sermayedarlar arasındaki marjinal tasarruf eğilimleri arasındaki farkın büyüklüğüdür. Bu iki eğilim arasındaki fark ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında pozitif bir korelasyon mevcuttur.¹²¹

Özetle Keynesyen iktisat gelir dağılımı konusundaki problemlerin varlığını kabul etmiş ve devletin aktif bir rol olarak iktisat politikalarıyla müdahale ederek gelir dağılımını daha adil bir hale getirebileceğini iddia etmiştir.

2.1.4. Marksist İktisat ve Gelir Dağılımı

Karl Marx ve Friedrich Engels'in birlikte çalışmaları neticesinde ortaya konulan Marksist İktisat Teorisi iktisat literatüründe "Eleştirel İktisat" olarak tanınır. Marx hâkim Liberal iktisat sistemini Keynes gibi kısmi değil; fakat sistematik olarak bütün bütün tenkit etmiştir. Bu bakımdan Liberal iktisadi ekole karşı bir reddiye hükmündedir. Keynes'in mevcut sistemin aksaklıklarına karşı devlet müdahalesini tavsiye etmesi ilaç tedavisine teşbih ise, Marx'ın tedavi önerisi organ nakline benzetilebilir.

19. asırda kapitalist sanayi Avrupa ekonomilerine çok ağır şartlar getirmiştir. Sanayileşme ile büyüyen ücretli işçi sınıfı, feodal sistemin yıkılışından sonra serbest iş sözleşmesi yapabilme, kanun karşısında eşit sayılma gibi zahiren hukuki bir hürriyet kazanmıştı. Ancak orantısız güç sahibi taraflar arasındaki iş sözleşmelerinin feodalizmden pek de farklı olmaması, ücretli işçiyi üretim araçlarına sahip kapitaliste daha da bağımlı hale getirmişti. Üstelik kapitalist sistemin son zamanlarında sık sık iktisadi krizlere maruz kalması ve makineleşme ve teknolojik

¹²¹ Aykaç vd., **A.g.e.**, s. 27.

inovasyonların sebep olduğu yoğun işsizlik hem iktisadi güvensizliği getirmiş hem de feodal sistemde var olan istihdam güvencesini yok etmiştir.¹²²

Marksist teori felsefi altyapısını diyalektik ve materyalist felsefeden alır. Marx metodolojik olarak diyalektik felsefeyi benimsemiştir; ancak mezkur felsefenin fikir babası Hegel bir idealist olmasına rağmen Marx materyalisttir. İdealizm hakikatin, eşyanın ve nesnelerin; fikirlerin, aklın ve zihnin bir ürünü olduğunu ve maddenin akla öncülük ettiğini vurgularken materyalizm ise maddenin akıldan ve zihinden önce geldiğini ve bunların maddenin birer yansıması olduğunu iddia eder.¹²³

Diyalektik felsefede hakikate, tez ve antitezin çatışması neticesinde bunlardan daha üstün olan sentez elde edilerek ulaşılır. Marx bu metodolojide Hegel'in aksine merkeze “madde”yi alarak üretim araçları mülkiyetinin ortak olduğu ilkel toplum safhasını tez, üretim araçları mülkiyetinde özel mülkiyetin hakim olduğu günümüz kapitalizm safhasını antitez telakki eder. Bu tez ve antitezin çatışmasından, daha ileri seviyedeki sosyalist bir toplum olan senteze ulaşılacaktır. Bir başka açıdan ele alındığında hakim sınıf sermaye ile emekçi sınıfın çatışması neticesinde sınıfsız bir topluma ulaşılacaktır. Sınıfsız bir toplumda ise devlet mefhumu olmayacaktır. Çünkü hakim sınıfı koruyan böyle bir güç aygıtına ihtiyaç kalmayacaktır.¹²⁴ Mevcut kapitalist sistemdeki sınıflar arasındaki dayanışma ise nispi çıkarlara istinat ettiği için geçici bir dayanışmadır.¹²⁵

Bütün eşyanın maddeden ibaret olduğunu; hatta zihnin dahi maddenin bir yansımasını olduğunu ileri süren materyalist felsefe Marxist anlayışta tarihsel materyalizme tebdil etmiştir. Tarihsel materyalizme göre insanlık tarihinin aşamalarını belirleyen unsur üretim ilişkileridir. Yani Marx'a göre toplumlar tarihin akışında farklı üretim tarzlarını yaşamış ve yaşayacaklardır. Bu üretim tarzları

¹²² Gülten Kazgan, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 13. Baskı, 2009, s. 288.

¹²³ Sabri Büyükdüvenci, “İdealizm ve Eğitim”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Cilt: 21, Sayı:1, Ankara, 1988, s. 343.

¹²⁴ Nikolay İ. Bukharin, **Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi**, Gülsüm Akalın ve Uğur S. Akalın (Çev.), İstanbul, Spartaküs Yayınları, 1. Baskı, Ekim 1996, s. 155.

¹²⁵ A.e., s. 151.

sırasıyla şöyledir: İlkel topluluk, Asya üretim tarzı, kölelik, feodalite, günümüz kapitalist üretim tarzı, sosyalist üretim tarzı ve komünizmdir.¹²⁶

Kapitalizme sınıf tahakkümü ve sömürüsü, kaynak ve enerjilerin israfı, irrasyonallite, verimsizlik, aşağılanma ve sefalet gibi hastalıklar atfeden¹²⁷ Marx'a göre işçi işbölümü sebebiyle arkadaşlarına, üretim araçlarına ve kendi ürettiği ürüne yabancılaşır.¹²⁸ Bu noktada Marx emek gücünün kullanım değeri ve değişim değeri arasında bir ayrıma gider. Emek gücünün kullanım değeri onun çalışabilme değer ve/veya artı değer üretebilme kabiliyetidir iken; değişim değeri ise emek gücünün satılması mukabilinde işçinin elde ettiği gelirdir, yani ücrettir.¹²⁹ İşte kullanım değeri ve hakkı tamamen bir başkasının elinde bulunan emek gücü kaçınılmaz olarak kendi ürününe yabancılaşır.¹³⁰

Marxist anlamda metanın değerini belirleyen faktör kristalize olmuş toplumsal emektir. Bunun manası; metanın değeri hesaplanırken ona en son uygulanan emek miktarına, daha önce metanın hammaddesinde işlenmiş olan emek miktarını; hatta alet, makina, bina gibi üretimine dolaylı olarak katkıda bulunan her türlü aktif için harcanan emek miktarı da eklenmelidir.¹³¹ Burada dikkat edilmesi gereken nokta emek gücünün de bir meta olduğudur.

Marx'ın gelir dağılımı anlayışı Artı-değer Teorisi üzerine bina edilmiştir. Marx, kapitalist meta üretiminde para-meta-para döngüsü var olduğunu vurgular. Buna göre meta üretimi için döngüye giren para miktarı ile döngüden çıkan para miktarı arasında, döngüden çıkan para lehine bir fark vardır. İşte bu fark art-değerdir. Marx artı-değer mefhumunu somutlaştırmak maksadıyla, günlük geçim araçlarının temini için günde 6 saatlik bir emeğin kâfi olduğu bir piyasayı varsayar. Bu piyasadaki bir

¹²⁶ Sencer Divitçioğlu, **Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu Marksist Üretim Tarzı Kavramı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010, s. 119-120.

¹²⁷ Steven Lukes, **Marksizm ve Ahlâk**, Osman Akınbay (Çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım, 1998, s. 111.

¹²⁸ **A.e.**, s. 112.

¹²⁹ Koray Yılmaz, "Eleştirel Politik İktisat Çerçevesinden İktisat Zihniyeti; Vehbi Koç Üzerine Bir Deneme", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 28, Metal-İş Basın Yayın Dairesi, İstanbul, 2011, s. 128.

¹³⁰ **A.e.**, s. 129.

¹³¹ Karl Marx, **Ücretli Emek ve Sermaye Ücret, Fiyat ve Kâr**, İsmail Yarkın ve M.A. İnci (Çev.), İstanbul, İnter Yayınları, Birinci Basım, Kasım 1999, s. 122.

işçinin günde 6 saatin ötesinde çalışarak, ürettiği herhangi bir metaya (kitapta pamuk örneği verilmiştir) kattığı her değere artı-değer adını verir.¹³² Ayrıca Marx, işçinin bu 6 saatlik emeğinin üzerindeki çalışmasını “bedava emek” olarak ifade eder ve bu fazla çalışılan kısmı feodal çağdaki angarya hizmetine benzetir.¹³³

Hâkim ekollerin (Klasik, Neoklasik ve Keynesyen ekoller) aksine Marksist gelir dağılımı teorisine göre Marx, gelirin üç değil; iki üretim faktörü arasındaki dağılımını incelemiştir. Kapitalizmin hareket kanununu idrak etmede son derece ehemmiyete sahip bu iki üretim faktörü emek ve sermayedir.¹³⁴ Sermayedarın elde ettiği kârı ve toprak sahibinin aldığı faizi ayırt etmekle beraber, gelir dağılımında bunların her ikisini de bir kabul eder ve bunların haksız kazanç olduklarını ve artı-değeri oluşturduklarını ifade eder. Çünkü Emek-değer teorisine dayanarak değer tek belirleyicisinin emek olduğunu ve diğer faktörlerin değer üretmede hiç bir etkilerinin olmadığını iddia eder.¹³⁵

Peki Marxist teoride ücretler ve kârlar arasında nasıl bir irtibat var? Marx bu durumu şöyle izah eder: İşçi sınıfı bütün olarak ele alındığında gelirini geçim araçlarına harcamak zorundadır. Bu yüzden genel ücret oranındaki bir artış, geçim araçlarına olan talebin artmasına ve fiyatlarının yükselmesine neden olurdu. Bu geçim araçlarını üreten kapitalistler artan ücretleri, metaları için artan piyasa fiyatlarıyla tazmin ederlerdi. Fakat lüks tüketim mallarını üreten kapitalistler artan ücretleri metalarının fiyatlarını artırarak karşılayamazlardı, çünkü metalarına olan talep artmış olmazdı. Bilakis, gelirleri azalacağı için birbirlerinin metalarına olan talepleri de azalırdı. Böylece lük madde fiyatları da düşerdi. Üstelik geçim araçları fiyatları zaten artmış olacağı için bunlara daha fazla ödeme yapmak durumunda kalacaklardı. Bir süre sonra piyasanın büyük bir kısmı geçim araçları ve gıda maddeleriyle biçimleneceğinden, bunların fiyatları da düşüşe geçecek ve lüks sanayide başlayan

¹³² A.e., s. 132.

¹³³ A.e., s. 135.

¹³⁴ Paul A. Swanson, **Encyclopedia Of Capitalism**, Editor: Syed B. Hussain, Volume: 2, Golson Books LTD., New York, 2004, s. 404.

¹³⁵ Aykaç vd., A.g.e., s. 23.

kâr düşüşü genel bir hale gelecektir. Son tahlilde, genel bir ücret artışı genel bir kâr düşüşüne sebep olacaktır.¹³⁶ Bu durumda ücretler ve kârlar arasında ters ilişki vardır.

Marksist teoride sermaye; binalar, makineler ve hammaddelelerden meydana gelen sabit sermaye ve emeği ifade eden değişir sermaye olmak üzere iki kısımdan oluşur.¹³⁷ Kapitalistler bir yandan kâr oranlarını artırmak ve daha fazla artı-değere el koymak isterken; öte yandan kendi aralarında bir rekabet husûle gelir. Rekabetin artmasıyla üretim araçları ve sermaye temerküz eder ve ekonomik güç az sayıda elde toplanır.¹³⁸ Üstelik kapitalistin, rakibiyle rekabet edebilmek için sınıf çatışması çerçevesinde daha çok sabit sermayeye yatırım yapması da, temerküze eşlik ederek nispi bir nüfus artışına sebebiyet verir. İşte bu artı-nüfus sürekli sefilleşmeye yol açan yedek sanayi ordusudur. Ricardo ve Malthus'a göre işsizlik ve ücretlerin düşüklüğünden nüfus artışı, yani işçinin kendisi sorumlu iken; Marx'a göre ücretleri minimum düzeyde baskı altında tutan unsur, kapitalist rekabetin ortaya çıkardığı bu yedek sanayi ordusudur.¹³⁹ Dahası, kapitalistin rekabet esnasında sabit sermayeye daha çok yatırım yapması; artı-değeri üreten faktörün emek olması ve dolayısıyla sabit sermayenin verimsizliği neticesinde üretim de aksamaya başlar ve kâr hadleri de düşme eğilimine girer. Nitekim kapitalist sistemde büyüme de çıkmaza girer ve Ricardo'da durgunluk halini ifade eden kâr hadlerinin azalma eğilimi Marx'ta kapitalist sitemin çöküşüne sebep olur.¹⁴⁰

Hasılı Marksist teoriye göre, emekçi ve kapitalist iki sınıfın menfaatlerinin tezat olduğu kapitalist sistem varlığını sürdürebilmek için işçiyi sürekli yoksullaştırmakta ve eşitsizlik üretmektedir. Bu yüzden gelir dağılımında eşitlik sistem içi müdahalelerle sağlanamaz. Eşitlikçi gelir dağılımı ancak mevcut sistemin değiştirilmesi ile mümkündür.

¹³⁶ Marx, **A.g.e.**, s. 101-103.

¹³⁷ Öztürk, **A.g.e.**, s. 74.

¹³⁸ Ulutürk ve Ersezer, **A.g.e.**, s. 101.

¹³⁹ Aziz Çelik, "AB Ülkeleri ve Türkiye'de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 3, Metal-İş Basın Yayın Dairesi, İstanbul, 2004, s. 56.

¹⁴⁰ Ulutürk ve Ersezer, **A.g.e.**, 101.

Ne var ki, teoride üretim araçları mülkiyetinin topluma ait olması gerektiğini ve bu maksatla gelir dağılımında mutlak eşitliği savunan Sosyalist sistem,¹⁴¹ icraatte başarı gösterememiştir. Artık-değerin nasıl dağılacığının tek başına fonksiyoner¹⁴² tarafından tespit edilmesi, işçinin en düşük seviyeden ücret alması mukabilinde politikacıların, komutanların, teknokratların, rejim taraftarı sanatçıların, parti üyelerinin sair sistemdeki ekonomiler ile kıyaslanamayacak derecede yüksek ücret almaları sosyalist ülkelerde çok dik ve sarp bir ücret piramidi ortaya çıkarmıştır.¹⁴³ Bulunduğu kehanetlerin ekserisi tutmayan Marx¹⁴⁴ tarafından teori haline getirilen Sosyalist-Marksist zihniyetin diğer tenkit edilen kısımları ise toplumun bireye hükmetmesi, yoksulluk doğurucu özelliği, kapitalizmin uzantısı olması, tek parti sistemini ihtiva etmesi ve üretimdeki başarısızlığı olarak sıralanabilir.¹⁴⁵

2.2. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ

Bir ülkedeki toplam gelirin dağılımı, topluma farklı boyutlardan bakılarak çeşitli türler bazında hesaplanabilir. Nüfus farklı birimlere ve gruplara taksim edilebilir ve bu gruplar arasındaki gelirin dağılımı incelenebilir. Mesela nüfus cinsiyet, meslek grupları, eğitim seviyeleri, iller, medeni haller ve sair birçok faktöre bölünür ve her bir grubun toplam gelirden aldığı pay ayrı ayrı incelenebilir. Fakat iktisadî literatürde belli standartlar oluşturulabilmesi açısından bu taksimata bir sınır koyulmuştur. Bu noktadan hareketle literatürdeki başlıca gelir dağılımı türleri şunlardır: Kişisel gelir dağılımı, fonksiyonel gelir dağılımı, bölgeler gelir dağılımı ve sektörel gelir dağılımıdır. Ayrıca gelirin kendiliğinden dağılımına ve bir müdahale ile yeniden dağıtımına ilişkin olarak birincil gelir dağılımı ve ikincil gelir dağılımı da gelirin bir başka dağılım türüdür.

¹⁴¹ Güngör, **A.g.e.**, s. 2.

¹⁴² Sosyalist sistemde ekonomik ve siyasi gücü elinde bulunduran yönetici sınıfı.

¹⁴³ İsmet Bozdağ, **İnsanlığın Son Çerçevesi- Üçüncü Çözüm**, İstanbul, Emre Yayınları, 2. Baskı, 1991, s. 186.

¹⁴⁴ Sefa Saygılı, **Dünyayı Aldatanlar**, İstanbul, Türdav Basım ve Yayımlar ve Sanayii Anonim Şirketi, 1997, s. 101.

¹⁴⁵ Çetin, **A.g.e.**, 89-90.

2.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı

En temel gelir dağılımı türü olan kişisel gelir dağılımı, toplam milli gelirin bireyler veya hanehalkları arasındaki dağılımını ifade eder. Kişisel gelir dağılımında gelirin türü değil miktarı önem arz eder. Örneğin bir birey yada hanehalkı hem kâr hem de faiz gelirine sahip olabilir.¹⁴⁶

Kişisel gelir dağılımının ölçümünde kullanılan en alade yöntem, nüfusun eşit dilimlere ayrılması ve her bir dilimin toplam gelirden ne kadar pay aldığına incelenmesidir. Bu yöntemde nüfus %10'luk, %5'lik dilimlere ayrılabilir; ancak en yaygın taksimat biçimi nüfusun %20'lik dilimlere ayrılmasıdır. Sonrasında bu yüzdeler dilimler, gelirin en yüksek olduğu dilimden en az olduğu dilime göre sıralanır ve her yüzdeler dilimin toplam gelirden ne kadar pay aldığı saptanır. Mesela gelir dağılımının bir hayli bozuk olduğu bir ülke tahayyül edilirse, gelirin en yüksek olduğu %20'lik kesimin toplam gelirden % 60 pay alması; gelirin en düşük olduğu %20'lik kesimin ise toplam gelirden %5 pay alması bir misal olarak düşünülebilir. Kişisel gelir dağılımının ölçülmesinde yaygın olarak kullanılan bir diğer yöntem ise Gini Katsayısıdır; ancak bu konu ilerleyen bölümlerde teferruatıyla ele alınacağından şimdilik bahsinin geçmesi kâfi görülmüştür.

2.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

“Bir ekonomideki toplam gelirin, o geliri meydana getiren üretim faktörleri arasındaki dağılımını gösteren gelir dağılımı türüdür.” şeklinde tanımlanabilir.

Malumdur ki, mal veya hizmet üretimini gerçekleştiren üretim faktörleri; emek, sermaye, doğal kaynaklar ve müteşebbistir. Bu üretim faktörlerinin mal veya hizmet üretimi sonucu elde edilen toplam gelirden emek ücret, sermaye faiz, doğal kaynak rant ve müteşebbis kâr şeklinde paylarını alırlar. İşte fonksiyonel gelir dağılımı esasen, bir ekonomideki toplam gelirin ücret, faiz, rant ve kâr arasındaki dağılımını inceler.¹⁴⁷

Fonksiyonel gelir dağılımı, milli gelirin sosyal sınıflar arasındaki dağılımını göstermek noktasında en münasip gelir dağılımı metodu olmasına rağmen; konu

¹⁴⁶ Aykaç Vd., **A.g.e.**, s. 5.

¹⁴⁷ “Fonksiyonel Gelir Dağılımı”, (Çevrimiçi) <http://sozluk.ihya.org/sosyal-bilimler-sozlugu/fonksiyonel-gelir-dagilimi.html>, 29.02.2016.

hakkında ancak üstünkörü bir malumat verebilir. Çünkü küreselleşmenin hızla devam ettiği ve beşeri sermayenin gittikçe önem kazandığı günümüz toplumlarında sosyal tabakalaşma dörtlü bir tasnife sığmayacak kadar kapsamlı ve giriftir. Nitekim üretim faktörlerinin kendi içlerinde heterojen olması ve birey yada hanehalklarının birden fazla faktör geliri elde edebilmeleri fonksiyonel gelir dağılımı türünü dezavantajlı hale getirir.¹⁴⁸

Mesela, ABD’de 1970’te CEO’lar ortalama bir işçinin 30 katı kadar maaş alırken, 2000’li yıllara gelindiğinde bu oran 300’e çıkmıştır.¹⁴⁹ Bu durumda 1 birim ücret alan bir işçiyle 300 birim maaş alan bir CEO aynı faktör içerisinde değerlendirilecektir. Yine bir esnaf ile büyük ölçekli bir firma sahibi, bir genel müdür ile hizmetli fonksiyonel gelir dağılımı türüne göre aynı kefedeyer alır.

2.2.3. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, bir ülkedeki farklı coğrafi bölgelerinin milli gelirden aldıkları payları gösterir. Bu dağılım türündeki maksat bir ülkenin gelişmiş ve gelişmemiş bölgelerini tespit etmektir. Bir ülkenin bölgesel gelir dağılımına tesir eden faktörler; ülkenin sahip olduğu yüz ölçümü büyüklüğü, bölgeler arası iklim ve arazi yapısındaki farklılıklar, tarım, sanayi ve hizmetler sektöründeki gelişme düzeyi ve sosyolojik yapı olarak sıralanabilir. Öte yandan gelişmiş ülkelerdeki bölgesel gelir dağılımındaki farklar, gelişmekte olan ve/veya gelişmemiş ülkelerdeki bölgesel gelir dağılımına nispeten daha azdır.¹⁵⁰

2.2.4. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı bir ülkedeki çeşitli üretim sektörlerinin milli hasıladan aldıkları payları gösterir. Bu manada tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin milli hasılayı oluşturmada üretime ne oranda katıldıkları ve hasıladan aldıkları paylar, bu payların uzun vadede gösterdikleri değişim, devletin hangi sektörler lehine ve

¹⁴⁸ Yaşar Uysal, “Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 9, Sayı:2, İzmir, 2007, s. 251.

¹⁴⁹ Paul Krugman, **Bir Liberalin Vicdanı**, Neşenur Domaniç (Çev.), İstanbul, Literatür Yayınları, 1. Baskı, 2009, s. 132.

¹⁵⁰ Uysal, **A.g.e.**, s. 252.

aleyhine milli gelirin dağılımına müdahale ettiğine ilişkin incelemelere imkan verir.¹⁵¹

Bu dağılım türü üç temel sektörün (tarım-sanayi-hizmet) kapsadığı alt sektörler hakkındaki dağılım hakkında da malumat verir. Örneğin hizmetler sektörünün bir alt sektörü olan bankacılık sektörünün hizmetler sektörü içerisindeki payı ve/veya toplam milli hasıla içerisindeki payı da sektörel gelir dağılımı türü ile gösterilebilir. Öte yandan bu dağılım, üretim araçlarının mülkiyeti bağlamında ele alındığında milli hasılanın kamu ve özel sektör arasındaki dağılımını da gösterir; ki dolaylı olarak ülkenin iktisadi sisteminin karakterini çizmiş olur.¹⁵²

Diğer bir taraftan sektörel gelir dağılımı bir ekonominin gelişmişlik seviyesi hakkında da bilgi verir. Mesela gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün toplam milli gelirden aldığı pay % 2 civarında küçük bir seviyedeysen; gelişmemiş ülke ekonomilerinde bu oran % 50'ler gibi oldukça yüksek seviyelere çıkabilmektedir.¹⁵³ Yine bir ekonominin refah anlamında zaman içerisinde ne kadar yol aldığıyla ilgili Üç Sektör Kanunu çerçevesinde, sektörel gelir dağılımının uzun vadede ne yönde değiştiği incelenerek yorum yapılabilir. Örneğin, Türkiye'de 1968 yılında Gayri Safi Yurtiçi Hasıladan tarım sektörünün aldığı pay % 39,8, sanayi sektörünün aldığı pay %16,7 ve hizmetler sektörünün aldığı pay ise %43,4 iken; 2014 yılı sonunda tarım sektörünün aldığı pay %7,1, sanayi sektörünün payı %24,1 ve hizmetler sektörünün payı ise %57,7'dir.¹⁵⁴

Bu dört farklı gelir dağılımı türüne ek olarak gelir dağılımı, gelirin ilk defa elde edilmesi ve elden ele transferi bakımından da birincil ve ikincil gelir dağılımı türleri olarak da ikiye ayrılır. Birincil gelir dağılımı, muayyen bir dönemde piyasa mekanizmasının işleyişi sonucunda ortaya çıkan gelir dağılımı; ikincil gelir dağılımı veya gelirin yeniden dağıtımı ise devletin piyasa mekanizmasının işleyişine kamu

¹⁵¹ A.e., 251.

¹⁵² Muhammed Seyid Pehlivan, "Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği", **T.C. Başbakanlık Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü**, Ankara, Mayıs 2009, s. 24.

¹⁵³ Aykaç vd., **A.g.e.**, s. 8.

¹⁵⁴ Türkiye İstatistik Kurumu, "Ana Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1968-2014)", (Çevrimiçi) http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2216, 01.03.2016.

gelirleri ve harcamaları yoluyla yaptığı müdahalelerle gelirin transferi neticesinde ortaya çıkan gelir dağılımıdır.¹⁵⁵

2.3. GELİR DAĞILIMI ÖLÇÜM METOTLARI

Literatürde gelir dağılımının ölçümünde muhtelif metotlar geliştirilmiştir. Söz konusu gelir dağılımı ölçüm metotlarının yardımıyla, bir ülkedeki toplam milli gelirin nasıl dağıldığı ve/veya dağıtıldığı; hanehalklarının, şahısların, üretim faktörlerinin, coğrafi bölgelerin veya sektörlerin gelirlerinin ortalama gelirden ne kadar ve ne yönde saptıkları, alt ve üst gelir gruplarının gelir farkları ve bu gelir dağılımının zaman içerisindeki değişimi gözlemlenebilir.

Gelir dağılımı ölçüm metotlarının belli başlı bazı şartları ihtiva etmesi beklenir. Bu şartlar; Pigou-Dalton Transfer Prensipleri, Gelir Ölçeği Bağımsızlığı, Nüfus Prensipleri, Anonimite ve Ayrıştırılabilirlik prensipleridir.¹⁵⁶ Ancak söz konusu koşulların açıklamalarına tez konusunun sınırlarını aştığı için değinilmeyecektir.

Literatürde kullanılan gelir dağılımı ölçüm metotları Değişim Aralığı, Aralık Ölçüsü, Göreli Ortalama Sapma, Standart Sapma, Varyans, Logaritmik Varyans, Değişim Katsayısı, Pareto Katsayısı, Kuznets Katsayısı, Atkinson Eşitsizlik Ölçeği, Yüzde Paylar, Dalton Eşitsizlik Ölçütü, Theil İndeksi, Sıklık Fonksiyonu, Gini Katsayısı ve Lorenz Eğrisi olarak sıralanabilir.¹⁵⁷ Bu tez çalışmasında teferruatta boğulmamak maksadıyla yalnızca TÜİK'in hesapladığı gelir dağılımı ölçütleri ele alınacaktır.

2.3.1. Yüzde Paylar Analizi

Yüzde paylar analizi, gelir dağılımı ölçüm metotları arasında en yaygın olarak kullanılan ve en açık olan yöntemdir. Bu yöntemde gelirden pay alan tüm birey veya hanehalkları gelirlerine göre en küçükten en büyüğe doğru sıralanır. Sonrasında birey veya hanehalkları % 1, % 5, % 10 veya % 20'lik eşit dilimlere ayrılır ve bu dilimler küçükten büyüğe doğru sıralanarak milli gelirin dağılımı incelenir. Örneğin Türkiye'de 2014 yılı verilerine göre geliri en yüksek % 20'lik grup milli gelirin %

¹⁵⁵ Pehlivan, A.g.e., s. 25.

¹⁵⁶ Fatih Doğanoglu ve Aslan Gülcü, "Gelir Eşitsizliği Ölçümünde Kullanılan Yöntemler", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı:1, Sivas, 2001, s. 48-49.

¹⁵⁷ Türkiye İstatistik Kurumu, Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı- Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi - 6, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, Eylül 2008, s. 56.

44,7'sinden pay alırken; en düşük % 20'lik grup ise toplam gelirden % 6,5 pay almaktadır.¹⁵⁸

Söz konusu yöntem uluslararası gelir dağılımı mukayeselerinde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayrıca Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı kullanıldığında, nüfusun tamamı için bir gelir dağılımı ortalaması elde edilirken; Yüzde paylar metodu ise alt ve üst dilimler arasındaki gelir farkının derinliğini gösterir.¹⁵⁹

2.3.2. Lorenz Eğrisi

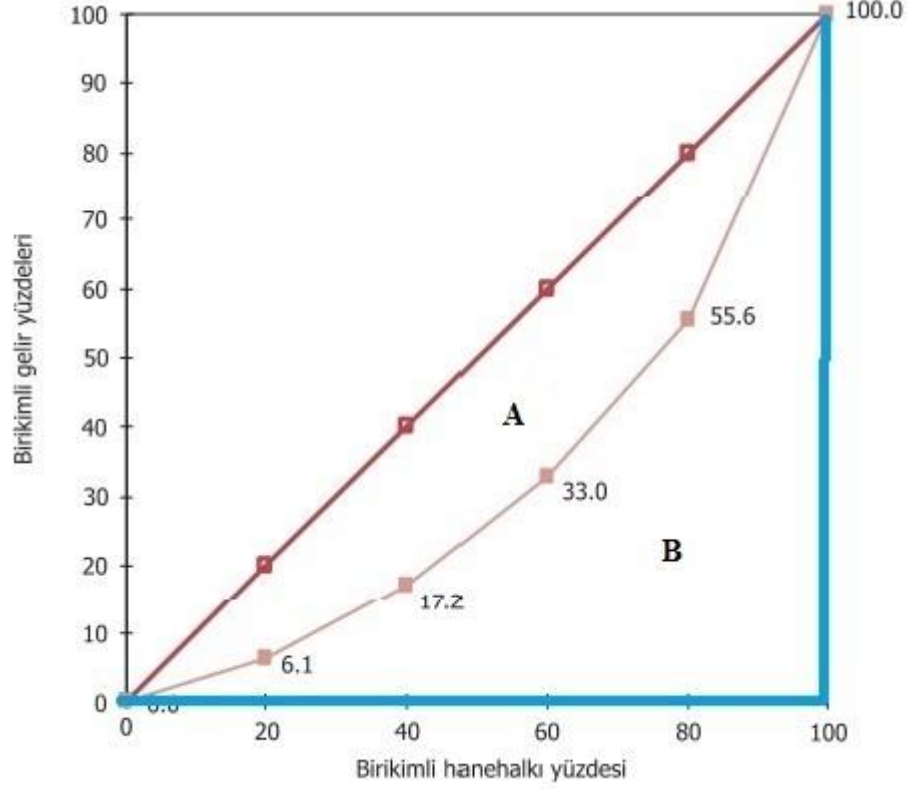
Lorenz eğrisi 1905 yılında Amerikalı istatistikçi Max Lorenz tarafından geliştirilen grafiksel bir gelir dağılımı ölçüm metodudur. Eğrinin yatay ekseninde kişi veya hanehalkları nüfusunun kümülatif yüzde payları, dikey ekseninde ise bu kişi veya hane halklarının elde ettikleri gelirin kümülatif yüzde payları yer alır. Lorenz eğrisi kavramsal olarak Yüzde payları analizi yöntemine benzerdir; fakat Yüzde payları gibi yalnızca gelir paylarını tayin etmekle kalmayıp, milli gelirin birikimli payını bireylerin veya hanehalklarının birikimli payı ile rapteder.¹⁶⁰ Aşağıdaki şekilde bir Lorenz eğrisi örneği verilmiştir.

¹⁵⁸ TÜİK, **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması**, 2006-2014.

¹⁵⁹ Şadan Çalışkan, "Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk", **Sosyal Siyaset Konferansları**, Cilt:2, Sayı: 59, 2010, s. 97.

¹⁶⁰ **A.e.**, s. 98.

Şekil 1: Lorenz Eğrisi (Türkiye-2005)

Kaynak: TÜİK, Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı- Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi- 6, Ankara, 2008, s. 58.

Yukarıdaki şekilde Türkiye'nin 2005 yılındaki Lorenz eğrisi görülmektedir. Birikimli hanehalkı %20'lik, birikimli gelir ise %10'luk dilimlere bölünmüştür. Şekildeki 45 derecelik açıya sahip kırmızı köşegen mutlak eşitlik doğrusudur. Kenarları oluşturan mavi çizgi mutlak eşitsizlik doğrusu ve pembe eğrisi ise Lorenz eğrisidir.

Teorik olarak eğer bir ülkedeki tüm hanehalkları eşit gelire sahip olsaydı Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusu ile üst üste gelecek, şayet tüm gelir yalnızca bir kişinin elinde toplansaydı Lorenz eğrisi mutlak eşitsizlik doğrusu ile üst üste gelecekti. O halde bir ülkedeki gelir dağılımı eşitliği arttıkça Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusuna, eşitlik azaldıkça mutlak eşitsizlik doğrusuna yaklaşacaktır. Lorenz eğrisi daima dışbükeydir.

Örneğin, Şekil 1'deki Lorenz eğrisine göre 2005 yılı için Türkiye'de birikimli nüfusun %20'si milli gelirin %6,1'ini; %40'ı gelirin %17,2'sini; %60'ı gelirin %33'ünü ve nüfusun %80'i milli gelirin %55,6'sını almaktadır.

2.3.3. Gini Katsayısı

İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından geliştirilen Gini katsayısı gelir dağılımı ölçümlerinde kullanılan en yaygın göstergedir. Dağılım düzeyini tek bir sayı ile ifade ederek çeşitli gelir bölüşümlerinin kıyas edilmesine imkan vermektedir.¹⁶¹ Şekil 1'den yola çıkılırsa Gini katsayısı, Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu arasında kalan alanın (A), mutlak eşitlik doğrusu altında kalan alana (A+B) oranlanmasıyla elde edilir.¹⁶²

Matematiksel olarak yorumlanacak olursa Gini katsayısının değerinin 0 ile 1 arasında değişeceği anlaşılabılır. Teoride gelirin mutlak olarak eşit dağıldığı durumda Gini katsayısı 0, mutlak eşitsiz dağıldığında ise 1'dir. Ancak Gini katsayısının 0 veya 1 olması pratik olarak mümkün değildir. Çünkü dünyada gelirin tam olarak eşit bölüşüldüğü veya tam olarak eşitsiz bölüşüldüğü bir ülke ekonomisi yoktur.¹⁶³

Dünya ekonomileri arasında yapılan gelir dağılımı araştırmalarına göre, ülke ekonomileri Gini katsayılarının ortalama 0,25 ile 0,65 arasında değiştiği müşahade edilecektir. Örneğin UNDP 2015 raporuna göre ülkeler arasında görülen en düşük Gini katsayısı 24,9 ile Slovenya iken; en yüksek Gini katsayısı ise 65,8 ile Seyşeller'dir.¹⁶⁴ Yani Gini katsayısının uygulama safhasında yaklaşık %41'lik bir bant arasında esnediği söylenebilir.

Türkiye için Gini katsayısı ise örneğin 2001 Krizi'nin hemen ertesinde 2002 yılında 0,44 iken 2003'te 0,42; 2004'te 0,40 ve 2005'te ise 0,38'a inmiştir. 2006'da ise 0,40'a yükselmiş ve 2007 yılından itibaren tekrar 0,38 bandına doğru inmiştir. Bu

¹⁶¹ Nazım Öztürk ve Ziya Gökalp Göktolga, "Yoksulluk ve Gelir Bölüşümünü Belirlemede Kullanılan Ölçütler", **Bütçe Dünyası Dergisi**, Cilt:2, Sayı:34, 2010, s. 11.

¹⁶² TÜİK, **Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı- Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi- 6**, Ankara, 2008, s. 58.

¹⁶³ **A.e.**, s. 12.

¹⁶⁴ United Nations Development Programme, **A.e.**, s. 216-217.

iniş ve çıkışların krizlerin yapmış olduğu törpülemelerden kaynaklandığı iddia edilebilir.¹⁶⁵

2.4. GELİR DAĞILIMINA TESİR EDEN BAZI MAKRO İKTİSADİ UNSURLAR

Bir ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısı birlikte ele alındığında karşılıklı olarak birbirlerini etkileyen ve birbirlerinden ayrılması mümkün olmayan girift bir bünye ortaya çıkar. Mesela siyasi yapı ekonomik yapıyı etkiler, ekonomik yapı da sosyal yapıyı etkiler; buna karşın sosyal yapı da ekonomik yapıyı etkiler. Bu durumda bu yapılardan herhangi birine tesir eden bir unsur dolaylı veya doğrudan diğer yapıya da tesir eder.

Bu kompleks yapı üzerine bir de her ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısının farklı olması unsuru da ilave edilirse; aslında her ülke için gelir dağılımına tesir eden unsurların tesir yönünün ayrı ayrı ele alınması gerektiği ortaya çıkar. Mesela iktisadi büyüme bazı ülke ekonomilerinde gelir dağılımını düzeltici etkide bulunurken; bazılarında ise gelir dağılımını bozucu etkide bulunur. Hatta çoğu zaman bazı faktörlerin gelir dağılımı ile olan münasebetlerinde müsebbip mi yoksa müsebbep mi oldukları literatürde münakaşa konusu olmuştur.¹⁶⁶

Gelir dağılımına tesir eden birçok faktör vardır. Ancak çalışma kapsamında yalnızca bazı siyasi, iktisadi ve sosyal unsurlar ele alınacaktır.

2.4.1. İktisadi Büyüme

İktisadi büyüme ve gelir dağılımı arasındaki münasebet konusunda iki tür tartışma söz konusu olmuştur. Birincisi bu iki faktör arasındaki münasebetin yönü ile alakalıdır. Yani anlaşmazlık iktisadi büyümenin mi gelir dağılımını; yoksa gelir dağılımının mı iktisadi büyümeyi etkilediği noktasındadır. İkinci tartışma konusu ise bu iki faktör arasındaki tesirin olumlu mu; yoksa olumsuz mu olduğu hakkındadır. Yani iktisadi büyümenin gelir dağılımını düzelttiği mi yoksa bozduğu mu; veya

¹⁶⁵ Mahfi Eğilmez, **Örneklerle Kolay Ekonomi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, Sekizinci Basım, Mart 2014, s. 46.

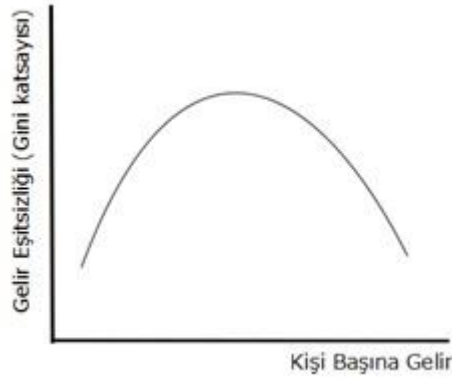
¹⁶⁶ Gülen Elmas Arslan, “Ekonomik Büyüme, Kalkınma ve Gelir Dağılımı”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 2, Çorum, 2013, s. 48.

tersinden ele alınırsa gelir dağılımı eşitliğinin iktisadi büyümeyi hızlandıracağı mı yoksa yavaşlatacağı mı üzerinedir. Bu tartışmaların bir yana bırakılması ve iktisadi büyümenin gelir dağılımını nasıl etkilediği üzerinde durulması tezin kapsamı açısından kafidir.

Büyümenin gelir dağılımı üzerine etkisine dair yapılan çalışmalarda, bu iki değişken arasında kuvvetli bir korelasyon gözlenememiştir. Ancak bu konudaki genel fikir, yüksek büyüme performansı yakalamak için bir miktar gelir dağılımı eşitliğinden taviz verilmesi gerektiğidir.¹⁶⁷

İktisat literatüründe iktisadi büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilk sistematik ilişki Simon Kuznets tarafından geliştirilmiş ve literatürde “Kuznets Eğrisi” veya “Ters U Eğrisi” olarak yer almıştır. Kuznets’e göre gelir, az gelişmiş ekonomilerde nispeten dengeli dağılır. Ancak iktisadi büyüme ve kişi başına gelir seviyesi arttıkça gelir dağılımı eşitsizliğinde artış meydana gelir. Fakat büyümenin daha ileri safhalarında gelir dağılımı eşitsizliği azalma trendine girer. Böylece gelir seviyesi ile gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki ilişki “Ters U Eğrisi” şeklinde resmedilir.¹⁶⁸

Şekil 2: Kuznets Eğrisi

Kaynak: N. Emrah Aydınonat, “Piketty Deliliğine Katkı (2)”, 10 Nisan 2015, (Çevrimiçi) http://neaydinonat.com/?p=550_05.03.2016, s.1.

¹⁶⁷ Borluk, **A.g.e.**, s. 23.

¹⁶⁸ Dilek Özdemir, Ö. Selçuk Emsen, Ayşen Hiç Gencer, Cemil Hakan Kılıç, “Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı İlişkileri: Geçiş Ekonomileri Deneyimi”, **International Conference On Eurasian Economies 2011**, Kyrgyzstan-Turkey Manas University Publication: 151, Conference Series: 55, Bışkek-Kırgızistan, 12-14 Ekim 2011, s. 440.

Tarım sektörü düşük; fakat nispeten daha dengeli bir gelir dağılımı yapısına sahiptir. Buna mukabil sanayi sektöründe gelir nispeten yüksek; fakat daha eşitsiz dağılır. Üç Sektör Kanunu gereği iktisadi gelişme arttıkça istihdam tarım sektöründen sanayi sektörüne doğru akar. Dolayısıyla gelişmenin ilk aşamasında gelir artarken; gelir eşitsizliği de artar. Tarım sektörü nüfus yoğunluğunu koruduğu müddetçe bu eşitsizlik artmaya devam edecektir. Ancak gelişmenin sonraki aşamasında sanayi sektörünün nüfus payı arttıkça, hem sektörler arası verimlilik farkından dolayı toplam gelir artacak hem de gelirler birbirine yaklaşacak ve eşitsizlik azalacaktır.¹⁶⁹ Gelir eşitsizliğindeki bu azalmaya etki eden diğer faktörler de teknolojik değişim, demografik yapıdaki gelişmeler, hizmet gelirlerinin yaygınlaşması ve sosyal politikaların etkisini artırması olarak sıralanabilir.¹⁷⁰

2.4.2. Küreselleşme

Küreselleşme, son yıllarda bilhassa sosyal bilim alanlarında belki de en çok kullanılan kavramdır. Buna rağmen küreselleşme terimi ile ilgili standart bir tanım yakalanamamıştır. Bunun sebebi ise mezkur kavramın bir çok boyutu ihtiva etmesidir.¹⁷¹ Fakat şöyle bir tanım tercih edilebilir: “Dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan insan, toplum ve devletler arasında iletişim ve etkileşim derecesinin karşılıklı bağımlılık çerçevesinde giderek artmasıdır.”¹⁷²

Küreselleşme süreci 1945-1975 yılları arasında dünyada serbest piyasa ilişkileri ağırlık kazanmaya başlamıştır. 1960’lı yıllarda küresel kurumların ortaya çıkması, 1980’lerden sonra ise Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve Sosyalist Blok’un çökmesi neticesinde serbest piyasa ekonomisine geçen ülke sayısının hızla artması ve Üçüncü Dünya Ülkeleri’nde kapitalizmin gelişmesi ve buna bağlı olarak ileri kapitalist

¹⁶⁹ İbrahim Tokatlıoğlu ve Murat Atan, “Türkiye’de Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeyi ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: Kuznets Eğrisi Geçerli mi?”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 18, Sayı: 65, 2007, s. 27.

¹⁷⁰ Özcan Dağdemir, “Ekonomik Kalkınma Sürecinde Gelir Eşitsizliği Sorunu ve Makroekonomik Göstergeler”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 9, Sayı: 30, 1998, s. 42.

¹⁷¹ Mehmet Aktel, “Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı:2, Isparta, 2001, s. 194.

¹⁷² Fırat Bayar, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”, **Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Sayı: 32, s. 25.

lkelerdeki sermayenin at koşturacağı alanın genişlemesi küreselleşme sürecini ortaya çıkaran ve hızlandıran unsurlar olarak sayılabilir.¹⁷³

Küreselleşme çok boyutlu bir kavramdır ve bu boyutlar arasındaki ilişki ve etkileşim neticesinde şekillenmektedir. Bu boyutlar ekonomik, siyasi/güvenlik, teknolojik/iletişimsel, çevresel/demografik ve kültürel boyutlar olarak sıralanabilir.¹⁷⁴

Küreselleşmenin boyutlarından ekonomik boyutun ele alınması, tezin kapsamı açısından kafidir. Küreselleşmenin en önemli unsurlarından ekonomik boyutun üç alt unsuru vardır. Bunlardan ilki uluslararası ticarete ilişkindir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında dünya ticari eşya, mamul mallar ve hizmetler ihracatındaki artış dünya Gayrı Safı Yurtiçi Hasılasının kat kat üstüne çıkmıştır. Bu artışta vergi, tarife ve kısıtlamaların düşürülmüş olması etkili olmuştur. İkinci unsur ise küresel mali piyasaların ve sermaye akımlarının hacim, derinlik ve çeşitleriyle ilgilidir. Günümüzde bir günlük dünya döviz işlem hacminin 1,5 trilyon ABD doları olmasında uluslararası finansal piyasaların hacim derinliği ve türev araçların çeşitliliği büyük rol oynamaktadır. Ekonomik boyutun son unsuru ise üretimdeki dönüşüme dairdir. Günümüzde retim ulus-devlet temelinde değil; küresel çerçevede yapılmakta ve üretim her farklı safhası farklı bir coğrafyada çokuluslu şirketler tarafından yerine getirilmektedir.¹⁷⁵ Mesela uçak sanayiinin büyük şirketlerinden olan Airbus; uçaklarının gövde kısmını Almanya, elektronik aksamını Fransa, kanatlarını Birleşik Krallık ve sair aksamını da İşpanya’da imal etmekte¹⁷⁶ ve satış operasyonu için de başka ülkelere yönelmektedir.¹⁷⁷

Bu açıklamalar çerçevesinde küreselleşmenin unsurları; ülkeler arası serbest mal ve hizmet ticareti, sermayenin ve işgücünün ülkeler arası serbest dolaşımı (seyyaliyeti),

¹⁷³ Duygu Dumanlı Kürkçü, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar”, **TOJDAC, (The Turkish Online Journal of Design Art and Communication)**, Volume: 3, İssue: 2, April 2013, s. 3.

¹⁷⁴ Bayar, **A.g.e.**, s. 27-30.

¹⁷⁵ **A.e.**, s. 27-28.

¹⁷⁶ “Airbus”, (evrimii) <https://tr.wikipedia.org/wiki/Airbus>, 10.03.2016.

¹⁷⁷ Mehmet Harmancı, “okuluslu şirketler ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, **Türkiye Kalkınma Bankası A.ř. Araştırma Müdürlüğü**, Ankara, Mart 2004, s. 8-9.

teknoloji üretiminden kaynaklı yeni istihdam biçimleri ve rekabet derecesini yükseltici yasal ve kurumsal düzenlemeler şeklinde sıralanabilir.¹⁷⁸

Peki küreselleşmenin gelir dağılımı üzerine olan etkisi nedir? Aksine görüşler mevcut bulunsa da, ki bunlar Neoklasik yaklaşımlardır, bu konudaki genel kanaat küreselleşmenin gelir dağılımını bozduğu yönündedir. Çünkü küreselleşme ve dışa açılma sürecinde belli sektör ve gruplar değişimden kısa sürede istifade etmektedir.¹⁷⁹ Üstelik bu istifade zengin kesimin lehine olmaktadır.¹⁸⁰

Gelir dağılımı, ticaretin ve yatırımın önündeki engellerin kalkmasıyla birlikte sermaye sahipleri ve yüksek vasıflı işçiler gibi uluslararası sınırları aşma kabiliyetine sahip olan gruplar lehine; kolayca ikame edilebilir hale gelen vasıfsız ve az vasıflı işgücü aleyhine değişmektedir. Bu işgücünün ikame edilebilirliğinin artması; bu kesimi ücret dışı maliyetlerin büyük bir kısmını üstlenmek, çalışma koşulları ve ücretler bağlamında büyük bir güvensizlik ve istikrarsızlık ile karşı karşıya kalmak ve pazarlık güçlerinin azalması sonucunda daha düşük ücretler almaya mecbur bırakmaktadır.¹⁸¹ A. Burça Kızılırmak tarafından yapılan bir çalışmaya göre 1990'lı yıllarda Türkiye'de vasıflı işgücü talebinin ve gelirinin arttığı; vasıfsız işgücü talebinin ve gelirinin ise azaldığı, yani gelir dağılımının bozulduğu tespit edilmiştir.¹⁸² Nitekim mezkur tez çalışmasının üçüncü bölümünde kurulacak ekonometrik modelde kullanılacak olan Gini katsayısı verilerinin 1963-1980 yılları için aritmetik ortalaması 44,08902 iken; 1981-2000 yılları için ise aritmetik ortalama 46,59846 olarak hesaplanmıştır. Görüldüğü üzere 1980 sonrası 20 yıllık dönemde yıllık ortalama Gini katsayısı, 1980 öncesi 18 yıllık döneme nispeten artış göstermiştir.

¹⁷⁸ A. Bora Elçin, "Küreselleşmenin Tarihçesi", Mayıs 2013, (Çevrimiçi) <http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf>, 18.06.2016. s. 5.

¹⁷⁹ Borluk, **A.g.e.**, s. 24.

¹⁸⁰ Tokathioğlu, **A.g.e.**, s. 26.

¹⁸¹ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, "Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri", **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Coşkun Can Aktan (Ed.), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2002, s. 10.

¹⁸² M. Faysal Gökarp, Ercan Baldemir ve Gonca Akgün, "Türkiye Ekonomisinde Dışa Açılma ve Gelir Eşitsizlikleri İlişkisi", **Yönetim ve Ekonomi**, Celal Baya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt: 18, Sayı:1, Manisa, 2011, s. 91.

Yabancı yatırımcıları çekmek için dış ticarete yönelik korumacı politikaları gevşetmek ve vergi indirimlerine giden hükümetlerin, vergi tabanındaki erimeyle ilintili olarak vergi gelirleri azalır. Bu durum hükümetlerin sosyal politika hizmetlerini icra etmedeki kabiliyetlerini kısıtlar. Neticede yoksulluk yaygınlaşır, gelir dağılımı bozulur.¹⁸³

Mesele uluslararası boyutta ele alınırsa gelişmekte olan ülkelerin ihracat noktasında birbirleriyle rekabeti,¹⁸⁴ finansal sistemlerinin serbestleştirilmesi neticesinde maruz kaldıkları mali krizlerden kaynaklı borç ödemeleri için yapılan sosyal kesintiler¹⁸⁵ ve teknolojik gelişmelerin gelişmekte olan ülkelere ziyade gelişmiş ülkelere yansması¹⁸⁶ gibi sebeplerden dolayı gelir dağılımının gelişmiş ülkeler lehine ve gelişmekte olan ülkeler aleyhine değiştiği kanaati hakimdir.

2.4.3. Enflasyon

Günlük hayatta sıkça karşılaşılan bir terim olarak enflasyon, fiyatlar genel seviyesinin sürekli olarak artması şeklinde tanımlanabilir.¹⁸⁷ Yani sürekli olmayan bir fiyat artışı enflasyon olarak tanımlanamaz.

Enflasyonun sebepleri talep, maliyet, para arzı ve beklentiler olarak sıralanabilir.¹⁸⁸ Enflasyona sebebiyet veren iktisadi durumlar ise cari fiyat düzeyinde toplam talebin toplam arzdan fazla olması ve/veya parasal gelirlerin reel gelirden fazla olmasıdır.¹⁸⁹

Enflasyon ile gelir dağılımı arasında lineer bir ilişki yoktur. Yüksek enflasyon gelir dağılımını önemli ölçüde bozar; fakat enflasyon oranlarının düşürülmesi gelir dağılımının düzelmesine doğrudan doğruya tesir etmez. Yani yüksek ve düşük enflasyon oranlarının gelir dağılımına olan etkisi farklı olabilmektedir.¹⁹⁰

¹⁸³ A.e., s.10.

¹⁸⁴ Kemal Baş, “Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 18, Sayı:1, Adana, 2009, s. 58.

¹⁸⁵ A.e., s. 59.

¹⁸⁶ A.e., s. 60.

¹⁸⁷ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, **Enflasyon**, 2004, s. 3.

¹⁸⁸ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, **Enflasyon ve Fiyat İstikrarı**, 2013, s. 3-5.

¹⁸⁹ Ercan Enç, “Enflasyon: Tanımı, Ölçümü ve Sorumluları”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 4, Sayı: 8, Ankara, 1993, s. 1.

¹⁹⁰ Cem Dişbudak ve Bora Süslü, “Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımını Belirleyen Makroekonomik Faktörler”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 18, Sayı:65, 2007, s. 5.

Enflasyonun gelir dağılımına olan etkisi tersine artan oranlı bir vergi gibidir.¹⁹¹ Yani enflasyona karşı, alt gelir katmanında bulunanlar üst gelir katmanında bulunanlara nispeten daha çok etkilenirler ve reel gelirlerini koruyamazlar.

Enflasyon ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiye dair yapılan literatür taramalarında eşitsizlik ile enflasyon arasında pozitif korelasyon ve eşitsizlikten enflasyona doğru bir nedensellik olduğu, gelir dağılımının bozuk olduğu ülkelerde daha yüksek enflasyon ile karşılaşıldığı, nispeten enflasyon oranının yüksek olduğu ülkelerde enflasyonun düşmesinin gelir dağılımını düzelttiği ve enflasyonun düşük olduğu ülkelerde ise enflasyonun düşmesinin gelir dağılımını bozduğu tespit edilmiştir.¹⁹²

2.4.4. Vergi Politikası

Vergi devlet veya sair kamu tüzel kişilerinin hükümlerlik gücüne isnat ederek ekonomik, mali ve sosyal amaçlı kamu giderlerini finanse etmek için vatandaşlarından karşılıksız olarak aldığı kanuni ve cebri ekonomik değerlerdir.¹⁹³

Vergilerin sınıflandırılması; verginin ekonominin işleyişini nasıl etkilediği, ekonomik aktörlerin kararlarının nasıl yönlendirileceği ve vergi politikasının uygulanması ve takibi gibi noktalardan önem arz eder.

Vergi teorisi ile ilgili literatürde çok muhtelif tasnifler yapılmakla birlikte hepsinin temel yapısı aynıdır. Tezin konusu dahilinde yalnızca vasıtalı ve vasıtasız vergi tasnifi ele alınacaktır. Vasıtalı ve vasıtasız vergi sınıflandırması en yaygın ve en çok kullanılan vergi tasnifidir. Vasıtalı vergiler ekseriyetle harcamalar ve işlemler üzerinden alınan ve devlete perakendeciler vasıtasıyla ödenen vergilerdir. KDV, ÖTV, Damga vergisi gibi vergilerdir. Vasıtasız vergiler ise gelir, kurumlar ve emlak

¹⁹¹ Aktan ve Vural, s.7.

¹⁹² Ahmet Gülmez ve Nurullah Altıntaş, “Türkiye’de Ticari Açıklık ve Enflasyonun Gelir Dağılımına Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 9, Kars, 2015, s. 34.

¹⁹³ “Verginin Tanımı”, (Çevrimiçi) http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/vergi_nedir.html, 21.06.2016.

vergisi gibi tahakkuk üzerinden alınan ve mükellefler tarafından devlete doğrudan ödenen vergilerdir.¹⁹⁴

Vasıtasız vergilerin mükellef ve vergi idaresi açısından avantajlı yönleri şunlardır: Adalet, kesinlik (mükellefin doğrudan tespit edilebilmesi), uygunluk (gelirin elde edilmesi ile uyumluluk), yansıtılama ve esneklik (vergi oranlarının ayarlanabilmesi). Dezavantajları ise şunlardır: Karmaşıklık (istisna ve muafiyetler arttıkça basitlikten uzaklaşma), çalışma arzusunu kırma, mükellef direnci.¹⁹⁵

Vasıtalı vergilerin ise vergi dairesi ve mükellef açısından avantajları şöyledir: Vergi kaçakçılığını azaltma, psikolojik etki (nispeten daha az hissedilmesi), seçimlik yapı (ödenmek istenilmediği zaman vergiye ilişkin mal ve hizmet satın alınmaz), esneklik (maliye politikası aracı olarak kullanılabilmesi), basitlik, uyum maliyeti (satın alma anında tahsil edilebilmesi), çalışma arzusu (gelir seviyesini ilgilendirmemesi), konjonktürel duyarlılık (yükselme dönemlerinde hasılatı hızla artması). Dezavantajları ise tersine artan oranlı vergi yükü, tüketim, tasarruf ve üretimi çarpıtma ve enflasyonist etki olarak sıralanabilir.¹⁹⁶

Kamu giderlerini finanse etmek verginin mali ve asli amacıdır. Ancak verginin gelir dağılımını düzeltmek, cari açığı azaltmak, üretim ve tüketimi etkilemek gibi mali olmayan amaçları da vardır. Bunlardan biri sosyal amaçlardır. Verginin sosyal amacı, adil şekilde gerçekleşmeyen gelir ve servet dağılımının, gelir ve harcama politikalarıyla iktisadi yönden zayıf olanların lehine tekrardan dağıtılmasıdır.¹⁹⁷ İktisat literatüründe buna ikincil gelir dağılımı denir. Gelir ve servet dağılımının düzenlenmesi, verginin sosyal amaçları içerisinde en önemlisi olarak gösterilir. Bu amaca ulaşmak ise ancak gelirleri bir bütün olarak görebilmek, en alt gelir grubu ile en üst gelir grubunu hakkaniyete muvafık ve adil bir şekilde birbirine yaklaştırmak

¹⁹⁴ Haldun Soydal ve M. Levent Yılmaz, “Türkiye’de Dolaylı ve Dolaysız Vergiler ve Ekonomiye Etkileri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 1-2, Konya, 2009, s. 298.

¹⁹⁵ Ali Çelikkaya ve Diğerleri, **Vergi Teorisi**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2960, 1. Baskı, 2013, s. 22-23.

¹⁹⁶ **A.e.**, s. 23-24.

¹⁹⁷ Hakkı M. Ay, “Adil Gelir Dağılımının Sağlanmasında Özel Tüketim Vergisinin Yeri ve Bunun Türkiye’de Uygulanabilirliği” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), T.C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Bursa, 2005, s. 29.

ve elde edilen toplam milli gelirden hak ettiğini alamayanları korumakla mümkündür. İşte bu sebeple devlet vergi sistemi ve gelir dağılımı ile bütüncül olarak yakından ve mütemadiyen ilgilenmek mecburiyetindedir.¹⁹⁸ Devletin bu noktadaki vergi politikası araçları vergi oranları, vergi bileşimi (vasıtalı ve vasıtasız olmaları), muafiyet ve istisnalardır.¹⁹⁹

Genel olarak vasıtasız vergilerin vasıtalı vergilere nispeten daha adil olduğu kabul görür. Çünkü vasıtasız vergilerin şahsileştirilmesi, yani mükellefin mali gücü ile uyumlu hale getirilmesi mümkün iken; vasıtalı vergide bu neredeyse mümkün değildir. Bunun sebebi vasıtasız vergi mükellefleri önceden belli iken; vasıtalı vergi mükellefleri anonimdir.²⁰⁰

Eğer hükümetler kamu gelirlerini sosyal harcamalarla başarılı bir şekilde yönetebilirlerse, vergi geliri artışı uzun dönemde gelir dağılımını pozitif etkiler.

2.4.5. Faiz

Klasik iktisat teorisinde, üretim faktörlerinden sermayenin geliri olarak ifade edilen ve bazı iktisadi doktrinlerce tasarrufu ve dolayısıyla yatırımı ve üretimi azalttığı²⁰¹, işsizliği artırdığı, ekonomik durgunluğun süresini uzattığı, geri kalmış ülkelerde borç sarmalına ve sömürüye sebep olduğu,²⁰² sermaye oluşumunu hızlandırdığı ve servetin belli ellerde toplanmasına ortam hazırladığı²⁰³ gibi tahribatlara sebebiyet verdiği için gayrı meşru kabul edilen faizin, literatürde hem iktisadi dengeyi hem de gelir dağılımını bozduğu kanaati hakimdir. Çünkü mikro bazda faizli muamelelerde taraflardan biri muhtaç olana ihtiyacı olan meblağı vermekte ve risk üstlenmeden, emek ve zaman harcamadan verdiğini fazlasıyla geri almaktadır. Faiz ödeyen borçlu ise emek ve zaman harcayarak ve rizikoyu üstlenerek bu fazlayı ödemeye mecbur

¹⁹⁸ İlhan Acar, “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 8, 2015, s. 51.

¹⁹⁹ Ay, **A.g.e.**, s. 117.

²⁰⁰ Gamze Şerbetçi, “Türkiye’de Uygulanan Finansal Politikaların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, Kahramanmaraş, 2014, s. 101.

²⁰¹ Keynes, **A.g.e.**, s. 102.

²⁰² Mannan, **A.g.e.**, s. 240-248.

²⁰³ Çetin, **A.g.e.**, s. 19.

kalır.²⁰⁴ Böylece faiz fakiri daha fakir eder, servet düşmanı yapar. Öyle ki nihayet mertebede borçluyu alacaklıya köle eder.²⁰⁵

Kar, ücret ve kiralara aşırı yükseldiği zaman serbest piyasa bunları düşürerek normal seviyelerine çekebilir. Ancak piyasa faiz için böyle bir ayarlama yapamaz. Yani piyasa faizi yönlendiremez; bilakis faiz piyasayı peşinden sürükler. Neticede ekonominin genel dengesini bozma potansiyeline sahiptir.²⁰⁶

Faizlerin yükselmesi uzun vadede reel yatırımların azalmasına, bu da emek talebinin düşmesine ve işsizliğin artmasına manasına gelir. Dolayısıyla yüksek faiz, gelirin ücretler aleyhine dağılımına sebebiyet verir.

Yüksek faiz politikası uygulamasıyla hem kredi hem mevduat faizlerinin artışı servet yoğunlaşması ve ekonomik tekelleşmeye çift yönlü etkide bulunur. Kredi faizlerinin yükselmesi sanayi kuruluşlarının el değiştirmesine ve sermayenin yoğunlaşmasına, mevduat faizlerinin yükselmesi de bankalarda yüksek miktarlarda mevduat tutan az sayıda kişiden oluşan rantıye sınıfının doğmasına²⁰⁷ ve aylak takımının türemesine sebep olur.

Kamu finansmanının yüksek faiz politikasıyla tahvil ve bono vasıtasıyla sağlanması bankaların ve sanayi işletmelerinin, sermayelerini kendi faaliyet alanlarında kullanmak yerine kamuya aktararak verimsiz olarak kullanmalarına ve risksiz ve yüksek kazançlar elde etmelerine neden olur. Böylece özel kesim reel yatırımları ve üretim azalır ve piyasadaki üretimden kaynaklanmayan gelir, yalnızca faiz geliri elde eden kesimin lehine dağılır.²⁰⁸ Öte yandan bu ödenen devlet borçlanma faizlerinin finansmanı vergiler vasıtasıyla sağlanıyorsa, bu finansmanın yükü bilhassa vasıtalı

²⁰⁴ Sabri Erdoğan, **İslam Ekonomisinde Gelir ve Sermaye**, İstanbul, Sebil Yayinevi, Birinci Basım, 1994, s. 42.

²⁰⁵ Alaaddin Başar, **Nur'dan Cümleler**, İstanbul, Zafer Yayınları, Altıncı Baskı, 2004, s. 77.

²⁰⁶ Osman Eskicioğlu, "İslam Ekonomisinde Gelir dağılımı", (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Erzurum, 1979, s. 137.

²⁰⁷ Fatmanur Çubukçu, "Gelir Dağılımının Belirleyicileri ve Erzurum İli Gelir Dağılımı Örneği", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Erzurum, 2002, s. 89.

²⁰⁸ Duygu Yücel, "Gelir Dağılımı Teorileri ve Politikaları: Türkiye'de Gelir Dağılımı-Yoksulluk Sorunu", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul, 2011, s. 168-169.

vergiler yoluyla gelirlerine nispeten yüksek vergi yükü altındaki düşük gelirli kesimin üzerine biner, gelir dağılımı daha da bozulur.²⁰⁹

Nitekim Türkiye’de 1980-1990’lı yıllarda istikrar programları kapsamında yüksek faiz politikası yürütülmesi, faiz gelirlerinin artmasına mukabil faiz dışı gelirlerin azalmasına sebep olmuştur. Bu ekonomik gelişme gelir dağılımının sabit ve dar gelirli aleyhine bozulması ile neticelenmiştir.²¹⁰

Çalışmanın bu bölümünde şimdiye kadar ilk olarak her bir iktisat ekolünün gelir dağılımı anlayışları etrafıca incelenmiş ve ardından gelir dağılımı türleri ve TÜİK tarafından kullanılan ölçüm metotları ele alınmıştır. Bölümün son kısmında, bir sonraki bölümde yapılacak olan ekonometrik analiz için önem arz eden bazı makro iktisadi unsurların gelir dağılımı ile olan ilişkileri teorik çerçevede etrafıca incelenmiştir.

Bir sonraki bölümde, birinci ve ikinci bölümlerde teorik olarak ele alınan iktisadi krizler ve gelir dağılımı konuları uygulama noktasında incelenecektir.

²⁰⁹ Pehlivan, **A.g.e.**, s. 36.

²¹⁰ Tahsin Karabulut, “Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı Araştırmalarının Analizi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 1, Konya, 2006, s. 32.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKTİSADİ KRİZLER VE GELİR DAĞILIMINA ETKİ EDEN UNSURLARIN EN KÜÇÜK KARELER YÖNTEMİ İLE ANALİZİ VE GİNİ KATSAYISI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Bu bölümdeki amaç, Türkiye’de 1980-2014 döneminde gelir dağılımını etkileyen bazı makro iktisadi unsurların gelir dağılımına olan tesirini regresyon modeli yardımı ile analiz etmektir. Ayrıca 1994, 2001 ve 2008 Ekonomik Krizlerinin gelir dağılımına olan etkisi hem ekonometik olarak test edilecek hem de Gini katsayısı bağlamında grafiksel olarak yorumlanacaktır.

3.1. TÜRKİYE’DE 1980 YILI SONRASINDAKİ BÜYÜK İKTİSADİ KRİZLER

Bu kısımda Türkiye’nin 1980 yılı sonrasında geçirdiği en büyük üç iktisadi kriz kısaca ele alınacaktır. Söz konusu krizler 1994, 2001 ve 2008 Krizleridir.

3.1.1. Nisan 1994 Krizi

Türkiye, 24 Ocak 1980 tarihinde büyük çapta reformlar ihtiva eden istikrar paketinin yürürlüğe sokulmasıyla, kapalı ekonomiden açık ekonomiye geçiş yaparak ekonomide yapısal bir değişikliğe gitmiştir. Bu paketle birlikte, faiz tavanlarının kaldırılarak dış ticaretin serbestleştirilmesi ve finansal serbestleşme hedeflenmiştir. 1989 yılında da sermaye hareketlerine getirilen kısıtlamalar kaldırılarak finansal serbestleşmenin tamamlanması amaçlanmıştır.²¹¹

Sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasıyla birlikte kısa vadeli sermayeyi ülkeye çekmek için faiz oranları yüksek tutulmuştur. Bu şekilde oluşan dış borçlanma ise iç borçlanma ile finanse edilmeye çalışılmıştır. Hal böyle olunca faiz oranlarının daha

²¹¹ Alper Alemdağ, “Finansal Liberalizasyon ve Türkiye”, (Çevrimiçi) https://www.academia.edu/1639943/F%C4%B0NANSAL_L%C4%B0BERAL%C4%B0ZASYON_VE_1994_T%C3%9CRK%C4%B0YE_KR%C4%B0Z%C4%B0_07.07.2016_s.6.

fazla yükseltilmesi mecburiyetinde kalınmıştır. Böylece 1994 Krizi öncesi faiz oranları had safhaya çıkmıştır.²¹²

Tüm bunlara istinaden yurtiçi tasarrufların yetersizliğinden kaynaklanan bütçe açıkları, finansal serbestleşmenin neticesi olarak dış sermaye hareketleriyle giderilmeye çalışılmıştır. Bütçe açığı ve dış açık devam ederken gerçekleşen sermaye hareketleri, yüksek faiz-düşük kur dengesi oluşturmuştur. Böylece hem dış açık hem bütçe açığı birlikte finansal krize sebep olmuştur.²¹³

3.1.2. Şubat 2001 Krizi

Türkiye ekonomisinde 2001 yılı öncesi görülen yüksek enflasyon, yüksek bütçe açıkları ve yükselen faiz oranları tansiyonu yükseltmiştir. Krizin patlaması yalnızca bir fitil ateşlenmesine bağlıydı.

Ekonomide tehlike çanlarının çaldığı esnada, Milli Güvenlik Kurulu toplantısında dönemin cumhurbaşkanı ve başbakanının arasında siyasi bir gerginlik yaşanması ve başbakanının “Devlet yönetiminde kriz var” açıklaması faiz oranlarını astronomik rakamlara çıkarmıştır. Bununla birlikte döviz kurunun da yükselmeye devam etmesi neticesinde bankaların bilançoları hasar görmüş, özellikle açık döviz kuru pozisyonunda bulunan bankaların aktif ve özkaynakları bir anda erimiş ve likidite sıkıntıları ortaya çıkmış ve ödeme sistemleri çökmüştür. Böylece bankacılık krizi ortaya çıkmıştır.²¹⁴

Şubat 2001 Krizinin patlak vermesinin sebebine dair literatürdeki genel kanaat, yüksek kamu borçlanmaları ve bunun yanlış finansmanı sonucundaki bankacılık sektöründe ortaya çıkan kırılgan yapıdır.²¹⁵

²¹² A.e., s. 7.

²¹³ Sayım Işık, Koray Duman ve Adil Korkmaz, “Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 1, İzmir, 2004, s. 51.

²¹⁴ Merih Celasun, “2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme”, (Çevrimiçi) <http://content.csbs.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/i053.pdf>, 07.07.2016. s. 17.

²¹⁵ Duman ve Korkmaz, A.g.e., s. 52.

3.1.3. 2008 Krizi

İlk olarak ABD'deki gayrimenkul piyasasında patlak veren ve sonrasında tüm dünyaya yayılarak küresel kriz haline gelen 2008 Krizi özellikle finansal piyasası derinleşmiş gelişmiş ekonomileri nispeten daha çok tahrip etmiştir.

2000'li yıllarda FED tarafından ABD'de faiz oranlarının 0'a çekilmesi, düşük gelire sahip grupların da konutlarını ipotek ettirerek kredi kullanırmaya yönlendirmiştir. Ancak sistemin yapısı gereği faiz oranları borç ödeme sürecindeyken dahi yükselebilmektedir. İlerleyen yıllarda FED faiz oranlarını yükseltmeye başlayınca borçlular kredilerini ödeyemez hale gelmeye başlamıştır. Böylece finansal krizin sarsıntıları hissedilmeye başlanmıştır.²¹⁶

ABD'de faizlerin yükselmeye başlamasıyla birlikte konut sektörü durgunluğa girmiştir. Bu durgunluk ipotekli ev fiyatlarını da düşürünce ödenemeyen kredilerin tahsilatı da yapılamaz hale gelmiş ve bu kredilere dayandırılarak çıkarılan menkul kıymetlere yatırım yapan büyük çaplı firmaların yatırımları 2007 yılında bataklık vermeye başlayınca iflaslar ve panikler üst üste gelmeye başlamış ve kriz tüm dünya ekonomilerine yayılarak küresel hale gelmiştir.²¹⁷

Küresel ekonomik krizin Türkiye ekonomisine olan ilk etkileri finans piyasalarında görülmüştür. İMKB (bugünkü adıyla Borsa İstanbul) bileşik endeksi 2008 yılı Ocak ayında 43,000 puan iken; aynı yılın son ayında 27,000 puana düşmüştür. Kriz ardından kendini reel sektörde de göstermeye başlamıştır. Buna bağlı olarak tarım, sanayi ve hizmetler sektöründe büyüme hızları ve işletmelerin kapasite kullanım oranları düşmüştür.²¹⁸

²¹⁶ İsmet Göçer, "2008 Küresel Ekonomik Krizinin Nedenleri ve Seçilmiş Ülke Ekonomilerine Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz", **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 17, s. 19.

²¹⁷ Tunalı, **A.g.e.**, s. 99.

²¹⁸ Süreyya Yıldırım, "2008 Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri", **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 12 (18), 2010, s. 54.

3.2. TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMINA ETKİ EDEN BAZI MAKRO İKTİSADİ UNSURLARIN 1980 YILI SONRASI GELİŞİMİ

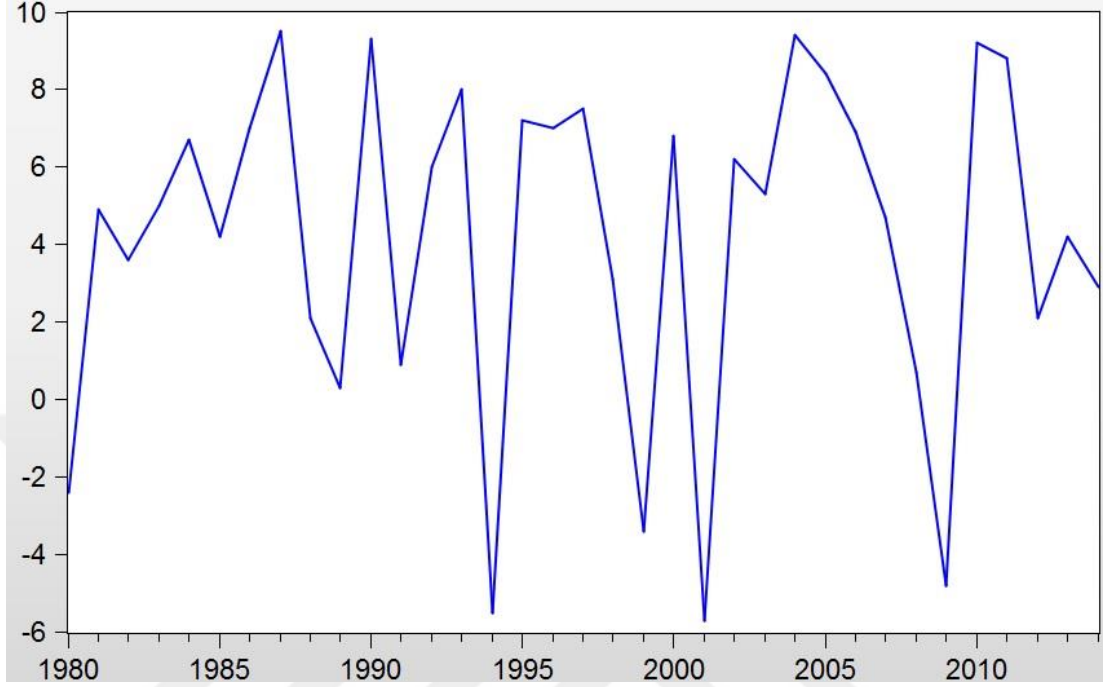
Bu kısımda ekonometrik analizde kullanılacak olan gelir dağılımına etki eden bazı makro iktisadi unsurların 1980 yılı sonrasındaki gelişimleri, özellikle 1994, 2001 ve 2008 iktisadi kriz zamanlarındaki seyirleri dikkate alınarak irdelenecektir. 1980-2014 arası dönemdeki en yüksek ve en düşük oranları, kriz dönemlerindeki hareketleri ve sair gelişimleri grafikler ile tahlil edilmeye çalışılacaktır. Mezkur iktisadi unsurlar büyüme oranları, cari işlemler dengelerinin gayrı safi milli hasılaya oranları, enflasyon oranları, toplam vergilerin gayrı safi milli hasıladaki payları ve faiz oranlarıdır. Söz konusu oranlar grafiklere yüzdelik olarak yansıtılacaktır.

3.2.1. Büyüme Oranları

Türkiye’nin tam istihdam seviyelerindeki ortalama potansiyel büyüme oranı % 6-7 civarı olarak kabul edilmektedir.²¹⁹ 1980-2014 yılları arası büyüme oranları için grafik oluşturmakta fayda vardır.

²¹⁹ Çağdaş Şirin, “92 Yıllık Büyüme Serüvenimiz”, (Çevrimiçi) <http://www.businessht.com.tr>, 09.07.2016.

Şekil 3: Türkiye'nin 1980-2014 Dönemi Büyüme Oranları

Kaynak: Çalışmada kullanılan EViews programı ile elde edilmiştir.

Söz konusu dönemde en yüksek büyüme oranı % 9,5 ile 1987 yılında görülmektedir. Diğer yıllardaki en yüksek büyüme oranları 1990 yılında 9,3; 2004 yılında 9,4 ve 2010 yılında 9,2 olarak göze çarpmaktadır. Ekonominin küçüldüğü yıllar ise 1980, 1994, 1999, 2001 ve 2009 yılları olarak gözükmemektedir. Rekor küçülme dönemleri ise 1994, 2001 ve 2009 yılları; yani kriz dönemleridir. Dönemdeki ortalama büyüme oranı ise 4,17'dir.

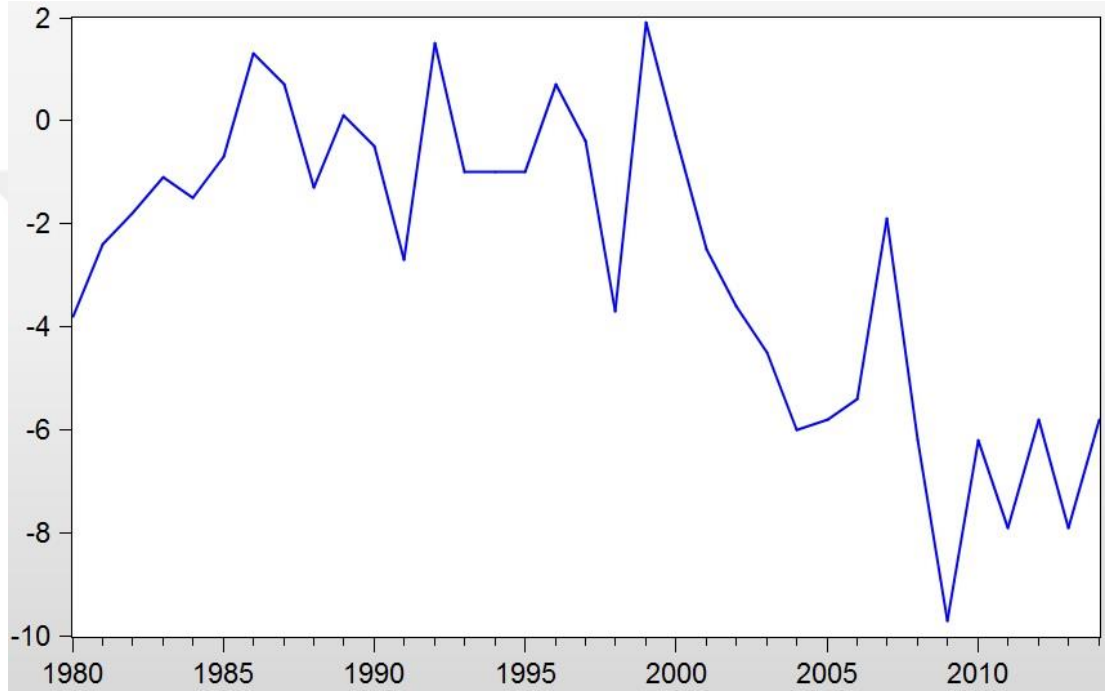
Grafik iktisadi kriz dönemleri açısından ele alınırsa 1994 ve 2001 krizlerinde hemen o yıl küçülme yaşanmış, 2008 krizinin etkisi ise 2009 yılında görülmüştür. Buna göre yerel iktisadi krizler büyüme oranlarına anında tesir ederken; küresel kriz etkisini 1 yıl sonra göstermiştir.

3.2.2. Cari İşlemler Dengesi

Küreselleşme bir ekonominin dış dünyaya açılan menfezidir. Bu menfezin kapısı ise ödemeler bilançosudur. Ödemeler bilançosunun ise en önemli kalemi cari dengedir. Cari işlemler dengesinin büyüklüğüne bağlı olarak döviz krizleri için önemli bir öncü gösterge olduğu kabul edilmektedir. Bilhassa Türkiye, Meksika, Brezilya, Doğu

Asya ülkeleri gibi gelişmekte olan ekonomiler için büyük cari açıklar finansal krizlere gebe olunduğunun belirtisidir. Bir ülke ekonomisi için cari açığın milli gelire oranının %5 ve üzeri olması, söz konusu ekonomi için büyük bir risktir.²²⁰

Şekil 4: Türkiye'nin 1980-2014 Dönemi Cari İşlemler Dengelerinin GSMH'ye Oranları

Kaynak: Çalışmada kullanılan EViews programı ile elde edilmiştir.

Grafik incelendiğinde söz konusu 35 yıllık dönem içerisinde Türkiye ekonomisinin yalnızca 6 dönem cari işlemler fazlası verdiği görülmektedir. En yüksek cari fazlanın 1,9 puan ile 1999 yılında verildiği görülmektedir. Cari denge kriz dönemleri açısından ele alınırsa cari açığın 1994 yılında seyrinde ilerlediği; ancak 2001 yılında bir önceki döneme göre 2,2 puan arttığı ve 2009 yılında ise -9,7 ile dönemin en yüksek puanına ulaştığı ve 2008 sonrası artış meylinin devam söylenebilir. 2001 yılından itibaren cari açıktaki bu ani artışın, 2001 Krizi sonrası yaşanan ekonomik

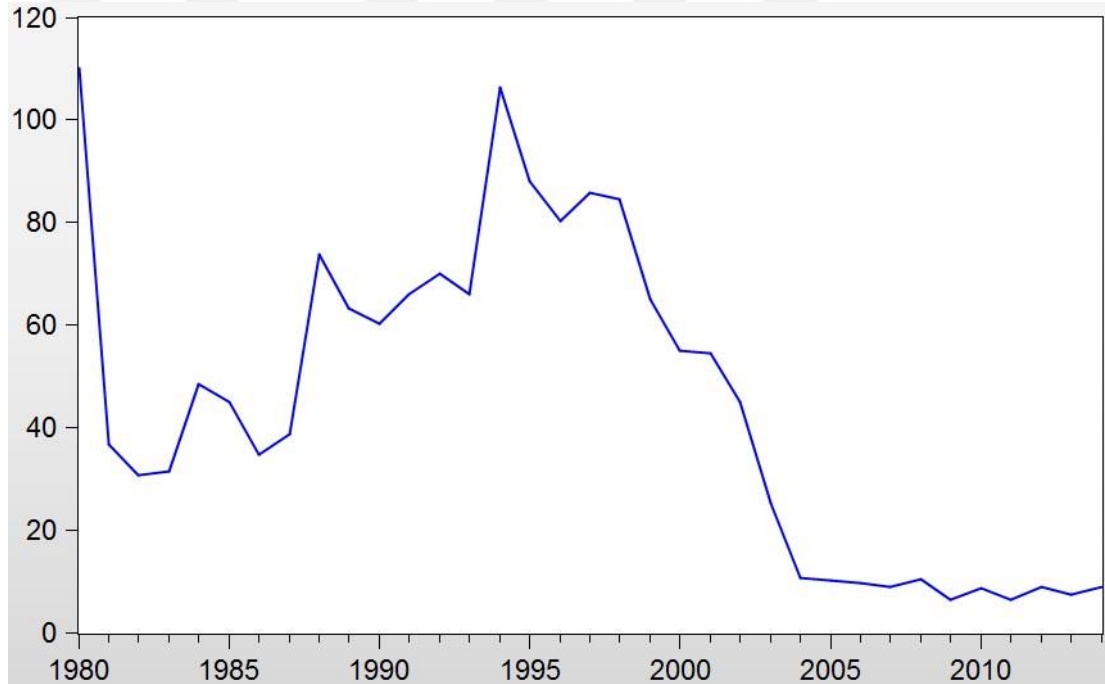
²²⁰ Begüm Erdil Şahin, "Türkiye'nin Cari Açık Sorunu", **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt: 3, No: 2, (Online), 2011, s. 49.

büyümenin bir sonucu olduğu görüşü hakimdir.²²¹ Dönemin ortalama puanı ise - 2,75'tir.

3.2.3. Enflasyon

Fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artış olan enflasyon Türkiye ekonomisinde yıllarca kronik bir hastalık olarak seyretmiştir. 1971 yılından itibaren sürekli olarak iki haneli enflasyon rakamlarına maruz kalan Türkiye ekonomisi enflasyonu, 2001 yılında uygulanmaya başlanan para politikasıyla fiyat istikrarını amaç haline getirdikten sonra ancak dizginlemeye başlamıştır.²²²

Şekil 5: Türkiye'nin 1980-2014 Dönemi Tüketici Fiyat Endeksi

Kaynak: Çalışmada kullanılan EViews programı ile elde edilmiştir.

Söz konusu dönemde enflasyonun 1980 ve 1994 yıllarında üç haneli rakamlara ulaştığı görülmektedir. En düşük enflasyon oranı ise 6,3 ile 2009 ve 6,5 ile 2011 yıllarında görülmektedir. Enflasyonun genel olarak 2004 yılından itibaren kontrol altına alınmaya başlandığı izlenimi vardır.

²²¹ A.e., s. 47.

²²² Serkan Erkam, "Enflasyon ve Enflasyon Belirsizliği: Türkiye Örneği", *Sosyoekonomi*, Cilt: 7, Sayı: 7, Ankara, 2008, s. 159.

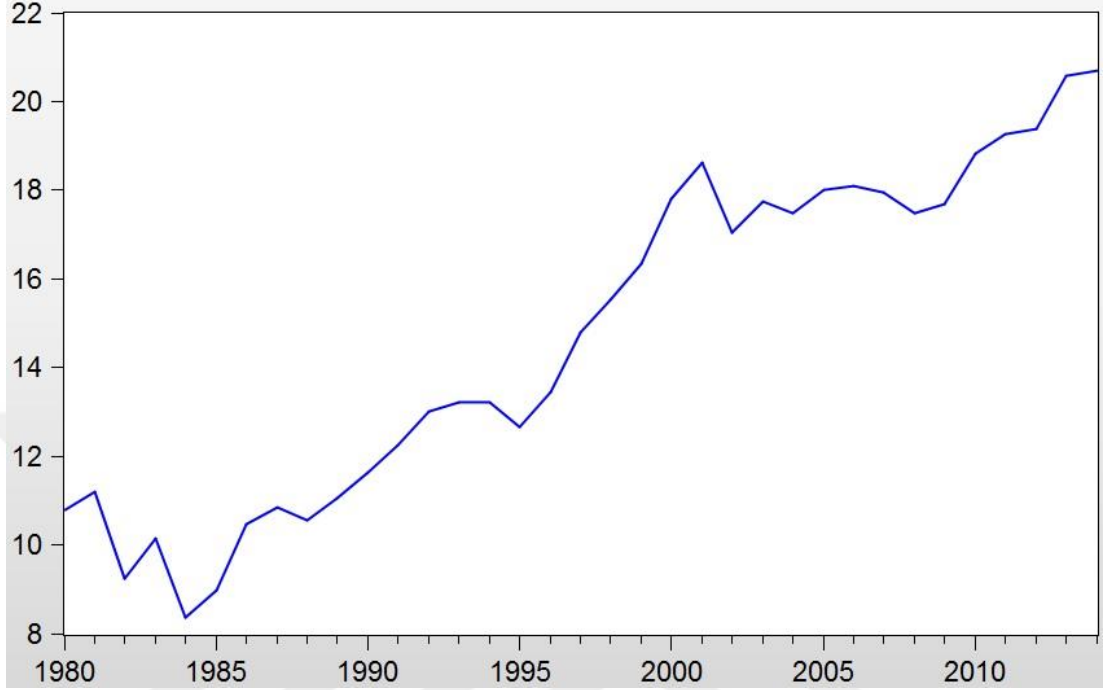
1994 yılındaki rekor küçülmeye rağmen görülen rekor enflasyon, bu ikisinin birlikte görüldüğü iktisadi kriz safhalarından stagflasyonu gözler önüne sermektedir. 2001 yılında istikrarlı para politikasına geçilmiş ve azalma başlamıştır. En dip nokta ise rekor küçülmelerden birinin yaşandığı 2009 Krizi döneminde görülmektedir. Dönemin ortalama enflasyon oranı 44,6 olup literatüre göre çok yüksek bir orandır.

3.2.4. Vergi Yüğü

Vergi politikaları yalnızca kamu finansmanı için değil; muhtelif sosyal, ekonomik ve siyasi amaçlar için de uygulanırlar. Mesela sigara üzerindeki vergi yükünün bir amacı da sigara kullanımını azaltmak olabilir. Türkiye’de vergi yükü OECD ülkelerine nispeten düşük vergi yüküne sahip ve bu vergi yükünün de ağırlıklı olarak dolaylı vergilere dayandığı bilinmektedir.²²³ Mesela Türkiye’de 2014 yılı için vergi yükü % 20,7 iken; OECD ülkeleri içerisinde en yüksek vergi yüküne sahip Danimarka % 50,88; Fransa % 45,22 ve Belçika % 44,66 ile ilk üç sırayı paylaşırlar. 2014 yılı OECD ortalaması ise % 34,44’tür.

²²³ Mahfi Eğilmez, “Vergi Yüğü”, 9 Aralık 2012, (Çevrimiçi) <https://www.paraborsa.net/i/vergi-yuku-nedir-cesitleri-nelerdir>, 09.07.2016.

Şekil 6: Türkiye'nin 1980-2014 Dönemi Toplam Vergi Yüğü

Kaynak: Çalışmada kullanılan EViews programı ile elde edilmiştir.

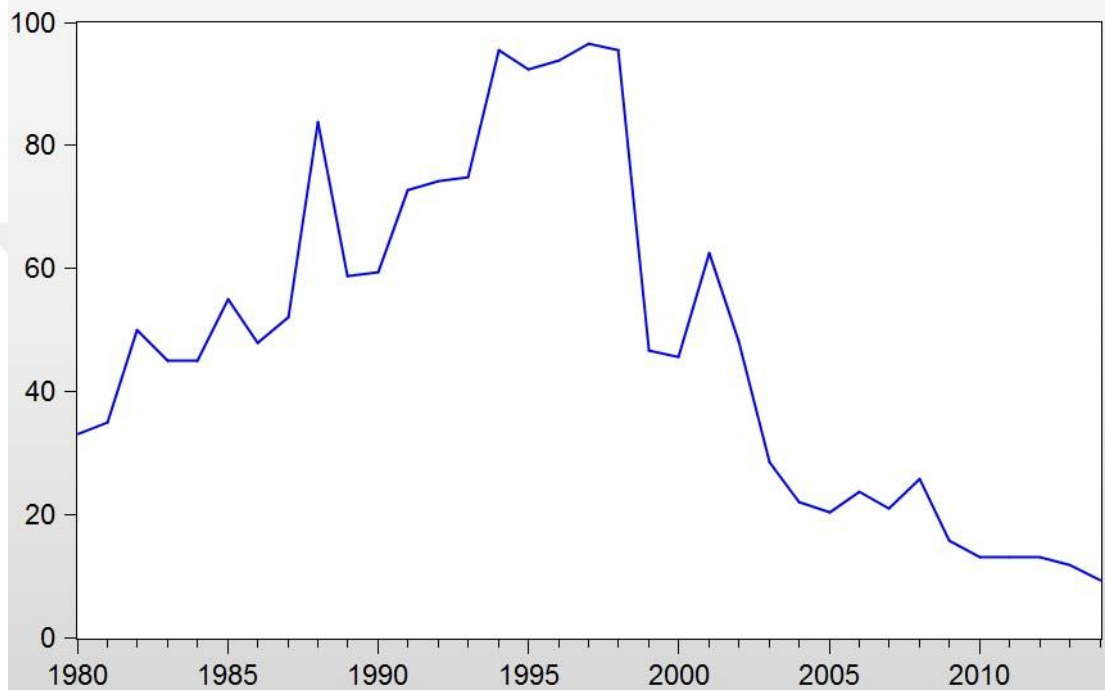
Türkiye’de 1980-2014 döneminde vergi yükü genel olarak istikrarlı bir artış göstermektedir. Dikkat çeken bir nokta 1994 ve 2001 Krizlerini müteakip yıllarda vergi yüklerinde düşüş görülürken; 2008 Krizi sonrası vergi yükü artmaya devam etmiştir. 1994 yılında vergi yükü 13,22 puan iken 1995 yılında 12,67’ye inmiştir. 2001 yılında ise bu rakam 18,62 iken 2002 yılında 17,05’e düşmüştür. 2008 yılında ise 17,48 iken 2009 yılında 17,70’e yükselmiştir. Bu durum 2008 Kriz döneminde disiplinli maliye politikasından taviz verilmediğini göstermektedir. Dönemin ortalama vergi yükü ise 14,70 puandır.

3.2.5. Faiz Oranları

Merkez bankalarının en önemli politika araçlarından biri faiz oranlarını tayin etmektir. Faiz politikasında amaç enflasyonu dizginlemek, tasarrufları veya yatırımları azaltmak veya artırmaktır.

Türkiye’de faiz oranları 1980-2014 döneminde 2014 yılına kadar çift hanelerde seyretmiştir. Bu dünya ortalamasına nispeten çok yüksektir. Nitekim Türkiye dünyanın en yüksek mevduat faiz oranına sahip ülkelerden biridir.²²⁴

Şekil 7: Türkiye’de 1980-2014 Dönemi Mevduat Faiz Oranları

Kaynak: Çalışmada kullanılan EViews programı ile elde edilmiştir.

Grafik incelendiğinde faiz oranlarının 2013 yılına kadar çift hanelerde seyrettiği, 2014 yılında ise % 9,34’e kadar gerilediği görülmektedir. Kriz dönemleri için dikkat çeken bir nokta, kriz yıllarından önceki yıllarda faiz oranları hızla tırmanırken, hemen akabindeki yılda düşüşler görülmektedir. Örneğin 1993 yılında 74,76 puan olan faiz oranları 1994 yılında 95,65’ya fırlayarak yaklaşık 21 puan artış göstermiştir. 1995 yılında ise 92,32’ye gerilemiştir. Yine 2000 yılında 45,64 puan olan faiz oranları 2001 yılında 62,50’ye çıkarak yaklaşık 17 puan artış göstermiştir. Akabinde 2002 yılında ise 48,19’a gerilemiştir. Aynı şekilde 2007 yılında 21,03 olan puanlar 2008’de 25,68’e çıkmış, 2009’da ise 15,67’ye kadar gerilemiştir; ki bu

²²⁴ Güven Sak, “Türkiye’de Faiz Oranı Hakikaten Çok Yüksektir”, 26 Ağustos 2014, (Çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/guven-sak/turkiyede-faiz-orani-hakikaten-cok-yuksektir-1208922>, 09.07.2016.

dönemden itibaren faiz oranları istikrarlı olarak azalma eğilimine girmiştir. Dönemin ortalaması 48 puan olup bir hayli yüksektir.

3.3. LİTERATÜR

Literatürde Türkiye üzerine Gini katsayısının bağımlı, diğer kullanılacak bağımsız değişkenlerin hep birlikte bulunduğu EKK yöntemi ile yapılmış bir çalışma tespit edilememiştir. Ancak benzer olarak Gini katsayısının bağımlı, sair değişkenlerden bazılarının bağımsız değişken olarak modelde yer aldığı çalışmalar mevcuttur.

2006 yılında Kemal Değer tarafından yapılan çalışmada Gini katsayısının bağımlı, dışa açıklık parametresinin ise bağımsız değişken olarak; dışa açıklığın Gini katsayısı üzerine etkisi EKK yöntemi ile tahmin edilmiştir. Türkiye'nin de dahil olduğu 68 gelişmekte olan ülke için yatay kesit veriler kullanılarak yapılan çalışmaya göre dışa açıklıktaki artışlar Gini katsayısını düşürmekte, gelir dağılımı bozukluğunu azaltmaktadır.²²⁵

Cem Dişbudak ve Bora Süslü tarafından yapılan 2007 yılında yapılan çalışma ise değişkenleri bakımından mezkur çalışmada kullanılacak modele benzemektedir. Modelde Gini katsayısı bağımlı; büyüme, enflasyon, bütçe açığı ve dışa açıklık ise bağımsız değişkenlerdir. „Ancak Dişbudak ve Süslü gelir dağılımını etkileyen faktörleri ARDL sınır testi ile sınamıştır. Türkiye'nin 1963-1998 dönemini kapsayan bu çalışmaya göre iktisadi büyüme ve dışa açıklığın gelir dağılımını düzelttiği, enflasyonun gelir dağılımını bozucu etkisi olduğu ve bütçe açıklarının da gelir dağılımına herhangi bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.²²⁶

Özcan Dağdemir tarafından 1998 yılında yapılan çalışmada Gini katsayısı yerine kişisel gelir dağılımına etkisini ölçmek amacıyla en yüksek gelirli grubun toplam gelirden, düşük gelirli grubun kaç katı pay aldığını gösteren ve gelir eşitsizlik ölçütü olarak gelir eşitsizlik ölçütünü kullanmıştır. Türkiye'nin de dahil olduğu 56 ülke için yapılsan regresyon analizine göre kamu harcamaları gelir dağılımını düzeltirken;

²²⁵ M. Kemal Değer, „Ticari Liberalizasyon ve Gelir Dağılımı: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Analiz”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı: 61, Cilt: 2, Ankara, 2006, s. 63-87.

²²⁶ Dişbudak ve Süslü, *A.g.e.*, s. 1-23.

enflasyon, faiz ve işsizlik oranlarındaki artışlar ise gelir dağılımını tahrip etmektedir.²²⁷

Zafer Kanberoğlu ve Mehmet Akif Arvas'ın hazırladığı Türkiye'de 1980-2012 dönemi baz alınarak yapılan çalışmada finansal kalkınmanın gelir dağılımına olan etkisi incelenmiştir. Çalışmada Gini katsayısı bağımlı değişken; özel sektör kredilerinin GSYH içindeki payı, kişi başı GSYH, enflasyon oranı ve GSYH içinde dış ticaret payı ise bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır. ARDL sınır testinden faydalanılarak yapılan çalışmanın bulgularına göre kişi başına gelir, enflasyon, özel sektör kredileri gelir eşitsizliğini azaltıcı etkilerde bulunurken; dış ticaret ise gelir eşitsizliğini artırıcı etkiye sahiptir.²²⁸

3.4. VERİLER VE VERİLERİN ELDE EDİLMESİ

Çalışmada kullanılan veriler Türkiye'nin 1980-2014 yılları arasındaki yıllık ekonomik ve istatistiki göstergeleridir. Söz konusu parametreler 6 tane olup bunlar Gini katsayısı, büyüme oranları, faiz oranları, enflasyon (Tüketici Fiyat Endeksi), toplam vergilerin ve cari işlemler açığının GSMH'ye oranıdır. Kurulacak olan ekonometrik modelde Gini katsayısı bağımlı, sair değişkenler de bağımsız değişkenlerdir.

Gini katsayısı istatistiki olarak hesaplanan en zahmetli göstergelerden biridir. Bu yüzden Türkiye'de Gini katsayısı ancak 2002 yılından itibaren düzenli olarak hesaplanmaya başlanmıştır. Daha önce yalnızca 1987 ve 1994 yıllarında TÜİK (DİE) tarafından hesaplanmış olup sair yıllarda resmi olarak hesaplanmamıştır. Bu sebeple çalışmada Gini katsayısının hesaplanmadığı söz konusu yıllar başka çalışmalardan alınarak 1980-2014 zaman serisi tamamlanmıştır.

1980-2000 yılları arası Gini katsayısı verileri Teksas Üniversitesi bünyesinde kurulmuş olan, dünya genelindeki gelir ve ücret dağılımındaki eşitsizlikleri ölçmeyi ve açıklamayı gaye edinen bir araştırma grubu olan Universty of Texas Inequality Project'in (UTİP) hesaplamış olduğu veri setinden alınmıştır. Zaman serisinin seyrini

²²⁷ Dağdemir, A.g.e., s. 41-58.

²²⁸ Zafer Kanberoğlu ve Mehmet Akif Arvas, "Finansal Kalkınma ve Gelir Eşitsizliği: Türkiye Örneği, 1980-2012", *Sosyoekonomi*, Sayı: 21, 2014, s. 105-122.

bozmamak adına (ki aralarındaki fark önemsizmeyecek derecededir) 1987 ve 1994 yılları verileri için de TÜİK'in değil; UTİP'in veri setinden dahil edilmiştir. 2001 yılı verisi ise UTİP tarafından hesaplanmadığı için Ufuk Dumlu ve Özlem Aydın tarafından yayınlanan "Ekonometrik Modellerle Türkiye İçin 2006 Yılı Gini Katsayısı Tahmini" adlı makaleden temin edilmiştir. 2002 ve 2014 yılları arasındaki veriler ise TÜİK'in Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'ndan temin edilmiştir.

Büyüme ve enflasyon (Tüketici Fiyat Endeksi-TÜFE) oranları verileri ise Dünya Bankası Databank'ından hesaplanmıştır.

Bir diğer değişken cari işlemler açığının GSMH'ye oranı ise TÜİK İstatistik Göstergeler dış ticaret verileri ödemeler dengesi kaleminden elde edilmiştir. Bu değişken, dışa açılma bağlamında küreselleşmenin gelir dağılımına olan etkisi hakkında malumat elde edilmek gayesiyle modele dahil edilmiştir. Veriler yüzdelik olup negatif parametreler dış ticaret açığını, pozitif parametreler ise dış ticaret fazlasını temsil etmektedir.

Bir diğer parametre olan toplam vergi gelirinin GSMH içerisindeki payı, yani vergi yükü verileri ise T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü ekonomik göstergeleri kamu kesimi genel dengesi alt kaleminden elde edilmiş olup konsolide bütçe dengesinin cari fiyatlarla GSMH'ye oranını ifade eder.

Modeldeki son parametre olan faiz verileri ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden (EVDS) elde edilmiş olup 1 yıl vadeli tasarruf mevduatı faiz oranlarını yansıtmaktadır. Faiz oranları nominal olup, her yılın son ayında cari olan ağırlıklı ortalama faiz oranlarını göstermektedir.

Değişkenlerin hepsi ekonometrik modelin daha sağlıklı kurulabilmesi açısından 100 ile çarpılmıştır. Mesela Gini katsayısı 2014 yılı için TÜİK istatistiklerinde 0,379 olarak gösterilirken, söz konusu çalışmada 37,9 olarak ifade edilmiştir.

3.5. YÖNTEM

Ekonometrik analizlerde kullanılan sayısal olarak ölçülebilen veya ifade edilebilen değerlere veri adı verilir. Bu analizlerde kullanılan veriler üç çeşittir. Bunlar, zaman

serisi verileri, yatay kesit veri ve karma veri olarak da adlandırılan panel verilerdir. Değişkenlerin zamana göre değişimlerini gösteren verilere zaman serisi verisi adı verilir. Örneğin yıllık milli hasıla veya aylık ithalat gibi verilerdir. Yatay kesit veri zamanın belli bir anında farklı birimler üzerinden toplanılan verilerdir. Yani zaman sabitken mekanlar farklı olup belli bir yılda farklı ülkelerin verilerinin mukayese edilmesinde kullanılır. Örneğin bölgelere göre bir yıldaki Gini katsayıları gibi verilerdir. Panel veri de olarak adlandırılan karma veri ise zaman serisi ve yatay kesit verilerinin birleşiminden oluşur. Mesela Türkiye'nin yedi bölgesinde son üç yılda yetiştirilen büyükbaş hayvan sayısı gibi verilerdir.²²⁹

Sair parametrelerin gelir dağılımı üzerine etkilerinin ölçümü için genellikle yatay kesit analizleri kullanılmaktadır. Mesela belli sayıdaki farklı ülkelerin 2015 Gini katsayılarının kıyas edilmesi yatay kesit analiziyle yapılır. Ancak yatay kesit veriler kullanılarak yapılan Gini katsayısı analizlerinin, iki farklı ülkenin aynı büyüklükteki Gini katsayılarının farklı gelir dağılımına tekabül etme riski vardır. Halbuki tek ülkenin Gini katsayıları ile yapılan analizler hem bu riski ortadan kaldırır hem de zaman içinde o ülkenin gelir dağılımında görülen değişmelerin tahlil edilmesine yardımcı olur.²³⁰ Çalışmanın konusu da yalnızca Türkiye ekonomisi ile ilgili olduğu için zaman serisi verileriyle regresyon modeli kullanılacaktır.

Regresyon modelleri genel olarak ekonometrik araştırmalarda en çok kullanılan modellerdir. Tek denklemlili regresyon modellerinde bir bağımlı değişken, bir veya birden fazla da bağımsız değişken kullanılarak bağımlı değişkendeki değişimler açıklanabilir. Bir bağımsız değişken olması durumunda regresyona basit regresyon, eğer modelde birden fazla bağımsız değişken varsa buna çoklu regresyon adı verilir.²³¹

Çalışmada çoklu regresyon modeli kullanılacak olup parametreler ise en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilecektir. Günümüzde sabit parametre ve eğim parametrelerinin tahmini için kullanılan en yaygın yöntemlerden biri olan En Küçük

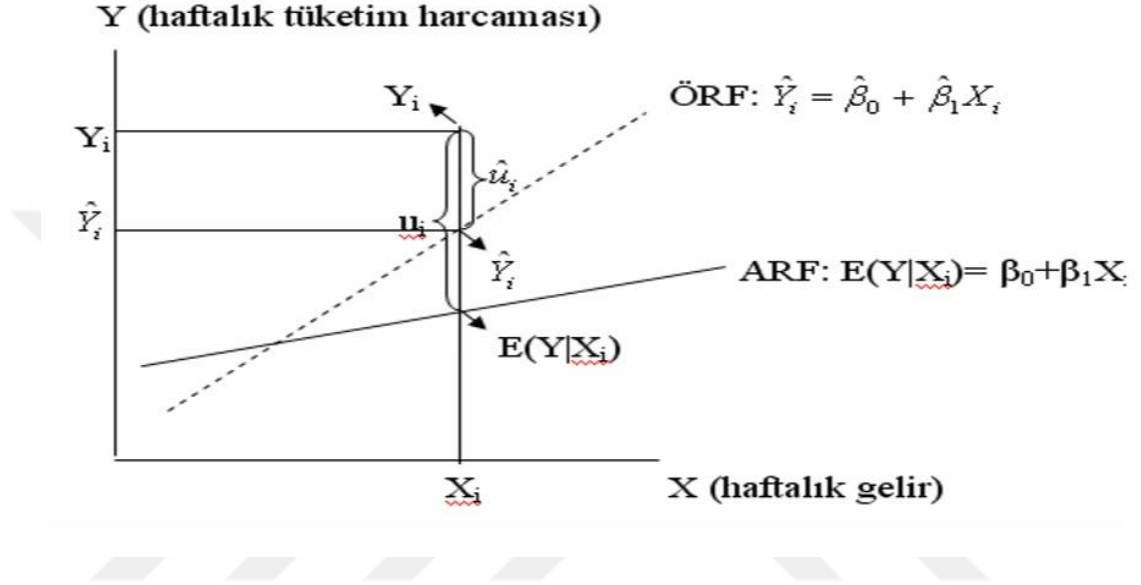
²²⁹ Selahattin Güriş ve Ebru Çağlayan, **Ekonometri: Temel Kavramlar**, İstanbul, DER Yayınları, Genişletilmiş 4. Basım, 2013, s. 8.

²³⁰ Dişbudak ve Süslü, **A.g.e.**, s. 10.

²³¹ Güriş ve Çağlayan, **A.g.e.**, s. 9.

Kareler (EKK) Regresyon Yöntemi hata kareler toplamını minimum yapmayı amaçlayan istatistiksel bir yöntemdir. Bu yöntem bazı varsayımların sağlanması durumunda güvenilir tahminler verir.²³²

Şekil 8: Ana kütle ve Örneklem Regresyon Fonksiyonları

Kaynak: Ferda Yardelen Tatoğlu, **Uygulamalı Ekonometri I Ders Notları**, İstanbul Üniversitesi-Ekonometri Bölümü, 2015, s. 23.

Şekilde ARF Ana Kütle Regresyon Fonksiyonu, ÖRF ise Örneklem Regresyon Fonksiyonudur. $\hat{u}$ ise örneklemde elde edilen kalıntıdır. $\hat{u}$ ne kadar küçük olursa bu iki fonksiyon birbirlerine o kadar yaklaşacak, dolayısıyla örneklem tahmini gerçeğe o kadar muvafık olacaktır. İşte EKK yönteminin amacı bu $\hat{u}$ değerini minimize etmektir.

Regresyon modellerinin güvenilir tahminler verebilmesi için bazı varsayımlara haiz olması gerekir. Bu varsayımlar şunlardır:²³³

- Regresyon modeli katsayılarında doğrusaldır.

²³² Özlem Gürünlü Alma ve Özgül Vupa, “Regresyon Analizinde Kullanılan En Küçük Kareler ve En Küçük Medyan Kareler Yöntemlerinin Karşılaştırılması”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi (E-Dergi)**, Cilt: 3 (2), Isparta, 2008, s. 220.

²³³ Tatoğlu, A.g.e., s. 33-36.

- X değerleri yinelenen örneklerde değişmez, yani X olasılıklı değildir. Y ve u ise olasılıklı, yani stokastik değişkenlerdir.
- Hata teriminin ortalaması ya da beklenen değeri 0'dır.
- Hata terimlerinin varyansı tüm gözlem değerleri için sabittir. Yani homoskedasite hali mevcut olmalıdır.
- Hata terimleri arasında ardışık bağımlılık, yani otokorelasyon yoktur.
- U ile X ilişkisizdir.
- Gözlem sayısı, katsayısı sayısından fazla olmalıdır.
- Tam çoklu doğrusal bağlantı olmamalıdır.

3.6. TÜRKİYE'DE İKTİSADİ KRİZLER VE GELİR DAĞILIMINA ETKİ EDEN UNSURLAR İÇİN REGRESYON ANALİZİ: EKK YÖNTEMİ

Çalışmanın bu kısmında gelir dağılımının bağımlı; büyüme oranları, cari denge, enflasyon, vergi yükü ve faiz parametrelerinin bağımsız değişkenler olduğu modelin tahlili yapılacaktır.

3.6.1. Modelin Genel Tahmini

Modelin tahmini ve varsayımlardan sapmaların testi EViews 7 programı ile yapılmıştır.

Çalışmada zaman serileri verileri kullanılarak regresyon analizi yapılmış olup, en küçük kareler yöntemi tercih edilmiştir.

Modeldeki serilerin tamamı 100 ile çarpıldığı ve bazı serilerde negatif veriler mevcut olduğu için logaritmalarının alınması tercih edilmemiştir. Buna göre katsayı yorumları da bu çerçevede yapılacak ve katsayılar yuvarlanmıştır.

Araştırma % 95 güven aralığı düzeyinde yapılmıştır. Modeldeki seriler şu değişkenleri ifade etmektedir:

GINI: Gini katsayısı.

BUYUME: Büyüme oranları.

CARISLEMLERGSMH: Cari işlemler dengesinin GSMH'ye oranları.

TUFE: Tüketici fiyat endeksi.

VERGIGSMH: Toplam vergi gelirinin GSMH'ye oranı, yani vergi yükü.

FAIZ: 1 yıllık nominal mevduat faiz oranları.

Serilerdeki veriler 1980-2014 dönemini kapsamakta ve yıllık olarak ele alınmaktadır.

Gini katsayısının bağımlı, diğer değişkenlerin bağımsız olduğu modelin fonksiyonel hali aşağıdaki gibidir:

$$\text{GINI} = C(1) + C(2)*\text{BUYUME} + C(3)*\text{CARISLEMLERGSMH} + C(4)*\text{TUFE} + C(5)*\text{VERGIGSMH} + C(6)*\text{FAIZ}$$

Tablo 1: Regresyon Modelinin Genel Hali

Dependent Variable: GINI				
Method: Least Squares				
Date: 07/09/16 Time: 18:24				
Sample: 1980 2014				
Included observations: 35				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	38.52487	1.928796	19.97353	0.0000
BUYUME	-0.088285	0.075055	-1.176271	0.2491
CARISLEMLERGSMH	0.532734	0.157082	3.391430	0.0020
TUFE	0.056371	0.020347	2.770454	0.0097
VERGIGSMH	0.171677	0.107500	1.596994	0.1211
FAIZ	0.047045	0.022259	2.113538	0.0433
R-squared	0.859481	Mean dependent var	43.98918	
Adjusted R-squared	0.835254	S.D. dependent var	4.207174	
S.E. of regression	1.707647	Akaike info criterion	4.062914	
Sum squared resid	84.56565	Schwarz criterion	4.329545	
Log likelihood	-65.10100	Hannan-Quinn criter.	4.154955	
F-statistic	35.47565	Durbin-Watson stat	1.539525	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Kaynak: Çalışmada kullanılan EViews programı ile elde edilmiştir.

Öncelikle modelin katsayılarıyla birlikte tahmininin yapılması ve akabinde genel anlamlılığı için F istatistiğine göz atılması faydalı olacaktır.

Modelin tahmini şöyledir:

$$\begin{aligned} \text{GINI} = & 38.5248669844 - 0.0882851295849 \cdot \text{BUYUME} + \\ & 0.532733632716 \cdot \text{CARISLEMLER} + 0.056371380577 \cdot \text{TUFE} + \\ & 0.17167696158 \cdot \text{VERGIGSMH} + 0.0470453269081 \cdot \text{FAIZ} \end{aligned}$$

3.6.2. Modelin Genel Olarak Anlamlılığını Testi (F Testi)

Modelin bir bütün olarak anlamlılığının testi, yani sabit parametre haricindeki tüm parametrelerin birlikte anlamlılığının sınanması için F testi kullanılır. F testi basit regresyon modelleri için önemsiz, fakat çoklu regresyon modelleri için önemlidir. Önce hipotezler oluşturulur.

$$H_0: C(1)=C(2)=C(3)=C(4)=C(5)=C(6)=0$$

H₁: Parametrelerin en az biri 0'dan farklı.

Prob(F-statistic)= 0.000000<0.05 olduğu için H₀ hipotezi reddedilir. Model % 95 güven düzeyinde genel olarak anlamlıdır. Yani bağımsız değişkenler beraberce bağımlı değişkendeki değişikliği açıklama noktasında anlamlıdır. O halde artık her bir parametrenin anlamlılıkları ayrı ayrı sınanabilir.

3.6.3. Parametrelerin Anlamlılık Testleri (T Testi)

T testinde her bir parametrenin ayrı ayrı anlamlılıkları sınanacaktır.

- *Sabit parametrenin anlamlılığı*

$$H_0= C(0)=0$$

$$H_1= C(0) \neq 0$$

Prob.= 0.0000< 0.05 olduğu için H₀ hipotezi reddedilir. Sabit parametre % 95 güven düzeyinde anlamlıdır. Yani büyüme oranları, cari denge, enflasyon oranları, vergi yükü ve faiz oranları parametrelerinin katsayılarının 0 olduğu varsayıldığında; Gini katsayısı yaklaşık 0,38 olarak belirlenir. Son 8 yılın ortalamasına bakıldığında da yaklaşık olarak 0,38 civarında olduğu gözlemlenir.

- *Büyüme parametresinin anlamlılığı*

$$H_0 = C(1) = 0$$

$$H_1 = C(1) \neq 0$$

Prob.= 0.2491 > 0.05 olduğu için H_0 hipotezi reddedilememektedir. Buna göre büyüme değişkeni % 95 güven düzeyinde anlamsızdır. Bunun manası büyüme oranlarının Gini katsayısına olan doğrusal bir tesiri olup olmadığı kestirilememektedir. Zira teoride de iktisadi büyümenin gelir dağılımına ne yönde etki ettiği hususunda ihtilaflar mevcuttur.

- *Cari işlemler dengesi parametresinin anlamlılığı*

$$H_0 = C(2) = 0$$

$$H_1 = C(2) \neq 0$$

Prob.= 0.0020 < 0.05 olduğu için H_0 hipotezi reddedilir. Cari işlemler dengesinin GSMH'ye oranı parametresi %95 güven düzeyinde anlamlıdır. Cari işlemler dengesinin GSYH'ye oranındaki % 1'lik bir artış, Gini katsayısını yaklaşık % 0,05 oranında artıracaktır. Yani cari işlemler fazlası verilmesi gelir dağılımını bozmaktadır. Bunun bir sebebi cari işlemler kalemindeki ihracat, turizm, faiz gibi gelirlerin daha çok üst gelirliye doğru aktığının bir göstergesi olabilir. Neticede ekonominin dışa açık oluşu, yani küreselleşme olgusunun etki alanını genişletmesi cari fazla da verilse gelir dağılımına negatif etki etmiştir.

- *Enflasyon parametresinin anlamlılığı*

$$H_0 = C(3) = 0$$

$$H_1 = C(3) \neq 0$$

Prob.= 0.0097 < 0.05 olduğu için H_0 hipotezi reddedilemez. Yani enflasyon parametresi %95 güven düzeyinde anlamlıdır. % 1'lik bir enflasyon artışı Gini katsayısını yaklaşık olarak % 0,06 oranında artıracaktır. Bu netice literatürdeki

enflasyonun alt gelir katmanlarını üst gelir katmanlarına nispeten daha çok etkilediği yönündeki tezleri destekler niteliktedir.

- *Vergi yükü parametresinin anlamlılığı*

$$H_0 = C(4) = 0$$

$$H_1 = C(4) \neq 0$$

Prob.= 0.1211 > 0.05 olduğu için H_0 hipotezi reddedilemez. Yani vergi yükü parametresi anlamsızdır. Teorik olarak Türkiye gibi dolaylı vergilerin ağırlıkta olduğu ekonomilerde toplam vergi gelirindeki artış gelir dağılımını bozar niteliktedir. Ancak son yıllardaki sosyal politika aktörleri tarafından yapılan gelir ve servet transferlerindeki artışlar olumlu gelişmelerdir. Parametrenin anlamsız çıkması bu ikisi arasındaki çelişkiden kaynaklanıyor olabilir.

- *Faiz parametresinin anlamlılığı*

$$H_0 = C(5) = 0$$

$$H_1 = C(5) \neq 0$$

Prob.= 0.433 < 0.05 olduğu için H_0 hipotezi reddedilir. Faiz parametresi anlamlıdır. Yani faiz oranlarındaki % 1'lik bir artış Gini katsayısını yaklaşık olarak % 0,05 oranında artırır. Parametrenin bu anlamlılığı iktisat teorisi ile de uyumaktadır. Zira ikinci bölümde değinildiği üzere faiz doğrudan doğruya alt gelir grubundan üst gelir grubuna gelir transferi olduğu için gelir dağılımını tahrip etmektedir.

3.6.4. Belirginlik Katsayısının Yorumlanması

Belirginlik katsayısı regresyon modeli içerisindeki sabit değişken haricindeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni ne kadar açıklayabildiklerini ifade eder. Yani açıklama oranı gücü olarak da adlandırılabilir. Ancak çoklu değişkenli modellerde düzeltilmiş R^2 daha sağlıklı sonuçlar verir. Çünkü modele eklenen her ilave değişken R^2 'yi yükseltecektir. Bu yüzden mezkur modelde düzeltilmiş R^2 'nin dikkate alınmasında fayda vardır. Modelde düzeltilmiş R^2 0.835254 olarak hesaplanmıştır. Yani Türkiye'de Gini katsayısındaki değişimin yaklaşık % 83,5'i

büyüme, cari işlemler dengesi, enflasyon, vergi yükü ve faiz oranlarındaki değişim tarafından açıklanabilmektedir. Gini katsayısındaki kalan yaklaşık % 16,5'lik değişim başka unsurlardan tarafından tayin edilmektedir.

3.6.5. Varsayımlardan Sapmalar

Regresyon analizlerinin güvenilir tahminler verebilmesi için bir önceki bölümde bahsi geçen varsayımlara sahip olmaları gerekir. Eğer regresyon modeli bu varsayımlara sahip değilse bunların düzeltilmesi gerekir. Bu amaçla tezin bu kısmında regresyon modelinin bu varsayımlara sahip olup olmadığı test edilecektir. Yapılacak olan testler şunlardır: Normallik dağılımı, çoklu doğrusal bağlantı, otokorelasyon ve değişen varyans testleridir. Bunlara ek olarak iktisadi krizlerin gini katsayısında yapısal bir kırılmaya sebep olup olmadıkları da Cusum testi ile kontrol edilecektir.

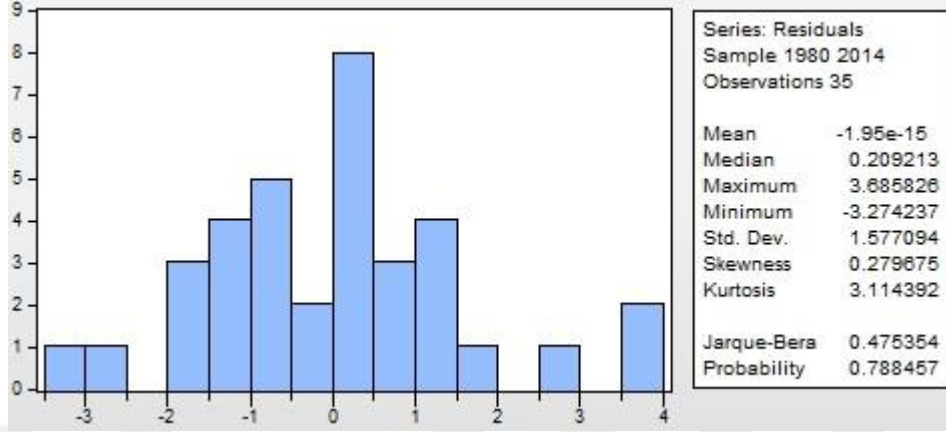
3.6.5.1. Normallik dağılımı

Normallik varsayımı ana kütle hata teriminin ve regresyon modelindeki her bir hata teriminin; sıfır, ortalama ve sabit varyansla normal dağıldığını varsayar. Bu varsayım parametre tahminlerinin istatistiksel olarak anlamlılığının testi ve aralık tahminleri için gereklidir. Eğer bu varsayım geçersiz ise testler ve aralık tahmini yapılamaz.²³⁴

Normallik varsayımının geçerliliği Jarque-Bera testi ile incelenir. Normal dağılım için ideal olarak eğiklik (Skewness) 0, basıklık ise (Kurtosis) 3 kabul edilir.

²³⁴ Selahattin Güriş, Ebru Çağlayan ve Burak Güriş, **EViews İle Temel Ekonometri**, İstanbul, DER Yayınları, İkinci Basım, 2013, s. 298.

Tablo 2: Jarque-Bera Normallik Testi

Kaynak: Çalışmada kullanılan EViews programı ile elde edilmiştir.

H0: Kalıntılar normal dağılıma uymaktadır.

H1: Kalıntılar normal dağılıma uymamaktadır.

Probability= 0.788457 > 0.05 olduğu için H0 hipotezi reddedilememektedir. Bu yüzden hata terimlerinin normal dağıldığı varsayımı kabul edilecektir. Sonuç olarak hata terimleri normal dağılmaktadır.

3.6.5.2. Çoklu Doğrusal Bağlantı

Çoklu doğrusal bağlantı, regresyon modellerinde yer alan bağımsız değişkenler arasında doğrusal ilişki olması durumudur. Çoklu doğrusal bağlantı ana kütleden değil; örneklemden kaynaklanır. Modelde çoklu doğrusal bağlantı varsa, tahmincilerin varyansları gerçek değerlerinden büyük tahmin edilir ve T testleri olumsuz sonuçlar verirken F testi olumlu sonuç verebilir. R^2 ise büyüyebilir.

Çoklu doğrusal bağlantının incelenmesi hususunda kullanılan en yaygın test varyans büyütme faktörü (variance inflation factor) VIF testidir. Bu faktör ile parametre tahminlerinin varyanslarının çoklu doğrusal bağlantı sebebiyle gerçek değerlerinden ne kadar uzaklaştığı tahmin edilir. Faktörde 5 değeri kritik değerdir. Şayet 5'ten büyükse çoklu doğrusal bağlantının önemli olduğu söylenir.²³⁵

²³⁵ Tatoğlu, A.g.e., s.3.

Tablo 3: Çoklu Doğrusal Bağlantı Testi (VIF)

Variance Inflation Factors
Date: 07/09/16 Time: 18:27
Sample: 1980 2014
Included observations: 35

Variable	Coefficient Variance	Uncentered VIF	Centered VIF
C	3.720254	44.65238	NA
BUYUME	0.005633	2.433637	1.255497
CARISLEMLERGSMD	0.024675	4.798133	2.560748
TUFE	0.000414	14.61324	4.728683
VERGIGSMH	0.011556	31.84950	1.876197
FAIZ	0.000495	18.18956	4.475031

Kaynak: Çalışmada kullanılan EViews programı ile elde edilmiştir.

Bu yöntemle göre çoklu doğrusal bağlantı olmaması için Centered VIF değerlerinin 1 ile 5 aralığında olması gerektiğine değinilmiştir. Görüldüğü üzere bu değerler 1 ile 5 arasındadır. Bu yüzden modelde çoklu doğrusal bağlantı önemsizdir.

3.6.5.3. Otokorelasyon

Otokorelasyon, hata terimleri arasında ilişki mevcut olması şeklinde tanımlanabilir. Otokorelasyonun var olması durumunda EKK tahmincileri sapmasız, tutarlı fakat etkin değildirler. Hata terimlerinin varyansları sapmalıdır, yani T istatistiği ve güven aralıkları da sapmalıdır ve belirginlik katsayısı da olduğundan büyük tahmin edilir.²³⁶

Otokorelasyon katsayıları tüm gecikme değerleri için hesaplandığında, bu katsayılar bir fonksiyon oluşturur. Bu fonksiyona korelogram adı verilir. Korelogram gecikme uzunluğuna göre otokorelasyon katsayılarını gösterir. EKK yönteminin varsayımı hiçbir gecikme değerinde otokorelasyonun var olmaması gerektiği yönündedir. Bunun için ilk olarak korelograma, yani otokorelasyon fonksiyonları grafiğini incelenecektir.

²³⁶ A.e., s. 3.

Tablo 4: Otokorelasyon Fonksiyonu Grafiği (Korelogram)

Date: 07/12/16 Time: 17:45

Sample: 1980 2014

Included observations: 35

Autocorrelation		Partial Correlation		AC	PAC	Q-Stat	Prob
		1	0.207	0.207	1.6347	0.201	
		2	0.123	0.084	2.2320	0.328	
		3	-0.031	-0.075	2.2702	0.518	
		4	-0.358	-0.369	7.6206	0.107	
		5	-0.183	-0.052	9.0701	0.106	
		6	-0.204	-0.090	10.927	0.091	
		7	-0.254	-0.237	13.916	0.053	
		8	0.205	0.226	15.933	0.043	
		9	0.265	0.243	19.436	0.022	
		10	0.146	-0.119	20.540	0.025	
		11	0.142	-0.135	21.629	0.027	
		12	-0.265	-0.272	25.568	0.012	
		13	-0.263	-0.166	29.653	0.005	
		14	-0.178	-0.039	31.613	0.005	
		15	-0.242	0.024	35.416	0.002	
		16	-0.037	-0.020	35.511	0.003	
		17	0.045	-0.167	35.655	0.005	
		18	0.141	-0.091	37.164	0.005	
		19	0.274	-0.047	43.240	0.001	
		20	0.164	0.050	45.561	0.001	
		21	-0.092	-0.106	46.340	0.001	
		22	0.045	0.180	46.538	0.002	
		23	-0.048	0.157	46.784	0.002	
		24	-0.040	-0.089	46.975	0.003	
		25	0.015	-0.147	47.004	0.005	
		26	-0.025	0.034	47.093	0.007	
		27	0.036	-0.045	47.304	0.009	
		28	0.065	-0.134	48.086	0.010	
		29	-0.025	0.032	48.217	0.014	
		30	-0.012	0.107	48.256	0.019	
		31	-0.064	-0.156	49.584	0.018	
		32	-0.020	0.000	49.754	0.024	
		33	-0.050	-0.094	51.369	0.022	
		34	0.018	0.035	51.796	0.026	

Kaynak: Çalışmada kullanılan EViews programı ile elde edilmiştir.

Tablodaki ortadaki siyah çizgi sıfır eksenidir. Sıfır eksenini sağındaki değerler pozitif, solundaki değerler ise negatiftir. Kesikli çizgiler ise güven sınırlarıdır. Modelde otokorelasyonun olmaması için grafiklerin güven sınırlarını geçmemesi şartı vardır.

Bütün gecikme değerleri için sınama yapılmıştır. Tüm değerler güven sınırları dahilinde gözükmemektedir. Ancak 4. gecikmede otokorelasyon çizgisi sınırda veya

sınıra çok yakın gözükmektedir. Bu yüzden 4. gecikme için hususi olarak Breusch-Godfrey Lm Testi uygulanacaktır. Bu testte p'inci mertebeden (gecikmeden) otokorelasyon sınaması yapılabilmektedir.

Tablo 5: Breusch-Godfrey Testi

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:				
F-statistic	1.574012	Prob. F(4,25)	0.2121	
Obs*R-squared	7.041200	Prob. Chi-Square(4)	0.1337	
Test Equation:				
Dependent Variable: RESID				
Method: Least Squares				
Date: 07/10/16 Time: 01:20				
Sample: 1980 2014				
Included observations: 35				
Presample missing value lagged residuals set to zero.				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.379143	1.875338	0.202173	0.8414
BUYUME	0.018045	0.076480	0.235950	0.8154
CARISLEMLERGSMH	-0.034154	0.154128	-0.221597	0.8264
TUFE	-0.002811	0.019773	-0.142137	0.8881
VERGIGSMH	-0.032399	0.104926	-0.308775	0.7601
FAIZ	0.001509	0.021451	0.070349	0.9445
RESID(-1)	0.196554	0.192644	1.020296	0.3174
RESID(-2)	0.112745	0.198360	0.568385	0.5748
RESID(-3)	-0.000658	0.195120	-0.003370	0.9973
RESID(-4)	-0.409431	0.193310	-2.118004	0.0443
R-squared	0.201177	Mean dependent var	-1.95E-15	
Adjusted R-squared	-0.086399	S.D. dependent var	1.577094	
S.E. of regression	1.643812	Akaike info criterion	4.066870	
Sum squared resid	67.55298	Schwarz criterion	4.511255	
Log likelihood	-61.17022	Hannan-Quinn criter.	4.220271	
F-statistic	0.699561	Durbin-Watson stat	1.886850	
Prob(F-statistic)	0.703268			

Kaynak: Çalışmada kullanılan EViews programı ile elde edilmiştir.

H0= Otokorelasyon vardır.

H1: Otokorelasyon yoktur.

Prob. F(4,25)= 0.2121>0.05 olduğu için H0 hipotezi reddedilir. Modelde 4. mertebeden otokorelasyon yoktur.

3.6.5.4. Heteroskedasite

EKK yönteminin temel varsayımlarından biri de hata terimlerinin bütün gözlem değerlerinde sabit varyanslı olmasıdır. Hata terimlerinin sabit varyanslı olması durumuna homoskedasite, değişken varyanslı olması durumuna da heteroskedasite denir. İstenen durum homoskedasite olmasıdır.

Şayet modelde heteroskedasite var ise parametre tahmin edicileri sapmasız, fakat etkin değildirler. Bu durumda T ve F testleri, aralık tahminleri ve belirginlik katsayısı da hatalı sonuçlar verebilir.²³⁷

Heteroskedasite sınaması normallik varsayımına isnat etmeyen ve yardımcı regresyon modelinin tahminini gerektiren White testi ile yapılacaktır.

²³⁷ Selahattin Güriş, Ebru Çağlayan ve Burak Güriş, **A.g.e.** s. 257.

Tablo 6: White Testi

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	2.014603	Prob. F(20,14)	0.0917
Obs*R-squared	25.97474	Prob. Chi-Square(20)	0.1666
Scaled explained SS	18.85240	Prob. Chi-Square(20)	0.5314

Test Equation:

Dependent Variable: RESID^2

Method: Least Squares

Date: 07/09/16 Time: 18:45

Sample: 1980 2014

Included observations: 35

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-8.337584	29.82184	-0.279580	0.7839
BUYUME	-0.240123	2.383228	-0.100755	0.9212
BUYUME^2	0.068165	0.057018	1.195499	0.2517
BUYUME*CARISLEMLERGSMH	0.076716	0.106894	0.717689	0.4848
BUYUME*TUFE	0.057373	0.028935	1.982844	0.0674
BUYUME*VERGIGSMH	0.044424	0.104858	0.423653	0.6783
BUYUME*FAIZ	-0.071464	0.029507	-2.421950	0.0296
CARISLEMLERGSMH	-3.912487	3.654012	-1.070737	0.3024
CARISLEMLERGSMH^2	0.004681	0.185829	0.025189	0.9803
CARISLEMLERGSMH*TUFE	-0.004342	0.059278	-0.073252	0.9426
CARISLEMLERGSMH*VERGIGSMH	0.314575	0.235737	1.334431	0.2034
CARISLEMLERGSMH*FAIZ	0.004447	0.056798	0.078290	0.9387
TUFE	0.145658	0.556271	0.261847	0.7973
TUFE^2	0.003055	0.003460	0.883041	0.3921
TUFE*VERGIGSMH	-0.011705	0.025520	-0.458666	0.6535
TUFE*FAIZ	-0.011592	0.007725	-1.500556	0.1557
VERGIGSMH	0.137132	3.438537	0.039881	0.9688
VERGIGSMH^2	0.059903	0.118293	0.506393	0.6205
VERGIGSMH*FAIZ	-0.009916	0.026143	-0.379316	0.7101
FAIZ	0.088593	0.601760	0.147224	0.8851
FAIZ^2	0.009073	0.006531	1.389239	0.1865

R-squared	0.742135	Mean dependent var	2.416162
Adjusted R-squared	0.373757	S.D. dependent var	3.564621
S.E. of regression	2.820880	Akaike info criterion	5.195684
Sum squared resid	111.4031	Schwarz criterion	6.128893
Log likelihood	-69.92447	Hannan-Quinn criter.	5.517828
F-statistic	2.014603	Durbin-Watson stat	2.133525
Prob(F-statistic)	0.091650		

Kaynak: Çalışmada kullanılan EViews programı ile elde edilmiştir.

H0: Heteroskedasite vardır.

H1: Heteroskedasite yoktur.

Prob. $F(20,14)=0.0917>0.05$ olduğu için H_0 reddedilemez. O halde modelde heteroskedasite yoktur, homoskedasite vardır.

3.6.6. Yapısal Kırılma Testi

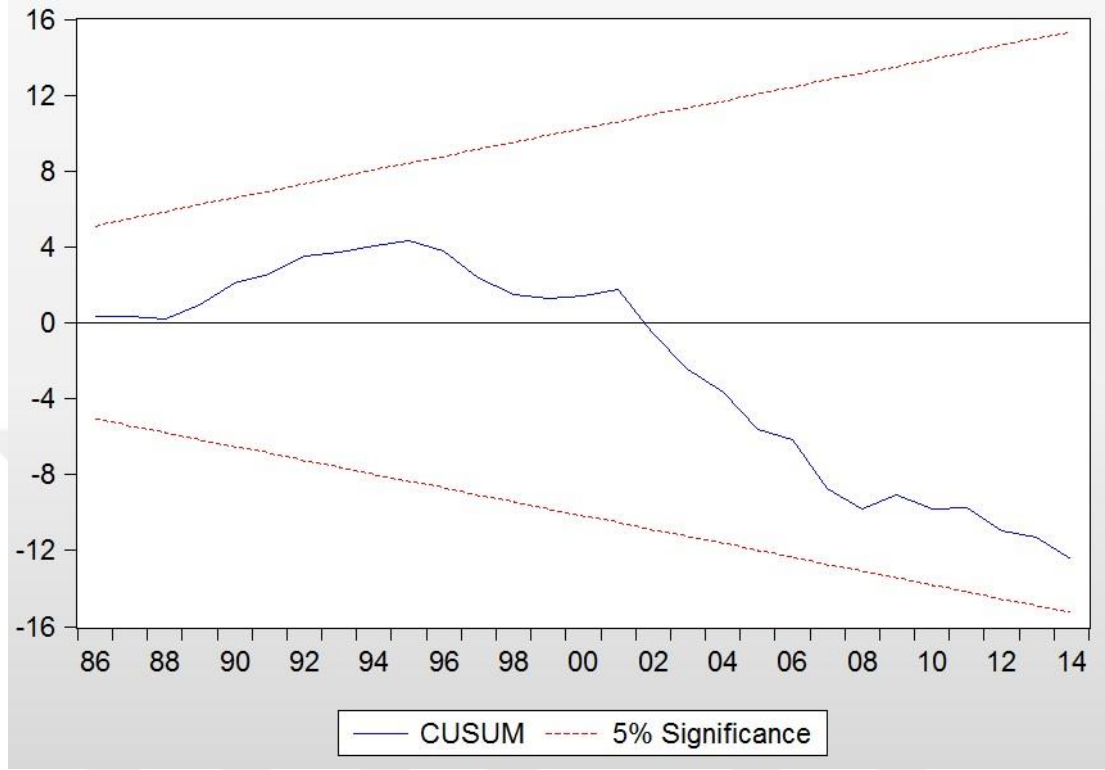
Zaman serileri bazı anormal durumlardan etkilenerek zaman içinde değişikliğe uğrayabilirler. Zaman serisini değişikliğe uğratabilecek bu faktörler iktisadi krizler, teknolojik değişimler, deprem, savaşlar, iktisat politikalarında yapılan değişiklikler gibi normal seyrin haricindeki olaylardır. İşte bu faktörler bazen serinin trendindeki eğilimi değiştirebilir, yani trendde bir kırılma oluşur. Eğer bu değişiklik kalıcı halde ise buna yapısal değişiklik adı verilir.²³⁸

Yapısal kırılma testi mezkur çalışmanın ihtivası yönünden çok önemli olduğu için çalışmaya dahil edilmiştir. Çünkü çalışmanın mühim bir amacı da iktisadi kriz dönemlerinin regresyon modelindeki serilerde yapısal bir değişikliğe yol açıp açmadıklarını incelemektir.

Yapısal kırılma analizi, regresyon modelinin katsayılarının kararlı olup olmadıklarının belirlenmesi için kullanılan Cusum testi ile yapılacaktır.

²³⁸ A.e., 413.

Tablo 7: Cusum Testi

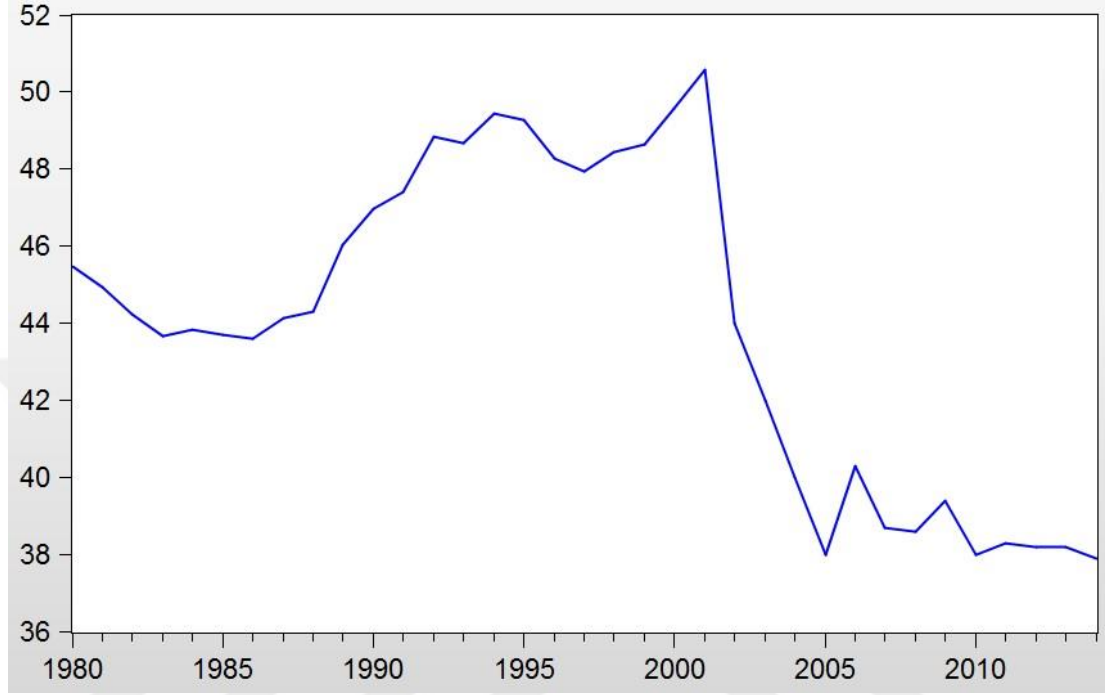
Kaynak: Çalışmada kullanılan EViews programı ile elde edilmiştir.

Şekildeki kesik çizgi % 95'lik güven düzeyi sınırlarını ifade eder. Cusum grafiğinin bu sınırlar haricine çıktığı dönemlerde yapısal kırılma mevcut olduğu söylenir. Şekilde Cusum grafiği, iktisadi kriz dönemleri olan 1994 ve 2008 yıllarında güven sınırlarına doğru meyletmiş, ancak sınırların dışına çıkmamıştır. Bu yüzden Cusum yapısal kırılma testine göre modelde bir kırılma olmadığı, yani Türkiye'nin 1980-2014 dönemindeki Gini katsayısı, büyüme oranları, cari denge, enflasyon, vergi yükü ve faiz verilerinden oluşan serilerin iktisadi kriz dönemlerinde kalıcı bir değişikliğe uğramadıkları ifade edilebilir.

3.7. GİNİ KATSAYISININ GRAFİKSEL YORUMU

Regresyon modelinde iktisadi kriz dönemlerinde bir yapısal kırılma tespit edilememiştir. Dolayısıyla, modele göre gelir dağılımı da dahil diğer unsurların da kriz dönemlerinde kalıcı olarak bir değişikliğe uğradıkları, yani kriz dönemlerinden sonra uzun dönemli bir tesir altına girdikleri söylenememektedir. Bu amaçla kriz

dönemlerindeki seyrini izlemek maksadıyla Türkiye’de Gini katsayısındaki değişiklik grafiksel olarak incelenecektir.

Şekil 9: Türkiye’de 1980-2014 Dönemi Gini Katsayısının Seyri

Kaynak: EViews programı ile oluşturulmuştur.

İlk olarak 1994 kriz yılı incelendiğinde, bir önceki döneme göre Gini katsayısında yaklaşık 1 puanlık bir artış vardır. Gini katsayısı 1993 yılında % 48,68 iken; 1994 yılında yaklaşık olarak 49,46’ya yükselmiştir.

Regresyon modelinde enflasyon ve faiz değişkenlerinin gelir dağılımına olumsuz manada tesir ettiği sonucuna ulaşılmıştır. 1994 yılında faiz ve enflasyon oranları 1980 yılından o yıla kadarki en yüksek seviyelerine ulaşmıştır. 1993 yılında % 74,76 seviyesinde olan faiz oranları 1994 yılında % 95,56’ya yükselirken; enflasyon oranları bu yıllarda % 66,1’den % 106,3’e yükselerek büyük sıçrayışlar göstermişlerdir.

Buna göre 1994 yılında yaşanan iktisadi krizin; büyüme oranındaki küçülme ve enflasyon ve faiz oranlarındaki rekor artış bağlamında gelir dağılımını bozduğu söylenebilir.

2001 yılı incelendiğinde ise Gini katsayısının en yüksek seviyesine çıktığı (50,59) görülür. Faiz oranları bir önceki yıla göre yaklaşık 17 puan artış gösterirken, enflasyon oranının ise bir önceki yıla göre sabit kaldığı söylenebilir. Ancak enflasyon oranı yine de % 54,4 gibi yüksek seyretmektedir. Büyüme oranı ise -5,7 puan son 35 yılın en düşük seviyesini görmüştür.

Cari işlemler dengesinin açık vermesine rağmen, ki cari denge açığı gelir dağılımına olumlu katkı yapıyordu, faiz oranları ve bir miktarda büyüme oranı bağlamında 2001 yılında gelir dağılımında bozulma görülmüştür.

2008 yılına gelindiğinde ise Gini katsayısının 2007 yılına nispeten 0,11 puan azaldığı, ancak 2009 yılında yaklaşık 1 puan artarak 39,43'e yükseldiği görülmektedir. 2008, faiz oranlarının 2002'den beri, enflasyon oranlarının ise 2004 yılından beri en yüksek seviyesini gördüğü yıldır. Büyüme oranında ise büyük bir yavaşlama vardır.

2008 yılında faiz ve enflasyon oranlarında görülen yükselmelere rağmen Gini katsayısında ufak bir düzelme tespit edilmiştir. Fakat 2008 Krizi, küresel bir kriz olduğu için Türkiye'deki etkisini ancak 2009 yılında, yani 1 yıl sonra hissettirmiştir. Bu nedenle 2009 yılı Gini katsayısında bir önceki yıla göre yaklaşık 1 puanlık artış görülmüştür.

Gelir dağılımının yerel krizler olan 1994 ve 2001 krizi yıllarında büyük bozulmalar gösterdiği, küresel kriz yılı olan 2008 yılında bir önceki yıla nispeten ufak da olsa bir düzelme gösterdiği; ancak küresel krizden 1 yıl sonra, yani 2009 yılında ise bozulduğu tespit edilmiştir.

İktisadi kriz yılları dikkate alındığında bir nokta dikkat çekmektedir. Gini katsayısı kriz yıllarından sonraki yıllarda azalma eğilimine girmektedir. 1995 ve 2002 yıllarında, bir önceki kriz yıllarına nispeten bir düşüş görülmekte ve bu eğilim bir süre daha devam etmektedir. 2010 yılında da, küresel krizin etkilerini hissettirdiği 2009 yılına nispeten düşüş görülmüş; ancak bu eğilim devam etmeyerek 2011 yılında 0,3 puanlık bir artış görülmüştür.

Hülasa, gelir dağılımının kriz yıllarında veya krizin etkilerini hissettirdiği yıllarda bozulduğu; ancak 2010 yılı harici hemen akabindeki yıllarda düzelme eğilimine girdiği tespit edilmiştir.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, yayılma ve bulaşma hasiyeti gösteren iktisadi krizler ve iktisadi krizlerden etkilenen bazı makro iktisadi unsurlar gelir dağılımına olan tesirleri bakımından incelenmiştir. Söz konusu inceleme, 1980-2014 yılları arasındaki Türkiye ekonomisini kapsamaktadır.

Bu tez çalışmasının birinci bölümünde “kriz” kelimesinin muhtelif alanlardaki manalarından yola çıkılarak iktisadi krizlerin kavramsal çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Hemen ardından iktisadi kriz safhalarına değinildikten sonra iktisadi krizlerin özelliklerine, yani krizleri konjonktürel dalgalanmalar ve sair mefhumlardan ayıran hususiyetlerine temas edilmiştir. Sonrasında iktisadi kriz türleri, reel sektör krizleri ve finansal krizler başlıkları altında incelenmiştir. Birinci bölümün son kısmında hem reel sektör krizlerinin hem de finansal krizlerin sebepleri ayrı ayrı etraflıca incelenmiştir.

Mezkur tez çalışmasının ikinci bölümünde ise öncelikle gelir dağılımı teorisi Klasik, Neoklasik, Keynesyen ve Marksist iktisat ekollerinin iktisadi zihniyetleri ve gelir dağılımı anlayışları çerçevesinde tafsilatlı bir şekilde ele alınmıştır. Akabinde gelir dağılımı türlerine değinildikten sonra yalnızca TÜİK tarafından kullanılan gelir dağılımı ölçüm metotlarından bahsedilmiştir. Son olarak bu bölümün tezin üçüncü bölümü ile irtibatını sağlayan; gelir dağılımına tesir eden büyüme, küreselleşme, enflasyon, vergi yükü ve faiz unsurlarının gelir dağılımı ile olan ilişkisi teorik bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda teorik olarak büyüme ile gelir dağılımı arasında kuvvetli bir korelasyon tespit edilememiştir. Küreselleşmenin, getirilerinden az sayıdaki grubun faydalanması ve enflasyonun ise alt gelir gruplarının gelirini nispeten daha çok törpülediği noktasında gelir dağılımını bozduğu düşünülmektedir. Vergi politikalarının gelir dağılımına olan etkisi vergi bileşimine ve bu vergilerin harcanma yönlerine bağlı olduğu ve faizin ise yatırımları azaltarak işsizliği arttırdığı, şahısları ve hanehalklarını borç sarmalına sürüklediği, servetin az sayıdaki faiz geliri elde eden sermayedarda toplanmasına ortam hazırladığı gibi tahribatlarla gelir dağılımını bozduğu kanaati hakimdir.

Tez çalışmasının son bölümünde, en küçük kareler yöntemiyle regresyon modeli kurularak Türkiye ekonomisinin 1980-2014 dönemi gelir dağılımı noktasında tahlil edilmiştir. Bu bağlamda öncelikle 1980 yılı sonrasında yaşanan üç büyük kriz kısaca tahkiye edilmiştir. Bu krizlerden Nisan 1994 ve Şubat 2001 krizleri yerel krizler olup, 2008 krizi küresel bazdadır.

Sonrasında regresyon analizinde bağımsız değişken olarak kullanılacak olan göstergelerin 1980-2014 dönemindeki seyri bilhassa iktisadi krizler odağında grafiklerle incelenmiştir. Bu bağlamda ilk olarak büyüme oranları incelenmiştir. Söz konusu 35 yıllık dönemde en yüksek büyüme oranı 9,5 puan ile 1987 yılında görülmüştür. Rekor küçülme oranları ise kriz dönemleri olan 1994, 2001 ve 2009 yıllarında görülmüştür. İktisadi krizler açısından ele alınırsa 1994 ve 2001, yani yerel kriz dönemlerinde cari yılda küçülme yaşanmış; 2008 küresel krizinin etkisi ise 2009 yılında hissedilmiştir.

Cari denge ele alınırsa söz konusu dönemde yalnızca altı kere cari denge fazlası verilmiştir. 1994 Krizi döneminde cari denge seyrinde devam etmiş, 2001 ve 2009 yıllarında ise bir önceki döneme göre artış göstermiş ve bu yıllardan itibaren cari açıklar giderek artış meyline girmiştir.

Enflasyonun 1994 yılında küçülmeye rağmen üç haneli rakamlara ulaşması, o yılda yaşanan stagflasyonu göstermektedir. 2001 yılında ise 54,4 puanlık enflasyondan sonra bir daha bu kadar yüksek puan görülmemiştir, ki bu 2001 yılından itibaren sıkı para politikasına geçildiğinin yansımasıdır. 2009 yılındaki azalmada ise yaşanan küçülmenin payının olduğu düşünülmektedir.

1994 ve 2001 yıllarını müteakip yıllarda vergi yüklerinde düşüşler yaşanırken; 2008'den itibaren ise artma eğilimine girmiştir. Bu durum krize rağmen mali disiplinden taviz verilmediği ve devlet bütçesinin krizden etkilenmediğini işaret etmektedir.

Faiz oranlarının ise 2013 yılına kadar çift haneli rakamlarda seyrettiği görülmüştür. İktisadi krizler bağlamındaki dikkat çeken nokta ise faizlerin kriz yıllarından önceki yıllarda hızla tırmandığı, akabindeki yıllarda ise düşüşler gösterdiğidir. Bu durum yükselme trendine giren faizlerin önemli bir kriz sebebi oldukları anlamına gelebilir.

Gini katsayısının bağımlı; büyüme oranları, cari dengenin GMSH'ye oranı, TÜFE, vergi yükü ve faiz oranlarının bağımsız değişkenler olduğu modelde sabit parametre, cari denge, enflasyon ve faiz değişkenleri % 95 güven düzeyinde anlamlı çıkıp; büyüme ve vergi yükü aynı güven düzeyinde anlamsız çıkmıştır.

Cari işlemler dengesinin GSYH'ye oranındaki % 1'lik bir artış, Gini katsayısını yaklaşık % 0,05 oranında artıracaktır. Zira dış ticaretten elden edilen gelirden küçük gruplar istifade ettiği düşünülmektedir.

% 1'lik bir enflasyon artışı Gini katsayısını yaklaşık olarak % 0,06 oranında artıracaktır. Bu netice literatürdeki enflasyonun alt gelir katmanlarını üst gelir katmanlarına nispeten daha çok etkilediği yönündeki tezleri destekler niteliktedir.

Faiz oranlarındaki % 1'lik bir artış Gini katsayısını yaklaşık olarak % 0,05 oranında artırır. Çünkü faiz doğrudan doğruya alt gelir grubundan üst gelir grubuna gelir transferi olduğu ve sair birçok sebepten dolayı gelir dağılımını tahrip etmektedir.

Regresyon modelinin varsayımdan sapmalar testlerinde ise normallik sınaması Jarque-Bera testi, çoklu doğrusal bağlantı sınaması için VIF testi, otokorelasyon sınaması için önce korelogram grafiği; akabinde Breusch-Godfrey testi, heteroskedasite sınaması için White testi ve yapısal kırılma sınaması için de Cusum testi analizleri kullanılmıştır. Bu testler neticesinde modelin normal dağıldığı; çoklu doğrusal bağlantı, otokorelasyon, heteroskedasite ve yapısal kırılma ihtiva etmediği tespit edilmiştir.

Regresyon modelinde Cusum testi sınaması sonucunda yapısal bir kırılma görülmediği, yani iktisadi krizlerin Gini katsayısında uzun dönemli bir etki bırakmadığı ve kalıcı bir trend değişikliğine sebebiyet vermediği tespit edildikten sonra Gini katsayısı 1980-2014 dönemi için grafiksel olarak incelenmiştir. Grafiğe göre gelir dağılımının yerel krizler olan 1994 ve 2001 krizi yıllarında büyük bozulmalar gösterdiği, küresel kriz yılı olan 2008 yılında bir önceki yıla nispeten ufak da olsa bir düzelme gösterdiği; ancak küresel krizden 1 yıl sonra, yani 2009 yılında ise bozulduğu tespit edilmiştir.

Hasılı, gelir dağılımının kriz yıllarında veya krizin etkilerini hissettirdiği yıllarda bozulduğu; akabindeki yıllarda ise düzelme eğilimine girdiği tespit edilmiştir. Kriz yıllarında gelir dağılımındaki bu bozulmanın çalışmada elde edilen ekonometrik model çerçevesindeki muhtemel sebebi kriz yıllarına doğru faizlerin çok yüksek seyretmesi ve enflasyon oranlarının artmasıdır. Kriz sonrası yıllardaki düzelmenin muhtemel sebebi ise özellikle finansal krizlerin üst gelir gruplarının gelirlerini daha çok törpülemesi ve bu etkinin kriz sonrası yıllarda görülmesi olabilir.

Bu bağlamda Türkiye’de gelir dağılımı son yıllarda düzelme eğilimine girmiş olmasına rağmen hala istenilen seviyede değildir. Gelir dağılımının düzeltilmesi noktasında son yıllarda düşürülen faiz oranlarının reel yatırımları teşvik edebilecek seviyeye getirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla istihdamın artırılması ve maliyet enflasyonunun azaltılarak alt gruplarının reel gelirlerinin en azından korunması sağlanmış olacaktır. Ayrıca küreselleşme ve dışa açılmanın getirilerinden daha çok grubun istifade etmesi ve orta sınıfın erimesinin engellenmesi sağlanmalıdır. Sosyal politika aktörlerinin ellerinin güçlendirilerek sosyal harcamaların ve transferlerin artırılması, vergi yapısının daha adil hale getirilmesi, yalnızca az gelir elde eden grupların değil; hiç gelir elde edemeyen grupların da dikkate alınması ve gelir dağılımında eşitlikten ziyade yoksul sayısının minimuma indirilmesi hedeflenmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Aksu, Ömer A: **Gelir ve Servet Dağılımı**, İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi, İstanbul, 1993.
- Aktan, Coşkun Can & Vural, İstiklal Yaşar: “Gelir Dağılımında Adalet(sız)lık ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Coşkun Can Aktan (Ed.), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2002.
- Ali Çelikkaya vd.,: **Vergi Teorisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2960, 1. Baskı, Eskişehir, 2013.
- Alkin, Erdoğan: **İktisat**, İstanbul, Filiz Kitabevi, Fakülteler Matbaası, 1992.
- Alptekin, Erdem: “Menkul Kıymetleştirme ve Küresel Finans Krizindeki Rolü”, **AR&GE Bülten** İzmir Ticaret Odası, İzmir, Nisan 2009.
- Aslan, Hadiye: “İpotekli Konut Finansman Sisteminde Kriz”, **BDDK 8. Kuruluş Yıldönümü Konferansı**, İstanbul, 29 Ağustos 2008.
- Aslan, M. Hanifi: **Makro İktisat Politikası**, Alfa Aktüel, İstanbul, 2008.

- Atik, Selda: “Post Otistik İktisat Çerçevesinde Küresel Ekonomik Kriz Ve NeoKlasik İktisat İlişkisi”, **EconAnadolu 2009: Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi**, Eskişehir, 17-19 Haziran 2009.
- Aykaç, Mustafa & Dağdemir, Özcan & Gündoğan, Naci: **Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk**, Editörler: Naci Gündoğan, Verda Canbey Özgüler, 1. Baskı, T.C Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2935, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1891, Eskişehir, Ocak 2013.
- Aktepe, İshak Emin: **İslâm Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık**, TKKB Yayınları, İstanbul, 2010.
- Aristoteles: **Politika**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.
- Ateş, Toktamış: **Ekonomi Ansiklopedisi 1**, İkinci Cilt, Paymaş Yayınları, İstanbul, 1983.
- Aydın, Gülçin Manzak: “Verimlilik Kavramı: Klasik Ve Neoklasik Yaklaşımların Karşılaştırılması”, **Anahtar Dergisi**, Yıl 26, Sayı: 306, T.C. Bilim, Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı, Korza Yayıncılık Basım San. Ve Tic. Ltd. Şti., Ankara, 2014.
- Balkan, Bülent: “Bankacılık Ve Finans Sektöründe Etik”, Türkiye Etik Değerler Merkezi Vakfı, İstanbul, 28 Nisan 2009.
- Başar, Alaaddin: **Nur’dan Cümleler**, Zafer Yayınları, Altıncı Baskı, İstanbul, 2004.

Başar, Haşmet:

Selected Technical Terms In Labour Economics And Industrial Relations, İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi, Üniversite Yayın No:3704, Fakülte Yayın No: 537, İstanbul, 1992.

Başoğlu, Ufuk &

Sönmezoğulları, Nalan &

Parasız, İlker:

Gelir Bölüşümü, Ekin kitabevi, Bursa, 1999.

Bilge Orhan (Haz.):

“Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri”, **Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi**, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Baskı Tarihi: 31 Ağustos 2010, Ankara, Mayıs 2009.

Bozdağ, İsmet:

İnsanlığın Son Çerçevesi- Üçüncü Çözüm, Emre Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1991.

Buğra, Ayşe:

İktisatçılar ve İnsanlar, İletişim Yayınları, 1. Baskı, Araştırma-İnceleme Dizisi 52, İstanbul, 1995.

Bukharin, Nikolay İ:

Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi, Gülsüm Akalın ve Uğur S. Akalın (Çev.), Spartaküs Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Ekim 1996.

Cohen, Daniel:

Dünyanın Zenginliği, Ulusların Fakirliği, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Çetin, Başak Işıl:

İktisadi Sistemler Bağlamında Gelir Dağılımı-Kredi Ekonomisi İlişkisi Ve Türkiye, Ankara, Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Eğitim Ve Araştırma Merkezi Yayınları, Yayın No: 41, 2013.

Dellal, İlkay &

Özat, Hakan Efendi &

Özüdoğru, Tijen:

Tarımda Mazot Kullanımı Ve Mazot Destekleri, Tarım Ve Köyişleri Bakanlığı, Yayın No:163, Ankara, Eylül 2007.

Demirgil, Demir:

Ekonomi Ansiklopedisi 3, İkinci Cilt, Paymaş Yayınları, İstanbul, 1983.

Divitçioğlu, Sencer:

Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu Marksist Üretim Tarzı Kavramı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010.

Doğan, Tayyar:

Sosyal Politika Kavramları Sözlüğü, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Sürüm: 1, Ankara. 2012.

Eğilmez, Mahfi:

Örneklerle Kolay Ekonomi, Remzi Kitabevi, Sekizinci Basım, İstanbul, Mart 2014.

El-Mevdudi & Ebul-Âlâ:

Tefhim-ül Kur'an, Hilâl Yayınları, İstanbul, 1978, Cilt: 1, s. 297.

Erdoğan, Sabri:

İslam Ekonomisinde Gelir ve Sermaye, Sebil Yayınevi, Birinci Basım, İstanbul, 1994.

Gailbraith, John Kennet:

Ekonomi Kimden Yana, Belkıs Çorakçı ve Nilgün Himmetoğlu (Çev.), Altın Kitaplar Yayınevi, 2. Basım, İstanbul, Ekim 1990.

Güriş, Selahattin &

Ebru Çağlayan:

Ekonometri: Temel Kavramlar, DER Yayınları, Genişletilmiş 4. Basım, İstanbul, 2013.

Güriş, Selahattin &

Ebru çağlayan &

Barış Güriş:

EViews İle Temel Ekonometri, DER Yayınları, İkinci Basım, İstanbul, 2013.

Gülmez, Ahmet &

Hakan Kapucu vd.,:

Politik İktisat ve Adam Smith, Yön Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Hançerlioğlu, Orhan:

Ekonomi Sözlüğü, Remzi Kitabevi, 5. Basım, İstanbul, Ekim 1993.

İncekara, Ahmet:

“Bir Girişimci İktisat Politikalarını Nasıl Okumalıdır?”, **Salı Semineri**, Türkiye İktisadi Girişim Ve İş Ahlakı Derneği, 10 Kasım 2009.

Kazgan, Gülten:

İktisadî Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, Remzi Kitabevi, 13. Baskı, İstanbul, 2009.

Keynes, J. M:

Genel Teori, Uğur Selçuk Akalın (Çev.), Kalkedon Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Nisan 2010.

Krugman, Paul:

Bir Liberalin Vicdanı, Neşenur Domaniç (Çev.), Literatür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2009.

Lordoğlu, Kuvvet &

Özkaplan, Nurcan &

Gündoğan, Naci:

Çalışma Ekonomisi-II, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 2755, 1. Baskı, Eskişehir, Ocak 2013.

- Lukes, Steven: **Marksizm ve Ahlâk**, (Çev: Osman Akınbay), Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, 1998.
- M. Yaşar Tınar vd.,: **Çalışma Psikolojisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No:2756, 1. Baskı, Eskişehir, Ocak 2013.
- Mannan, M. A: **İslâm Ekonomisi**, Bahri Zengin ve Tevfik Ömeroğlu (Çev.) Fikir Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1980.
- Marx, Karl: **Ücretli Emek ve Sermaye Ücret, Fiyat ve Kâr**, İsmail Yarkın ve M.A. İnci (Çev.), İnter Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, Kasım 1999.
- Murat, Sedat: **Dünden Bugüne İstanbul'un Nüfus Ve Demografik Yapısı**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2006-49, İstanbul, 2006.
- Nadaroğlu, Halil: **Ekonomi Ansiklopedisi 2**, İkinci Cilt, Paymaş Yayınları, İstanbul, 1983.
- Nilgün Çağlarırnak Uslu vd.,: **Para Ve Banka**, Nilgün Çağlarırnak Uslu ve Bilge Kağan Özdemir (Ed.), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2667, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1633, 3. Baskı, Eskişehir, Nisan 2013.
- Ongan, Nilgün Tunçcan: **“Ekonomik Krizin Emek Piyasalarına Etkileri”**, Birleşik Metal-İş Yayınları, Net Basım Ve Yayıncılık, No:16, İstanbul, 2005.
- Özel, Mustafa: **Piyasa Düşmanı Kapitalizm**, İz Yayıncılık, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1993.
- Özsoy, Osman: **“Türkiye’de Katılım Bankacılığı”**, **TKKB Eğitim No: 2001-2012-57**, İstanbul, 2012.

- Özsoylu, Ahmet Fazıl: **Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi**, Bağlam Yayıncılık, Birinci Basım, İstanbul, Mart 1996.
- Pehlivan, Muhammed Seyid: “Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği”, **T.C. Başbakanlık Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü**, Ankara, Mayıs 2009.
- Saygılı, Sefa: **Dünyayı Aldatanlar**, Türdav Basım ve Yayımlar, Ticaret ve Sanayii Anonim Şirketi, İstanbul, 1997.
- Sevim, Cüneyt: **Öncü Göstergeler Yaklaşımına Göre Finansal Krizler Ve Türkiye Örneği**, BDDK Kitapları No: 11, Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurumu, Ankara, 2012.
- Somel, Cem: **Makroiktisada Giriş**, Yordam Kitap Basım ve Yayımlar Tic. Ltd. Şti., İstanbul, Eylül 2014.
- Soto, Hernando De: **Sermayenin Sırrı**, Murat Aygen (Çev.), Liman Kitapları, Ankara, Mart 2005.
- Swanson, Paul A: **Encyclopedia Of Capitalism**, Editor: Syed B. Hussain, Volume: 2, Golson Books LTD., New York, 2004.
- Tunç, Hüseyin: **Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi Ve Türkiye Uygulaması**, Nesil Yayınları, İstanbul, Kasım 2010.
- Yavuz, Arif: **İşgücü, İstihdam Ve Kriz Olgusu**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2010-122, İstanbul, 2012.

Tezler, Makaleler, Raporlar ve Diğer Kaynaklar

- Acar, İlhan: “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 8, 2015, ss. 42-59.
- Adıyaman, Ali & Semra Güney: “Türkiye’de Yüksek Tarım Maliyeti Sorununun Çözümünde Biyodizelin Yeri”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı: 19, Cilt: 13, Erzurum, 2008, ss. 105-122.
- Akerlof, George A: “The Market For “Lemons”: Quality Uncertainty And Market Mechanism”, **The Quarterly Journal Of Economics**, Volume: 84, Issue: 3, August 1970, ss. 488-500.
- Akgün, Gonca: “Türkiye Ekonomisinde Dışa Açılma ve Gelir Eşitsizlikleri İlişkisi”, **Yönetim ve Ekonomi**, Celal Baya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt: 18, Sayı:1, Manisa, 2011, ss. 87-104.
- Akıncı, Merter &
- Aktan, Coşkun Can &
- Aktel, Mehmet: “Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı:2, Isparta, 2001, ss. 193-202.
- Alkin, Erdoğan: “Keynes’yen Gelir Dağılımı Teorisi ve Kaldor Modeli”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 29, Sayı:1, İstanbul, Yıl: 1969, ss. 131-159.

Alma, Özlem Gürünlü &

Özgül Vupa:

“Regresyon Analizinde Kullanılan En Küçük Kareler ve En Küçük Medyan Kareler Yöntemlerinin Karşılaştırılması”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi (E-Dergi)**, Cilt: 3 (2), Isparta, 2008, ss. 219-229.

Altıntaş, Nurullah:

“Türkiye’de Ticari Açıklık ve Enflasyonun Gelir Dağılımına Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 9, Kars, 2015, ss. 31-44.

Altunöz, Utku:

“Egemen Neoklasik İktisata Eleştirisel Yaklaşım: Post Otistik İktisat ve 2008 Küresel Krizin Post Otistik Analizi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 29, CMT GRUP Ajans W.T. Yayıncılık, 2014, ss. 14-22.

Arslan, Gülen Elmas:

“Ekonomik Büyüme, Kalkınma ve Gelir Dağılımı”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 2, Çorum, 2013, ss. 45-52.

Atan, Murat:

“Türkiye’de Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeyi ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: Kuznets Eğrisi Geçerli mi?”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 18, Sayı: 65, 2007, ss. 25-58.

- Ay, Hakkı M: “Adil Gelir Dağılımının Sağlanmasında Özel Tüketim Vergisinin Yeri ve Bunun Türkiye’de Uygulanabilirliği” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), T.C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Bursa, 2005.
- Bağırzade, Elşen Resuloğlu: “Kayıtdışı Sektörün Ekonomideki Rolü Tartışmaları Üzerine: Bir Literatür Taraması”, **International Journal of Economic and Administrative Studies**, Year:7, Number:14, Winter 2015, ss. 39-54.
- Baldemir, Ercan & Baş, Kemal: “Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 18, Sayı:1, Adana, 2009, ss. 49-70.
- Bayar, Fırat: “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”, **Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Sayı: 32, ss. 25-34.
- Bocutoğlu, Ersan: “İktisat Teorisinde Emeğin Öyküsü: Değerin Kaynağı Olan Emekten Marjinal Faydanın Türevi Olan Emeğe Yolculuk”, **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, HAK-İŞ, Cilt: 1, Sayı: 1, Ankara, 2012, ss. 28-51.
- Borluk, Sinan: “Gelir Dağılımı Üzerine”, **Anahtar Dergisi**, T.C. Bilim Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı Genel Müdürlüğü, Sayı: 311, Ankara, Kasım 2014, ss. 22-27.

- Büyükdüvenci, Sabri: “İdealizm ve Eğitim”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Cilt: 21, Sayı:1, Ankara, 1988, ss. 343-365.
- Çakır, Sabri: “Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 24, Isparta, Aralık 2011, ss. 129-142.
- Çalışkan, Şadan: “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, Cilt:2, Sayı: 59, 2010, ss. 89-132.
- Çelik, Aziz: “AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 3, Metal-İş Basın Yayın Dairesi, İstanbul, 2004, ss. 53-91.
- Çetin, Başak Işıl: “Kapitalist Sistemde Kredi Ekonomisi, Finansal Kriz ve Gelir Dağılımı”, **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt:12, Sayı: 3, Ankara, 2012, ss. 79-110.
- Çubukçu, Fatmanur: “Gelir Dağılımının Belirleyicileri ve Erzurum İli Gelir Dağılımı Örneği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Erzurum, 2002.
- Dağdemir, Özcan: “Ekonomik Kalkınma Sürecinde Gelir Eşitsizliği Sorunu ve Makroekonomik Göstergeler”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 9, Sayı: 30, 1998, ss. 41-58.

- Dalyancı, H. Levent: “Finansal Kriz Teorileri Ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansa Krizlerin Ekonometrik Analizi”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 2, İstanbul, 2010, ss. 1-22.
- Değer, M. Kemal: “Ticari Liberalizasyon ve Gelir Dağılımı: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Analiz”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı: 61, Cilt: 2, Ankara, 2006, ss. 63-87.
- Derdiyok, Türkmen: “Türkiye’nin Kayıtdışı Ekonomisinin Tahmini”, **İktisat Dergisi**, Mayıs 1993, S:14, ss. 54-63.
- Development Programme: **Human Development Report 2015**, 1UN Plaza, New York, 2015.
- Dişbudak, Cem & Süslü Bora: “Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımını Belirleyen Makroekonomik Faktörler”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 18, Sayı:65, 2007. ss. 1-23.
- Doğanoğlu Fatih & Dudu, Hasan: “Neoklasik İktisat Kuramının Genel Çerçevesi ve Eleştirisi”, **Aydınlanma** 1923, Sayı: 48, İstanbul Teknik Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Kulübü Yayın Organı , 2004, ss. 25-38.
- Dumanlı Kürkçü, Duygu: “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar”, **TOJDAC, (The Turkish Online Journal of Design Art and Communication)**, Volume: 3, Issue: 2, April 2013, ss. 1-11.

Dumrul, Cüneyt&

Dünder, Uğur :

“İktisat Biliminin Sınırları Üzerine: Aykırı İktisat Yaklaşım”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 36, Erciyes, Ağustos-Aralık 2010, ss. 239-259.

Eğilmez, Mahfi:

“Ekonomik Krizleri Anlama Rehberi”, **Kendime Yazılar**, 15 Kasım 2012.

Emsen, Ö. Selçuk &

Enç, Ercan:

“Enflasyon: Tanımı, Ölçümü ve Sorumluları”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 4, Sayı: 8, Ankara, 1993, ss. 1-8.

Erdil Şahin, Begüm:

“Türkiye’nin Cari Açık Sorunu”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt: 3, No: 2, (Online), 2011, ss. 47-56.

Erdönmez, Pelin Ataman:

“Aktif Menkul Kıymetleştirilmesi”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 57, İstanbul, 2006, ss. 75-84.

Erkam, Serkan:

“Enflasyon ve Enflasyon Belirsizliği: Türkiye Örneği”, **Sosyoekonomi**, Cilt: 7, Sayı: 7, Ankara, 2008, ss.157-175.

Ersezer, Devrim:

“Gelir, Gelir Dağılımı ve Devletin Rolü”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi, Yayın No: 91, Seri: 47, İstanbul, 2005, ss. 88-105.

Eruygur, H. Ozan:

İktisada Giriş Ders Notları, Gazi Üniversitesi-İktisat Bölümü, 2010.

- Eskicioğlu, Osman: “İslam Ekonomisinde Gelir dağılımı”, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Erzurum, 1979.
- Gedik Yatırım
- Gökalp, M. Faysal &
- Göktolga, Ziya Gökalp: “Yoksulluk ve Gelir Bölüşümünü Belirlemede Kullanılan Ölçütler”, **Bütçe Dünyası Dergisi**, Cilt:2, Sayı:34, 2010, ss. 3-25.
- Göçer, İsmet: , “2008 Küresel Ekonomik Krizinin Nedenleri ve Seçilmiş Ülke Ekonomilerine Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 17, ss. 18-37.
- Gülcü, Aslan: “Gelir Eşitsizliği Ölçümünde Kullanılan Yöntemler”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı:1, Sivas, 2001, ss. 47-65.
- Harmancı, Mehmet: “Çokuluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, **Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü**, Ankara, Mart 2004.
- Hiç Gencer, Ayşen &
- Karabulut, Tahsin: “Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı Araştırmalarının Analizi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 1, Konya, 2006, ss. 21-36.

- Işık, Nihat & Erhan Duman: “1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi’nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, Çankırı, 2012, ss. 73-101.
- Karakaş, Adem & Salih Şimşek: “Asimetrik Bilgi-İktidar Ve Kurumsal Düzenleme Üzerine”, **TÜHİS İş Hukuku Ve İktisat Dergisi**, Cilt: , Sayı: 4-5, Kasım 2006/Şubat 2007, ss. 21-27.
- Kanberoğlu, Zafer & Mehmet Akif Arvas: “Finansal Kalkınma ve Gelir Eşitsizliği: Türkiye Örneği, 1980-2012”, **Sosyoekonomi**, Sayı: 21, 2014, ss. 105-122.
- Kılıç, Cemil Hakan: “Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı İlişkileri: Geçiş Ekonomileri Deneyimi”, **İnternational Conference On Eurasian Economies 2011**, Kyrgyzstan-Turkey Manas University Publication: 151, Conference Series: 55, Bişkek-Kırgızistan, 12-14 Ekim 2011, ss. 440-447.
- Menkul Değerler A.Ş.: **Ekonomilerde Durgunluk (Resesyon) Dönemleri (ABD Ve Türkiye Örnekleri)**, Gedik Araştırma, İstanbul, 20.02.2008.
- Merkez Bankası: **Enflasyon ve Fiyat İstikrarı**, 2013.
- Merkez Bankası: **Enflasyon**, 2004.

- Olcar, Ayten: **Türkiye'nin Dış Borç Sorunu Ve Kriz Etkileri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) T.C Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Çorum, 2013.
- Oran, Adil: “Balonları Daha İyi Tanımaya Çalışmak: Balon Tanımları, Modelleri ve Lale Çılgınlığı Örneği”, **Dokuz Eylül İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 1, İzmir, Yıl: 2011, ss. 151-161.
- Özdemir, Dilek &
Öztürk, Nazım &
Öztürk, Nazım: “Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 24, Birleşik Metal-İş Basın Yayın Dairesi, İstanbul, 2010, ss. 59-90.
- Samur, Cengiz: “Finansal Kabarcıklar Teorisi” ve Finansal Krizler”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 5016, Cilt: 61, Sayı: 1, İstanbul, Yıl: 2011, ss.117-176.
- Soydal, Haldun &
M. Levent Yılmaz: “Türkiye’de Dolaylı ve Dolaysız Vergiler ve Ekonomiye Etkileri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 1-2, Konya, 2009, 295-308.
- Sosyal Bilimler Ansiklopedisi 1:** Risale Yayınları, İstanbul, 1991.
- Süslü, Bora: “Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımını Belirleyen Makroekonomik Faktörler”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 18, Sayı:65, ss. 1-23.

- Şen, Hüseyin: “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri”, **Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı**, Sayı: 42, Cilt: 2, Kasım-Aralık 2001, ss. 1225-1230.
- Şerbetçi, Gamze: “Türkiye’de Uygulanan Finansal Politikaların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, Kahramanmaraş, 2014, ss. 93-116.
- Tatoğlu, Ferda Yardelen: **Uygulamalı Ekonometri I Ders Notları**, İstanbul Üniversitesi-Ekonometri Bölümü, 2015.
- Tokatlıoğlu, İbrahim & Murat Atan: “Türkiye’de Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeyi ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: Kuznets Eğrisi Geçerli mi?”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 18, Sayı: 65, 2007 . ss. 25-58.
- Tunalı, Halil: “Kasım 200 Ve Şubat 2001 Krizleri Sonrasında Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul, 2007.
- Tunalı, Halil: “Mortgage Sistemi: Temelleri, Gelişimi Ve Krizi”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 58, Sayı:1, İstanbul, Yıl: 2008, ss. 99-124.

- Tuncel, Okan: “Asimetrik Bilgi Problemi Çerçevesinde Bankacılık Krizlerinin Nedenleri Üzerine Bir İnceleme: Mikro Ekonomik Yaklaşım”, **Business And Economics Research Journal**, Volume: 4, Number: 1, 2013, ss. 77-102.
- TÜİK: **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması**, 2006-2014.
- TÜİK: **İstatistik Göstergeler 1923-2013**, Yayın No: 4361, Ankara, 2014.
- Türk Dil Kurumu: [TDK], “Kriz”, 2014.
- Türkiye İstatistik Kurumu: **Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı- Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi - 6**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, Eylül 2008.
- Ulutürk, Süleyman &
United Nations
- Uysal, Yaşar: “Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 9, Sayı:2, İzmir, 2007, ss. 248-292.
- Uzay, Nisfet: “Finansal Krizin Reel Sektör Üzerindeki Etkileri Ve Kriz Sonrası Temel Göstergelerdeki Değişim: Kayseri Örneği”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Isparta, Cilt: 17, No: 2, 2012, ss. 121-143.

Uzay, Nisfet: “Keynes’de Ekonomik İstikrarsızlığın Bir Kaynağı Olarak Belirsizlik Ve Bekleyişlerin Yeri”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 7, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri, 1996, ss. 102-109.

Vatansever, Nursen: “Varlığa Dayalı Menkul Kıymet uygulaması”, **Muğla Üniversitesi SBE Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, Muğla, Güz 2000, ss. 259-274.

Yıldırım, Durmuş Çağrı &

Recep Tarı: “Döviz Kuru Belirsizliğinin İhracata Etkisi: Türkiye İçin Bir Uygulama”, **Yönetim Ve Ekonomi**, Celal Bayar Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler, C: 16, S:2, Manisa, 2009. Ss. 95-105.

Yılmaz, Koray: “Eleştirel Politik İktisat Çerçevesinden İktisat Zihniyeti; Vehbi Koç Üzerine Bir Deneme”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 28, Metal-İş Basın Yayın Dairesi, İstanbul, 2011, ss. 117-148.

Yılmaz, Ömer: “Lale Çılgınlığı’ndan Mortgage Krizi’ne Spekülatif Balonlar”, **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl:7, Sayı: XIX, Eylül 2014, ss. 719-749.

Yüce Akıncı Gönül &

Yücel, Duygu: “Gelir Dağılımı Teorileri ve Politikaları: Türkiye’de Gelir Dağılımı-Yoksulluk Sorunu”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul, 2011, ss. 168-169.

Elektronik Kaynaklar

“1929 Dünya Ekonomik Bunalımı”: (Çevrimiçi)

https://tr.wikipedia.org/wiki/1929_D%C3%BCn_ya_Ekonomik_Bunal%C4%B1m%C4%B1,
20.12.2014.

“Airbus”:

(Çevrimiçi),
<https://tr.wikipedia.org/wiki/Airbus>, 10.03.2016.

Aydınlat, N. Emrah:

, “Piketty Deliliğine Katkı (2)”, 10 Nisan 2015,
(Çevrimiçi) <http://neaydinlat.com/?p=550>,
05.03.2016.

Celasun, Merih:

“2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası:
Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme”,
(Çevrimiçi)
<http://content.csbs.utah.edu/~ehrbart/erc2002/pdf/i053.pdf>, 07.07.2016.

“Difference Between Wealth and

Income”:

(Çevrimiçi),
<https://www.khanacademy.org/economics-finance-domain/macroeconomics/gdp-topic/piketty-capital/v/wealth-vs-income>,
27.12.2015.

“Ekonomik Kriz Dönemleri;

Stagflasyon, Enflasyon,

Durgunluk ve Kısıtlılık”:

(Çevrimiçi) <http://www.ekodialog.com>,
16.12.2014.

Eğilmez, Mahfi:

“Vergi Yüğü”, 9 Aralık 2012, (Çevrimiçi)
<https://www.paraborsa.net/i/vergi-yuku-nedir-cesitleri-nelerdir>, 09.07.2016.

- Elçin, A. Bora: “Küreselleşmenin Tarihçesi”, Mayıs 2013, (Çevrimiçi) <http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf>, 18.06.2016.
- “Fonksiyonel Gelir Dağılımı”: (Çevrimiçi) <http://sozluk.ihya.org/sosyal-bilimler-sozlugu/fonksiyonel-gelir-dagilimi.html>, 29.02.2016.
- “İktisadi Depresyon nedir?”: (Çevrimiçi) <http://www.iktisatsozlugu.com/nedir-74-İKTİSADİ%20DEPRESYON>, 14.12.2014.
- “İktisadi Kriz Nedir? Finansal Kriz Nedir? Finansal Kriz Nedir? Finansal Kriz Nedir?”: (Çevrimiçi) <http://www.gercekportal.com>, 13.12.2014.
- Güngör, Kamil: “İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler”, -,1998, (Çevrimiçi), <http://www.ceterisparibus.net/dusunce/genel.htm>, 25.02.2016.
- Mahfi Eğilmez: “Vergi Yüğü”, 9 Aralık 2012, (Çevrimiçi) <https://www.paraborsa.net/i/vergi-yuku-nedir-cesitleri-nelerdir>, 09.07.2016.
- Mazgit, İsmail: “Sermaye Piyasalarında Spekülasyon: Tarihin Tekerrürü”, Ekim 2007, (Çevrimiçi) http://www.ekonomikorumlar.com.tr/dergiler/gundem/Gundem_1_Sayi_512.pdf, 13.02.2015.s

- Sak, Güven: “Türkiye’de Faiz Oranı Hakikaten Çok Yüksek”tir”, 26 Ağustos 2014, (Çevrimiçi)
<http://www.radikal.com.tr/yazarlar/guven-sak/turkiyede-faiz-orani-hakikaten-cok-yuksektir-1208922>, 09.07.2016.
- “Stagflasyon nedir?”: (Çevrimiçi)
<http://www.iktisatsozlugu.com/nedir-4705-STAGFLASYON>, 14.12.2014.
- Şirin, Çağdaş: “92 Yıllık Büyüme Serüvenimiz”, (Çevrimiçi)
<http://www.businessht.com.tr>, 09.07.2016.
- Türkiye İstatistik Kurumu: “Ana Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1968-2014)”, (Çevrimiçi)
http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2216, 01.03.2016.
- “Verginin Tanımı”: (Çevrimiçi)
http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/vergi_nedir.html, 21.06.2016.